

Nr 24.

Ankom till riksdagens kansli den 14 april 1917 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om expropriation m. m. dels ock i anledning därav väckta motioner.

Närvarande: herrar Petersson i Lidingö villastad, Lindhagen, Gezelius, Stärner, Rogberg, Alexanderson, greve Spens, Dahl, Permansson, Klefbeck*, Schotte, Pettersson i Bjälbo, Persson i Norrköping, Gustafsson i Örebro, Karlsson i Fjäl och Lindley i Söderhamn.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Genom en den 27 oktober 1916 dagtecknad proposition, nr 22, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt, i statsrådet hållet protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande här nedan intagna förslag till

- 1) lag om expropriation,
- 2) lag om ändrad lydelse av vissa §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom,
- 3) lag om ändrad lydelse av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten,
- 4) lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, samt
- 5) lag om ändring i vissa delar av lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning.

I samband med denna proposition, som hänvisats till lagutskottet, har utskottet till behandling förehaft följande med anledning därav väckta och till utskottet hänvisade motioner, nämligen

inom första kammaren

Nr 88 av herr *K. J. Ekman* samt

inom andra kammaren

Nr 37 av herr *Wilh. Hellberg* i Ljungskile,

Nr 181 av herr *Jakob Pettersson* i Södertälje,

Nr 239 av herrar *Herman Andersson* i Grimbo och *Cornelius Olsson* i Berg,

Nr 241 av herrar *Anders Anderson* i Råstock och *Carl O. Strid*,

Nr 252 av herr *Jakob Pettersson* i Södertälje,

Nr 271 av herrar *Carl Lindhagen*, *Sven Persson*, *Hj. Branting*, *Herm. Lindqvist*, *Sven Linders*, *F. V. Thorsson*, *Värner Rydén*, *Erik Palmstierna*, *Viktor Larsson* och *Bernh. Eriksson*,

Nr 272 av herrar *Sven Lübeck* och *E. v. Hofsten*, och

Nr 286 av herrar *Carl Lindhagen* och *Sven Persson*.

I motionens Nr II: 37 syfte har herr *P. Rydholm* instämt.

För innehållet i dessa motioner lämnar utskottet redogörelse här nedan, i de delar, som åsyfta ändringar i den kungl. propositionen, i samband med behandlingen av denna.

Historik.

Frågan om en ny expropriationslagstiftning har sedan flera år tillbaka varit aktuell. Vid två tillfällen på de senare åren, nämligen 1913 och 1916, har Kungl. Maj:t förelagt riksdagen propositioner med förslag till ny expropriationslag. Vid det förstnämnda tillfället föll frågan på grund av kamrarnas skiljaktiga beslut, vid det senare blev den på sätt nedan närmare omförmåles icke föremål för saklig behandling.

Åtgärder
före
år 1913.

Om de önskemål beträffande en ny expropriationslagstiftning, som före år 1913 framkommit, och de åtgärder, som ditintills vidtagits för åstadkommande av en dylik lagstiftning, anförde 1913 års lagutskott vid behandlingen av den då föreliggande kungl. propositionen följande:

»Kravet på en omarbetning av expropriationslagstiftningen har, som bekant, redan länge gjort sig gällande i vårt land såväl inom riksdagen som från myndigheters och enskildas sida. Huvudsakligen i två avseenden hava anmärkningar mot de nuvarande bestämmelserna framställts. Till en början har framhållits, att grunderna och sättet för bestämmandet av ersättningen för den exproprierade egendomen äro synnerligen otillfreds-

ställande och ej innebära erforderlig garanti för en rättvis bestämning av densamma. Sålunda har i skrivelse till Konungen den 25 april 1906 kungl. arméförvaltningen, under framhållande av att vid förvärv av mark, som under de närmast föregående åren ägt rum för lantförsvarets behov, utgifterna för de förvärvade områdena vid flera tillfällen icke stått i skäligt förhållande till dessa områdens värde, hemställt, att Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, huruvida icke åtgärder skulle kunna vidtagas till framtida förekommande av detta missförhållande. De åtgärder, som härvid särskilt ifrågasattes, gingo ut på dels att giva bindande verkan åt förberedande avtal om försäljning av fast egendom, dels att vidtaga förändringar i expropriationslagstiftningen, avseende bland annat införande av permanenta expropriationsnämnder och s. k. försöksexpropriation. Vidare har riksdagen i skrivelse den 23 april 1907 anhållit, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och snarast möjligt för riksdagen framlägga förslag till ändamålsenliga lagbestämmelser i fråga om grunderna och sättet för bestämmande av de ersättningsbelopp, som skola utgivas i anledning av jords eller lägenhets avstående för allmänt behov.

De erinringar, som enligt vad ovan nämnts, framställt mot lagstiftningen på detta område, hava vidare avsett behovet av en utvidgning av expropriationsinstitutets användning. Jämlikt 1 § i förordningen den 14 april 1866 om jords eller lägenhets avstående för allmänt behov kan expropriation äga rum 'antingen till rikets försvar, till allmän väg, bro, hamn eller lastningsplats, till torg eller gata i stad, till uttappning eller sänkning av sjö, till strömmrensning, farled eller annan vattenledning, till allmän byggnad eller till dylikt allmänt behov', varjämte flygsandsfält kan exproprieras, då ägaren försummat att därom taga föreskriven vård. Ävenså är stadgat, att då fråga är om jords eller lägenhets begagnande för utläggning av elektriska ledningstrådar, vad för ändamålet är behöfligt skall under viss förutsättning upplåtas, utan att jorden eller lägenheten löses.

Redan kort tid efter utfärdandet av 1866 års förordning väcktes förslag om tillägg till de sålunda i lagen medgivna expropriationsanledningarna. Genom särskilda författningar har ock sedermera området för expropriationsinstitutet utsträckt. Sålunda har stadgats genom förordningen den 30 december 1880, att strandägare är pliktig tåla, att vatten, varöver han äger råda, bortledes för någon orts förseende med dess behov av vatten, för farled eller flottled eller för annat allmänt behov; genom lag den 29 juni 1900, att Konungen äger föreskriva om förändringar i egendoms bruk, som prövas erforderliga till undanröjande av fara för vattenlednings förorenande; samt genom lag den 25 juni 1909, att expropriation må äga rum för jordområdes avsättande såsom naturminnesmärke

eller för avlösande av servituts- eller nyttjanderätt, som må vara medgiven å till nationalpark avsatt område. Därjämte har i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, meddelats stadganden om expropriation för framdragande av elektrisk ledning, avsedd antingen för någon ords förseende med belysning eller drivkraft eller för dylikt ändamål eller för beredande av drivkraft åt sådan industriell anläggning, som finnes vara av större betydelse för det allmänna.

Slutligen må erinras om de i lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning meddelade bestämmelser rörande jordägarens skyldighet att i det allmännas intresse avstå mark eller tåla inskränkning i sin rätt att förfoga däröver.

De sålunda gjorda tilläggen till 1866 års förordning hava emellertid icke motsvarat de krav på en utvidgad tillämpning av expropriationsinstitutet, som särskilt under de senare åren gjort sig gällande och vilka bland annat tagit sig uttryck i åtskilliga framställningar i ämnet till Kungl. Maj:t.

Med överlämnande av förslag till lag om begagnande av samfärdsvägar inom vissa områden för anläggningar, tillhörande statens telegraf- eller telefoninrättningar, anhöll kungl. telegrafstyrelsen i underdånig skrivelse den 22 september 1903 om vidtagande av sådan lagstiftning, att styrelsen inom område, för vilket byggnadsstadgan för rikets städer ägde tillämpning, skulle äga rätt att på, över och under samfärdsvägar, såsom gata, väg, allmän plats eller vattendrag, anlägga, använda och underhålla till statens telegraf- eller telefoninrättningar hörande ledningstrådar med stolpar, isoleringar, kabeltrummor, kabelbrunnar o. d.

Den 13 april 1904 anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, huruvida och under vilka villkor rätt att medelst expropriation förvärva mark kunde medgivas för anläggning av sådana linbanor, som kunde anses vara av större betydelse för det allmänna, samt, därest utredningen gäve anledning därtill, för riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser i angivna syfte. Vidare har riksdagen i skrivelse den 30 april 1907 anhållit, att Kungl. Maj:t täcktes efter verkställd utredning låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till åtgärder, särskilt med anlitande av expropriation, i ändamål att vid fisklägen, stationssambhällen och andra områden på landet, där en sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå, på ett mera tillfredsställande sätt än hittills ordna förhållandena med avseende å redan befintlig eller för samhällets utvidgning erforderlig tomtmark. Och i en annan skrivelse av samma dag hemställde riksdagen till Kungl. Maj:t om framläggande av förslag till sådan ändring i 1902 års ovannämnda lag om elektriska anläggningar, att expropriation av jord måtte medgivas, utom

för ledningarnas framdragande, jämväl för kraftstation, dammfästen, vattenledningar o. d.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 8 januari 1908 har skytteförbundens överstyrelse hemställt, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för beredande av lagstadgad rätt för skytteföreningar att under lämpliga villkor förvärva mark för skjutbanor på enahanda sätt, som vore stadgat för jords avträdande för allmänt behov.»

1913 års lagutskott erinrade vidare om de under de då senast förflutna sex åren inom riksdagen motionsvis framställda förslag om expropriationsrätt i åtskilliga av motionärerna angivna syften, vilka förslag emellertid antingen av riksdagens båda kamrar förkastats eller på grund av kamrarnas skiljaktiga beslut förfallit. Sålunda hade föreslagits expropriation såsom medel för att kunna i lämpliga fall åt det allmänna med äganderätt förvärva kalmarker och annan ödelagd, skogsbördig mark (riksdagarna åren 1907 och 1908), för bildande av kommunalskogar (1909), för det allmännas förvärv av vattenfall (1908, 1909 och 1910), för anskaffande av tomtmark till samlingslokaler åt sammanslutningar för social, politisk, religiös eller kulturell verksamhet (1907, 1909, 1910 och 1912), för anskaffande av tomtmark för sådan ekonomisk verksamhet, som omnämndes i 1 § av lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet (1907 och 1909), för åstadkommande av tryggade besittningsförhållanden för innehavare av torp och andra lägenheter å rekognitionsskogar (1911 och 1912) samt slutligen för de i herrar Lindhagens m. fl. ovan omnämnda motion nr 271 angivna (se vidare nedan s. 47) ändamål (1909—1912).

Härefter anförde 1913 års lagutskott ytterligare:

»Med anledning av riksdagens ovanberörda skrivelser, ävensom ovan nämnda under åren 1903, 1906 och 1908 till Konungen gjorda framställningar hade emellertid Kungl. Maj:t den 20 mars sistnämnda år uppdragit åt en kommitté att verkställa revision av expropriationslagstiftningen m. m., därvid kommittén särskilt skulle hava att till behandling upptaga frågan om utsträckt tillämpning av expropriationsinstitutet. Sedan kommittén den 15 september 1910 avgivit betänkande med förslag till lag om expropriation, lag om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, samt lag, innefattande tillägg till förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom, inhämtades utlåtanden över förslagen från överståthållarämbetet och Konungens befallningshavande i länen, arméförvaltningen, marinförvaltningen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen, varjämte domänstyrelsen hördes över viss del av förslaget till lag om expropriation. Dessutom hava, sedan tillfälle

att yttra sig i ärendet lämnats samtliga överexekutorer utom de redan nämnda, dessa med få undantag avgivit yttranden, och jämväl svenska järnvägsföreningens styrelse har till Kungl. Maj:t inkommit med yttrande i ämnet.»

1913 års
riksdag.

Sedan lagrådet avgivit yttrande över de omförmälda lagförslagen och desamma därefter jämkats samt förslag jämväl utarbetats till dels lag om ändrad lydelse av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten och dels lag om ändring i vissa delar av lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning, blevo samtliga lagförslagen förelagda 1913 års riksdag. Lagutskottet, till vilket propositionen i ämnet hänvisades, hemställde, att lagförslagen måtte antagas med vissa ändringar, som emellertid i stort sett lämnade förslagen orubbade. Första kammaren återremitterade till utskottet åtskilliga av bestämmelserna i förslaget till lag om expropriation, medan andra kammaren godkände utskottets hemställan i huvudsak. Utskottet uppgjorde därefter ett sammanjämningsförslag. Detta godkändes av andra kammaren, men avslogs av första kammaren, vadan sålunda frågan för den riksdagen fallit.

Av den behandling, som riksdagen ägnade saken, framgår med full tydlighet, att behovet av en ny expropriationslagstiftning ansågs otvetydigt. Jämväl de ledamöter av kamrarna, som talade emot förslagets antagande, vitsordade förenämnda behov. Förslagen föllo på den meningsskiljaktighet, som rådde beträffande frågan, huruvida expropriationsrätt borde medgivas för ändamål, motsvarande de i 1 § 8 punkten av nu föreliggande förslag upptagna. Medan andra kammaren stannade för den förra meningen, ansåg sig första kammaren icke kunna ansluta sig därtill, i allt fall icke utan att betryggande garantier bl. a. i fråga om de rättssubjekt, som kunde begagna sig av denna rätt till expropriation, stadgades.

1914 års
första riksdag.

I trontalet vid 1914 års första riksdag tillkännagavs Kungl. Maj:ts avsikt att ånyo framlägga förslag i ämnet för riksdagen. Sedan emellertid det då sittande statsrådet avgått, innan avsikten hunnit fullföljas, kom något dylikt framläggande icke att äga rum vare sig vid någon av 1914 års riksdagar eller vid riksdagen år 1915.

1914 års
senare riksdag.

Däremot upptogs frågan helt eller delvis av enskilda motionärer vid 1914 års senare riksdag och 1915 års riksdag. Sålunda hemställdes i en motion vid 1914 års senare riksdag, att riksdagen måtte för sin del antaga ett i motionen framlagt förslag till provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål samt att riksdagen ville anhålla, det Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt för riksdagen framlägga dels ånyo ett förslag till allmän expropriationslag och dels förslag till en definitiv lag om social expropriation i

erforderliga fall av jord från fastigheter av de slag och för de ändamål, som i det i motionen framförda ovannämnda lagförslaget angäves. Lagutskottet avstyrkte motionen under hänvisning till att då ingen meningskiljaktighet framträtt angående behovet av ny expropriationslagstiftning och då ett fullständigt utarbetat och av riksdagens båda kamrar i väsentliga delar godkänt förslag finnes att tillgå för det fortsatta lagarbetet på ifrågavarande område, det ej kunde vara tvivel underkastat, att frågan i hela dess vidd inom kort tid åter komme att underställas riksdagens prövning, varför det icke vore av nöden, att riksdagen vare sig påkallade Kungl. Maj:ts uppmärksamhet för behovet av ifrågavarande lagstiftnings förnyade framläggande för riksdagen eller i fråga om riktlinjerna för densamma gjorde vidare uttalande än som förut skett. Denna hemställan bifölls av riksdagen.

Frågan återupptogs i tre motioner vid 1915 års riksdag. I den ena motionen yrkades, att riksdagen måtte efter förslag av lagutskottet antaga definitivt dels en allmän expropriationslag och dels en lag om social expropriation eller om så ej skedde antaga provisoriskt ett i motionen framlagt förslag till lag i sistnämnda avseendet. I den andra motionen hemställdes om ändring i den nu gällande expropriationsförordningen i syfte att däri införa ett nytt expropriationsändamål, nämligen att å orter med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden. Jämväl den tredje motionen avsåg vinnande av sistnämnda syfte. Beträffande den första motionens yrkande om antagandet av en allmän expropriationslag anförde lagutskottet, att det varit ifrågasatt att på grundvalen av det vid 1913 års riksdag framlagda och då behandlade förslaget upptaga frågan i hela dess vidd till behandling och därvid undersöka, huruvida icke i de omstridda punkterna en brygga kunde slås mellan de skiljaktiga meningarna och ett förslag framläggas, som hade utsikt att vinna båda kamrarnas bifall, men att nödig tid därtill icke stått utskottet till buds. Utskottet uttalade därjämte den mening, att de bästa utsikterna till frågans lösning vore att vinna genom ett förnyat regeringsinitiativ. I fråga om den första motionens yrkande om en social expropriationslagstiftning hänvisade utskottet till vad som yttrats vid 1914 års senare riksdag. Den andra motionen avstyrktes av utskottet under åberopande av svårigheten att ur den allmänna expropriationslagstiftningen utbryta och särskilt behandla någon viss del. Jämväl den tredje motionen avstyrktes av lagutskottet. Utskottets hemställan blev av riksdagen bifallen.

1915 års
riksdag.

Genom proposition till 1916 års riksdag framlades därefter av Kungl. Maj:t ånyo förslag till ny expropriationslagstiftning. Vid ärendets före-

1916 års
riksdag.

dragning i statsrådet hade departementschefen enligt vid propositionen fogat protokollsutdrag, sedan han erinrat om de vid 1914 års senare riksdag och 1915 års riksdag väckta motionerna och deras behandling, anfört bl. a. följande:

»De av riksdagens lagutskott sålunda vid olika tillfällen uttalade förhoppningarna, att den allmänna expropriationslagstiftningen skall ånyo göras till föremål för en Kungl. Maj:ts proposition, vilka förhoppningar vunnit stark tillslutning under kamrarnas förhandlingar, äro i min tanke väl förtjänta av att förverkligas. Önskemålet att åstadkomma en reform av gällande bestämmelser i detta ämne är så viktigt, att man icke kan avstå därifrån eller låta detsamma ställas på framtiden. Att förordningen angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov, vilken ägt bestånd från år 1866 och till större delen innebär ett återgivande av en år 1845 i samma ämne utfärdad författning, i sin ordning väsentligen byggd på bestämmelser i lagkommitténs år 1826 framlagda förslag till allmän civillag, numera är föråldrad och otillfredsställande, utgör säkerligen icke föremål för någon meningsskiljaktighet. En lagstiftning, som så nära sammanhänger med och äger så stor betydelse för samhällsutvecklingen på olika områden, framför allt på det ekonomiska men även på andra, kan icke utan skada för det allmänna få kvarstå på en ståndpunkt, som denna utveckling för länge sedan lämnat bakom sig. Visserligen hava genom ändringar i och tillägg till expropriationsförordningen efter hand en del svåra luckor blivit utfyllda och anpassning skett till nyare lagar på närstående områden, men en tidsenlig lagstiftning i ämnet har ej härigenom kunnat ernås och står ej heller att vinna utan en fullständig revision. Det torde ock vara en enhällig uppfattning hos dem, som haft befattning med expropriationsmål, att den nuvarande förordningen genom sin dunkelhet och ofullständighet medför synnerliga svårigheter vid tillämpningen.

Det förslag till ny lagstiftning om expropriation, vilket av E:lers Kungl. Maj:t förelades 1913 års riksdag, har vunnit allmänt erkännande såsom, i stort sett, väl fyllande önskemålet att, med avhjälpande av de tidigare bestämmelsernas brister, åstadkomma en efter nuvarande förhållanden lämpad lagstiftning i ämnet. Utan att rubba huvudgrunderna för gällande expropriationsförordning innebär förslaget en utveckling och omarbetning av denna, som torde bereda utsikt att i större utsträckning, snabbare och med mindre kostnad vinna tillgodoseende av betydelsefulla allmänna ändamål. På samma gång lägges i förslaget stor vikt på att skydda den enskilde mot obefogat intrång. Att det med expropriation förenade starka ingreppet i enskild rätt stundom måste framstå såsom ett kännbart tvång — ehuru full ersättning lämnas — är oundvikligt, men

intill den gräns, utöver vilken man icke kan gå utan att äventyra det allmännas intressen, bör allt göras för att mildra ingreppets verkningar. Förslaget, som utvidgar möjligheten till expropriation och söker hindra oskäligt hög värdering av skadan, giver å andra sidan åt den, från vilken exproprieras, en i vissa avseenden tryggare ställning än han hittills åtnjutit.

Även ur andra synpunkter än de nu angivna framstår det för mig såsom önskvärt, att förevarande lagstiftningsarbete må fullföljas. 1915 års riksdag har, såsom det vill synas på goda skäl, intagit den ståndpunkten, att då frågan om en allmän expropriationslagstiftning är svävande, det möter betänkligheter att ur det stora lagverket utbryta och särskilt genomföra en eller annan del. De partiella reformernas väg är alltså för närvarande på detta område, om icke stängd, åtminstone väsentligt försvårad. Ett fullständigt stillestånd inom lagstiftningen i ett ämne, där särskilt vissa reformer äro så angelägna, kan emellertid icke gärna få fortfara.

Jämväl utanför det område, som är avsett att inbegripas under den allmänna expropriationslagen, äro olägenheter förenade därmed att frågan om dennas antagande är olöst. Om och i vilken mån det är möjligt och berättigat att tillmötesgå de från olika håll framställda, vittutseende önskingarna om rätt till tvångslösen för vissa sociala syften, utöver de i 1913 års förslag beaktade, är ett spørsmål, på vilket jag icke nu vill inlåta mig. Även en av 1913 års riksdag avlåten skrivelse med anhållan om framläggande för riksdagen skyndsammast möjligt av förslag i syfte att medelst stadgande om lösningsrätt bereda ägare av byggnader å ofri grund en mera tryggad ställning torde, i den mån den går utöver nämnda förslag, icke böra nu erhålla slutlig behandling. Oavsett huruvida tidpunkten i övrigt vore lämplig för dessa ännu mera svårlösta frågors upptagande, finner jag det vara oklokt att genom deras sammanbindande med förslaget till allmän expropriationslag förminska utsikterna till dess genomförande. Denna lagstiftning är grundvalen, som bör läggas först; därefter är tiden inne för de påbyggnader, om vilka enighet kan vinnas.

Den allmänna expropriationslagstiftningen äger likaledes beröring med en lagfråga, vars snara och lyckliga lösning är av den största betydelse för vårt lands ekonomiska framtid och därför är förtjänt av att, framgent liksom hittills, utgöra föremål för synnerlig omsorg; jag åsyftar härmed den nya vattenlagstiftningen, vilken i stor utsträckning förutsätter rätt till tvångslösen. Även på detta område är expropriationslagstiftningen grundläggande, och vattenlagstiftningens fortgång skulle utan tvivel be-

främjas därigenom, att före dess avgörande en tidsenlig expropriationslag vore antagen. En annan viktig lagstiftning, som till väsentliga delar vilar på bestämmelserna om expropriation, innefattas i lagen om stadsplan och tomtindelning.

Det synes mig därför vara uppenbart, att en reform av den allmänna expropriationslagstiftningen är av synnerlig vikt såväl i och för sig som genom denna frågas samband med andra lagstiftningsuppgifter. Vid sådant förhållande måste det ock framstå som angeläget, att en dylik reform genomföres så snart som möjligt. Skall man härvid kunna bygga på det nu föreliggande förslaget, är det säkerligen förenat med avsevärd risk att låta det uppskov, som hittills icke kunnat undvikas, få en längre varaktighet. Gångna tiders erfarenhet saknar icke exempel på att lagförslag, som en längre tid fått vila, så att säga kommit in i en återvändsgränd, ur vilken det sedermera visat sig svårt eller omöjligt att framföra dem. Det vore beklagligt om förevarande förslag skulle få dela detta öde.

I lagutskottets» (vid 1913 års riksdag) »utlåtande över förslaget till lag om expropriation framlades beträffande åtskilliga punkter i detsamma ändringsförslag, som sedermera godkändes av riksdagens båda kamrar. De av riksdagen sålunda för dess del godtagna ändringarna hava vunnit beaktande, då jag låtit inom justitiedepartementet uppgöra ett delvis omarbetat förslag i ämnet. I fråga om andra punkter föreligger ej något samstämmigt beslut av kamrarna, i det att antingen kamrarna antagit vissa bestämmelser med olika lydelse, eller ock endera kammaren allenast återförvisat viss bestämmelse till lagutskottet. Beträffande dessa punkter, vilka ingå i lagutskottets sammanjäkningsmemorial, har det förefallit mig som om man i allmänhet bör kunna godkänna den lösning memorialen erbjuder. De avvikelser från det tidigare förslaget, som på något av nu angivna sätt fått anslutning inom riksdagen, avse endast undantagsvis ämnen av större betydelse, och mot de ifrågasatta förändringarna torde i regel ej någon anmärkning eller åtminstone ej någon mera väsentlig sådan vara att framställa. Och även i de fall, då förändringarna äro av större vikt och det äldre förslagets bestämmelser enligt min tanke i vissa hänseenden äga företräde, synas de betänkligheter, som kunna göras gällande, dock icke vara sådana, att hinder bör anses möta för godkännande av den uppfattning, som i nämnda ordning kommit till uttryck i riksdagen.

Vid den granskning, som det äldre förslaget underkastats, har jag haft tillfälle bygga på förarbetena till den proposition i ämnet, som var

avsedd att föreläggas 1914 års förra riksdag. De ändringar, som av mig föreslås, överensstämma i väsentliga delar med ändringsförslag, som då framkommit. Härutöver har jag emellertid för egen del funnit anledning att ifrågasätta vissa jämkningar i det tidigare förslaget.»

Sedan departementschefen därefter redogjort för de av honom föreslagna ändringarna, beslöts inhämta lagrådets yttrande över lagförslagen.

Förslagen undergingo därefter ytterligare bearbetning, varefter de förelades riksdagen till antagande.

Sedan propositionen och i anledning av densamma väckta motioner hänvisats till lagutskottet, anförde detta i utlåtande den 29 maj 1916:

»Utskottet finner det icke vara möjligt att under den obestämda, starkt begränsade tid, under vilken riksdagsarbetet ännu må komma att fortgå, medhinna att behandla Kungl. Maj:ts förevarande proposition om ny expropriationslagstiftning jämte i anledning därav inom riksdagen väckta motioner så ingående och omsorgsfullt, som ämnets omfattning och vikt oavvisligen kräver, och ännu mindre läser det kunna påräknas, att detta ämne skall kunna inom kamrarna erhålla den allsidiga och uttömmande behandling, som bör föregå ett avgörande. Utskottet har därför stannat vid den uppfattning, att förevarande kungl. proposition ej kan komma under saklig behandling förr än vid en kommande riksdag, huru önskvärt det än varit, att ett dylikt uppskov kunnat undvikas. Med anledning härav och då någon särskild utväg för ett ärendes uppskjutande till fortsatt behandling och slutligt avgörande vid en kommande riksdag ej finnes i riksdagsordningen anvisad, finner sig utskottet nödsakat hemställa, att förevarande proposition ej må av riksdagen bifallas samt att de i anledning därav väckta motionerna ej må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Denna utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

De i 1916 års proposition innefattade lagförslagen hava nu ånyo förelagts riksdagen utan annan ändring än beträffande bestämmelserna om lagarnas ikraftträdande.

Av den nu lämnade redogörelsen för de upprepade och omfattande försök, som gjorts för åvägabringandet av en ny expropriationslagstiftning, framgår, hurusom denna frågas lösning sedan länge ansetts vara trängande. Då nu saken ånyo förelagts riksdagen, har angelägenheten av en lösning syntts utskottet kräva eftergifter från ömse håll av rådande olika meningar, så att ett positivt resultat denna gång måtte kunna vinnas. Denna synpunkt har varit för utskottet bestämmande vid den granskning av lagförslaget, som utskottet haft att verkställa.

Förslaget till lag om expropriation.

Vid innevarande riksdag hava motionsvis framställts åtskilliga erinringar mot det nu framlagda förslaget.

Utöver vad i förslaget upptagits, har i herrar Lindhagens m. fl. motion (nr 271) hemställts om en betydande utvidgning av expropriationsinstitutet genom yrkande i motionen, att riksdagen ville definitivt eller provisoriskt besluta sådana tillägg eller förändringar i det framlagda förslaget, som innefattas i ett i motionen intaget förslag till lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål. Till denna fråga återkommer utskottet senare (s. 47 ff.).

Granskningen av det utav Kungl. Maj:t framlagda förslaget och de i ämnet väckta motionerna har givit utskottet anledning till de uttalanden och de ändringar, som nedan under de särskilda paragraferna anmärkas.

1 §.

Punkt 7.
Herr
Hellbergs
motion.

Herr *Hellberg* i Ljungskile har i sin motion hemställt, att riksdagen ville för sin del besluta att införa i förslaget bestämmelser om rätt till expropriation för att å hamnplats, fiskläge, järnvägsstation eller annan å landsbygden belägen ort med större sammanträngd befolkning bereda, där Kungl. Maj:ts befallningshavande tillstyrkt därom gjord framställning, i enlighet med lag den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning, kommun, municipalsamhälle eller köping erforderlig ökning i område för uppförande av bostadshus, att av kommunen tomtvis upplåtas med äganderätt eller tomträtt att av enskilda bebyggas.

Till stöd härför har motionären anført följande:

»Uti Kungl. Maj:ts nådiga proposition, nr 22, med förslag till lag om expropriation förekommer i lagförslagets 1 § en punkt, nr 7, av följande lydelse: 'för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning, åstadkomma tryggade bostadsförhållanden'.

Varken i denna punkt eller annorstädes i lagförslaget synes emellertid *det* behov vara tillmöteskommet, som framhölls i motion nr 132 i andra kammaren 1915 och som beträffande vissa dylika platser gör sig

gällande, nämligen att expropriationsinstitutet må få användas till 'att å hamnplats, fiskläge, järnvägsstation eller annan å landsbygden belägen ort med större sammanträngd befolkning bereda, i enlighet med gällande lag angående stadsplan och tomtindelning, kommun, municipalsamhälle eller köping erforderlig ökning i område för uppförande av bostadshus, att upplåtas med äganderätt eller tomträtt'.

Det gäller här möjliggörande för kommuner att åtkomma mark å även icke bebyggt område och att å denna mark få exproprieras även de delar av området, som enligt vederbörande stadsplan är avsett till bebyggande med bostäder, och sålunda ej endast de delar därav, som äro avsedda till gator, torg och andra allmänna platser.

För belysande av saken torde ur förenämnda motion följande få anföras:

Å fisklägen, hamnplatser, järnvägsstationer och andra områden å landet med större sammanträngd befolkning är det mångenstädes svårt, ja omöjligt, att till skäligt pris erhålla mark till uppförande av bostadshus. Den storartade utvecklingen av kommunikationsmedlen möjliggör drivande av industriell verksamhet även uti landsorten. Tillfällen till förvärv föranleda, att nya samhällen uppstå och att somligstädes äldre sådana se sig i behov av större utrymme än förut. Det blir då alltid i första hand fråga om erhållande av byggnadstomter. Om än så rika utvecklingsmöjligheter för ett samhälle föreligga, kan dock svårighet att erhålla mark till byggnadstomter lamslå all företagsamhet och rent av strypa ett samhälle, som eljest kunde nå en hög grad av utveckling och välstånd.

Som ett exempel må nämnas fiskläget Gullholmen i Bohusläns skärgård. Själva Gullholmen är så fullständigt upptagen av byggnader, att utrymme för flera sådana ej finnes. Holmen är medelst en bro förenad med en större ö, Hermanö, som har god tillgång på mark, som vore tjänlig till byggnadstomter. Ett obetydligt område av denna ö, vilket vid skiftesförrättning blivit avsatt som samhällighet för öns åboar, är länge sedan förvärvat till detta ändamål och lika fullständigt upptaget av byggnader som holmen. Mera mark står där ej att på skäliga villkor erhålla. Då de unga männen växa upp och vilja sätta eget bo, kunna de ej här finna plats till en stuga, utan måste i så fall flytta ut ur kommunen. — Ha de nu dittills hjälpt den gamle fadern eller annan släkting i arbetet med storsjöfisket och i skötseln av fiskefartyg och redskap, som de kanske varit delägare uti, så måste dylika förbindelser vid utflyttning ur samhället brytas till skada för både samhället och staten. Mången avstår under sådana förhållanden att bilda eget hem och emigrerar eller tager

hyra till sjöss. De unga krafterna gå förlorade för samhället, och emigrationen ökas i allt större omfattning.

Statsmakternas uppmärksamhet har ju särdeles på de senaste åren med stort intresse riktats på att bereda nya möjligheter för bildande av egna hem. Någon annan väg till detta mål i föreliggande fall än genom användande av expropriation torde icke finnas. Men att till förmån för enskild person befrämja ett sådant intrång på enskild rätt, som expropriation innebär, skulle vara lika främmande för lagstiftningens karaktär som för varje sunt begrepp om rättvisa, vore än den ena partens intresse aldrig så väl grundat gent emot den andras. Ehuru man måste erkänna en stor rangskillnad de olika intressena emellan, kan dock detta aldrig ensamt föranleda medgivande av expropriation, det är endast rangskillnaden intressenterna emellan, som vår lagstiftning och det sunda begreppet om rättvisa har erkänt såsom avgörande skäl till sådan åtgärd emot den ena partens vilja: för det allmännas intresse har den enskildes i vissa fall fått vika. Emot denna princip torde det ej heller strida att, i de fall här nämnts, utsträcka rätten till expropriation till mark att användas till byggnadstomter därhän, att kommun, municipalsamhälle eller köping i enlighet med lag den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning kunde skaffa sig erforderlig ökning i område för uppförande av bostadshus att i sin ordning upplätas till enskilda personer med äganderätt eller tomträtt.

I expropriationslagförslaget 1913 förekommer ej förslag till öppnande av sådan utväg. Däremot uttalar en riksdagens skrivelse till Konungen år 1907 de kraftigaste skäl till sådant förfarande, och jag tillåter mig att, i stället för vidare motivering, därur anföra en del av vad som särskilt rör denna sak:

'— — — Man har sålunda i våra dagar rikligt tillfälle att bevittna, hurusom samhällen uppväxa på olika platser å landsbygden, där tillfälle till näringsfång på grund av nya konjunkturen erbjuder sig, och man har särskilt i sådant avseende anledning att fästa sig vid fisklägen, hamnplatser, stationssamhällen och industricentra. På sådana platser samlas en mängd personer, vilkas näringsfång, tjänst eller sysselsättning föranleder eller kanske tvingar dem att där bosätta sig. Det ligger i sakens natur, att en sådan stundom nödtvungen bosättning under påverkan av tillfälliga lokala förhållanden mången gång förenas med svårigheter särskilt i avseende på förvärvande av bostaden, vilken ju är en nyttighet, som till varje pris måste anskaffas — — —.

Vid sådant förhållande synes ock tiden vara inne, att statsmakterna genom sitt ingripande söka råda bot härför. — — — Gallande eller före-

slagen lagstiftning torde icke i större mån vara ägnad att avhjälpa det onda. Expropriationsförfattningen medgiver sålunda expropriation blott till torg eller gata i stad, och den skyldighet för tomtägare att avstå erforderlig mark, som i förslag till lag om stadsplan föreskrives' (antogs samma år denna riksdagsskrivelse avläts) 'föreligger såsom regel blott för de i fastställd stadsplan, vilken jämnväl efter förordnande av Eders Kungl. Maj:t kan upprättas inom område å landet, där större byggnadsverksamhet är att förvänta, upptagna gator, torg och andra allmänna platser. Den i 10 § av nyssberörda lagförslag föreslagna rätt för samhället att förvärva i fastställd stadsplan upptaget tomtområde, som finnes vara för stadens utveckling oundgängligen erforderligt, kan icke heller anses ägnad att på platser, som nu äro i fråga, på ett tillfredsställande sätt avhjälpa bostadsbehovet. — — —

Med hänsyn till det nu anförda synes man vara nödsakad att tillgripa nya åtgärder, där upplåtelse av erforderlig mark för en sammanträngd befolknings bosättning icke kan på skäligena villkor åstadkommas. I sådant avseende torde för anskaffande av erforderlig tomtmark vara att förorda en utvidgning av expropriationsinstitutet, blott förfarandet därvid noga begränsas och bestämmas.

— — — och vidare bestämma, att expropriationsrätten lägges i det allmännas hand och att således denna rätt kan påkallas av det särskilda samhället, kommunen eller staten, ty endast därigenom är man tillförsäkrad, att förhållandena på ett ur alla synpunkter tillfredsställande sätt ordnas. Den exproprierande institutionen hade sedan att av den exproprierade marken på lämpligt sätt upplåta tomter till de enskilda. Att kommunen härvidlag bör träda emellan, ligger oftast i dess eget intresse, och det bör därför kunna antagas, att densamma skall vara villig att underkasta sig de uppoffringar i ekonomiskt avseende, som för åtgärder av berörda slag kunna erfordras. Medel för expropriationens genomförande torde utan större svårighet kunna anskaffas, helst realsäkerhet för ett upptaget lån erbjuder sig i den exproprierade marken. I alla de fall, där ifrågavarande samhälle är ett municipalsamhälle, ligger det närmast till hands att detsamma självt vidtager berörda åtgärder, i andra fall läser det ankomma på vederbörande kommun. I vissa fall, där det allmännas intresse av frågans tillfredsställande lösning är särskilt påtagligt, torde staten träda till för att underhjälpa saken.

— — — Står dessutom expropriationstvånget i utsikt, torde man böra vara berättigad förutsätta, att frivilliga överenskommelser mellan tomtägare och den expropriationsberättigade eller den enskilda i de flesta fall låta sig åstadkommas.

Självklart torde vara, att den nu ifrågasatta expropriationsrätten bör begränsas att användas allenast i sådana fall, då det gäller att förvärva nödig mark för ett samhälles bebyggande — — —.

I sammanhang med övriga tvenne motioner angående expropriation, som väcktes år 1915, blev även denna motion avslagen.

Såsom motivering för sitt avslagsyrkande uttalade utskottet den förmodan, att det syntes utskottet 'som skulle redan i nu gällande lagstiftning lämplig och tillräcklig väg vara anvisad för tillgodoseende av det behov, som motionärerna framföra'. Därmed har laguskottet sålunda erkänt den i motionen gjorda hemställan vara grundad på ett verkligt 'behov' vad själva dess innebörd beträffar. Beträffande åter behovet att genom lagstiftningsåtgärd anvisa en lämpligare och tydligare utväg för tillgodoseende av nämnda behov, så torde nu fullgoda skäl föreligga att, vid införande av ny lagstiftning angående expropriation, ej underlåta att i desamma införa ett tydligt stadgande angående ifrågavarande sak.

Frånsett alltså om enligt lag den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning expropriationsinstitutet får tillämpas å annan mark än den som erfordras för i fastställd stadsplan upptagna gator, torg och andra allmänna platser, eller endast å nu nämnda områden och icke beträffande byggnadstomter, annat än såsom undantagsfall, så äro dock bestämmelserna angående denna sak så pass otydliga, något varom i åberopade motion anförda riksdagsskrivelse bär vittne, att de ej torde böra föranleda ett uteslutande av förordnande om denna sak utur den nya lagstiftningen i ämnet. Skulle åter, mot här uttalad förmodan, det här ovan omhandlade behovet vara tillgodosett i nu föreliggande förslag till lag om expropriation, vilket i 1 § mom. 6 möjligen kan vara fallet, så torde genom utskottsutlåtandet beträffande denna motion, som härmed väckes, detta förhållande bliva med tydlighet påpekat, och motionens syfte i denna del är då vunnet, i det tydligheten av en dylik bestämmelses tillvaro i de flesta fall torde vara nog att verka därhän, att jordägare ej i oträngt mål motsätta sig tomtförsäljningen inom planlagt område.»

Utskottet.

Såsom motionären erinrat väcktes vid 1915 års riksdag en motion med yrkande, att i gällande expropriationsförordning måtte införas ett stadgande om rätt till expropriation för det ändamål, som i förevarande motion omförmälts.

I anledning härav yttrade 1915 års laguskott följande:

»Det synes emellertid utskottet, som skulle redan i nu gällande lagstiftning lämplig och tillräcklig utväg vara anvisad för tillgodoseende av det behov, som motionärerna framföra. Enligt 36 § i lag angående stads-

plan och tomtindelning äger Konungen förordna, att sagda lag skall äga motsvarande tillämpning för hamnplats, fiskläge eller annan ort med större sammanträngd befolkning. Vid utläggande av dylik stadsplan lärer hinder icke möta mot att utsträcka densamma över hela det område, som kan finnas för bebyggande erforderligt, oavsett om den mark, som sålunda lägges under stadsplan, tillhör samhället eller enskild jordägare. Likaså lärer hinder ej möta att utsträcka redan fastställd stadsplan över angränsande mark, som för samhällets fortsatta utveckling kan finnas nödig. Sedan dylik stadsplan blivit av Kungl. Maj:t fastställd, inträder jämlikt 10 § i förenämnda lag rätt för samhället att, med Konungens medgivande, expropriationsvis förvärva i stadsplanen intagen mark, även sådan som är utlagd till tomtområde, där marken icke annorledes kan på skäliga villkor förvärfvas för bebyggande. Vid dessa förhållanden finner utskottet anledning icke föreligga att i anledning av nu ifrågavarande motionsvis framförda yrkande tillstyrka någon riksdagens åtgärd.»

Utskottet kan icke finna, att motionären i sin nu föreliggande motion anfört något, som är ägnat att rubba giltigheten av vad 1915 års lagutskott sålunda anfört. Det finnes redan i stadsplanelagen anvisad utväg för ernående av det mål, som motionären avser. Och då den särskilda rätt till expropriation, som i nämnda lag finnes stadgad, icke beröres av det nu föreliggande förslaget till allmän expropriationslag, lärer det av motionären ifrågasatta förtydligande av hithörande bestämmelser ej kunna anses erforderligt, vadan utskottet ej funnit skäl att i anledning av motionen förorda någon ändring i samma förslag.

Beträffande denna punkt anförde departementschefen enligt det vid propositionen till 1916 års riksdag fogade statsrådsprotokollet följande:

»Den bestämmelse i 1913 års förslag, som efter allt att döma ensam föranledde förslaget fall, gällde rätt till expropriation av mark för uppförande av vissa samlings- och föreningslokaler. Enligt propositionen skulle expropriationsrätt kunna medgivas för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort plats för överläggningar i allmänna frågor eller upplysande föredrag eller för anläggning till förbättrande av tillgången på livsmedel eller andra förnödenheter eller för annat företag, som är ägnat att främja något dylikt ideellt eller ekonomiskt syfte av synnerlig vikt. Denna bestämmelse tillstyrktes av lagutskottet, enligt vars förslag den utgjorde 7 punkten av 1 §, samt bifölls av andra kammaren, men återförvisades till utskottet av första kammaren. För åstadkommande av sammanjämkning föreslog därefter utskottet betydande förändringar i denna punkt. Därur uteslöts vad som var stadgat om expropriationsrätt

Punkt 8.

*Departementschefen
år 1916.*

för anläggning till förbättrande av tillgången på livsmedel och andra förnödenheter samt för annat företag, ägnat att främja något jämförligt ideellt eller ekonomiskt syfte av synnerlig vikt. Den återstående delen av punkten omarbetades och erhöi den lydelse, att expropriationsrätt skulle kunna meddelas för byggnad, avsedd att bereda lokal för religiös uppbyggelse eller verksamhet till nykterhetens främjande eller eljest för överläggningar i allmänna frågor eller upplysande föredrag å ort, där inom befolkningen eller en väsentlig del av denna framträtt behov av dylik lokal, men varest, på grund därav att all jord inom ett vidsträckt område tillhör samma eller ett fatal ägare, särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark.

Då det nu för mig gällt att taga ställning till förevarande bestämmelse, har jag icke funnit det kunna förordas att i förslaget ånyo införa den i laguskottets sammanjämningsmemorial utslutna del därav, som avsåg expropriation för anläggning till förbättrande av tillgången på livsmedel eller andra förnödenheter eller för annat företag i dylikt ekonomiskt syfte.

Vad så angår bestämmelsen i övrigt synes det under riksdagens överläggningar därom icke hava mött någon gensaga, att det är ett missförhållande, om en jordägare använder sin makt över vidsträckta jordbesittningar till att omöjliggöra åstadkommandet av en samlings- och föreningslokal, som är behöfvlig för ortens befolkning eller en väsentlig del därav, t. ex. arbetarstammen vid någon större industriell anläggning. Där emot uttrycktes tvekan, huruvida sådana missförhållanden numera i vårt land förekomma i så stor utsträckning, att lagstiftningens ingripande kan anses påkallat. Sant är, att någon direkt på denna fråga riktad undersökning för riket i dess helhet icke blivit verkställd genom offentlig försorg. För en del av riket föreligger emellertid en sådan utredning i de nyligen till mig överlämnade andra och tredje delarna av det betänkande angående jordförhållandena i Värmlands län, som framgått av den enligt Eders Kungl. Maj:ts bemyndigande av min företrädare i statsrådsämbetet anordnade s. k. jordundersökningen. Vid denna undersökning har till enskilda personer inom länets socknar, bolag, som äga jordbruksfastighet inom länet, vissa tjänstemän m. fl. framställt skriftlig förfrågan, i vad mån och av vilka anledningar inom vederbörande socken mött svårigheter att få tomter till samlingslokaler för folkliga, ekonomiska och kulturella strävanden av olika slag och vilka utvägar i stället måst anlitas. Svaren å denna fråga äro till sitt innehåll växlande, men från flera håll har uppgivits att det, särskilt å mark tillhörig bolag, varit svårt eller omöjligt att erhålla byggnadstomter för dylika ändamål, och att vissa större bolag ej

medgiva förvärvande av sådana tomter med äganderätt har även från bolagen meddelats. En utredning, som är bilagd den s. k. norrlandskommitténs betänkande av år 1904, giver likaledes bekräftelse åt den erfarenheten, att de fastighetsägande bolagen ofta äro obenägna att avhända sig smärre områden inom sina övriga ägor. På en del orter tillhandahåller arbetsgivaren lokal på villkor, med vilka arbetarna äro tillfredsställda. Men svårigen kan bestridas, att andra orter finnas, där en nöjaktig lösning av dylika frågor icke stått att vinna genom överenskommelse. Om man medger önskvärdenheten av att i dessa fall bereda utväg för lokalbehovets fyllande, synes det mig icke äga avgörande betydelse, huruvida fallens antal är något större eller mindre. Äro de få, så är dock icke denna expropriationsrätt den enda, som gäller eller föreslås för undantagsförhållanden. Man har emellertid härjämte uttalat den meningen, att behovet av samlings- och föreningslokaler bäst skulle tillgodoses därigenom, att vederbörande kommuner, eventuellt med anlitanande av rätten till expropriation för allmän byggnad, uppförde för ändamålet erforderliga byggnader och i dem uppläte plats till föreningssammanträden, överläggningar och föredrag av olika slag. Härigenom skulle, har man förmenat, behövliga lokaler finnas att tillgå, på samma gång som kommunernas bestämmanderätt över desamma skulle innebära trygghet för att de icke användes till ändamål, som vore mera till skada än till gagn. Den förhoppningen, att ifrågavarande behov skulle kunna avhjälpas på detta sätt, torde dock knappast äga tillräcklig grund i verkligheten. Sannolikt skulle kommunerna endast sällan vara benägna att ingripa, och ännu mera sällsynt bleve säkerligen, att en arbetarförening funne sitt lokalbehov på ett nöjaktigt sätt fyllt genom upplåtelse av plats i en kommunal byggnad. Om ett verkligt och ej blott ett skenbart resultat skall vinnas, torde det vara nödvändigt, att expropriation får ske till omedelbar förmån för den ortsbefolkning, inom vilken lokalbehovet gjort sig gällande, och att den exproprierade marken med äganderätt tillfaller denna eller representanter för densamma.

För min del tvekar jag icke att tillstyrka en bestämmelse om expropriationsrätt i detta syfte. I principiellt hänseende synes mig en dylik bestämmelse kunna väl försvaras, och den ekonomiska betydelsen därav är mycket ringa. Att i trakter, där all jord vitt omkring tillhör samma eller ett fåtal ägare, en byggnadstomt fränkiljes mot full ersättning, kan icke i detta avseende ingiva några farhågor. Invändningarna torde ock mera grundas på den betydelse för jordägaren, som frågan ur andra synpunkter kan hava. Det bör ej bestridas, att expropriation för berörda ändamål stundom kan för jordägaren medföra påföljder av annan än eko-

nomisk art, mera kännbara i den mån det kan befaras, att vid expropriationsområdets bestämmande ej tages vederbörlig hänsyn till skäliga önskingar från hans sida, samt att området användning ej kommer att i allo motsvara det allmännyttiga syfte, som föranlett expropriationsrättens beviljande. Men liknande förhållanden kunna föreligga även vid andra slag av expropriation, och hänsynen till dem torde ej böra medföra underkännande av expropriationsändamålet utan allenast att man söker i största möjliga utsträckning trygga såväl jordägarens rätt som det allmännyttiga syftets uppfyllande. Redan 1913 års förslag innehöll föreskrifter i denna riktning, och det förefaller mig möjligt och lämpligt att genom vissa jämkningar och tilläggsbestämmelser ytterligare förminska grunden för de mot förslaget i denna del förefintliga betänkligheterna, utan att dock ändamålet med förslaget förfelas.»

Herr Petterssons i Södertälje motion.

Herr *Pettersson* i Södertälje har i sin motion nr 181 hemställt, att riksdagen för sin del måtte besluta sådant tillägg till förevarande punkt, att rätt till expropriation av fastighet medgives jämväl för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort plats för anläggning till förbättrande av tillgången på livsmedel eller andra förnödenheter.

Till stöd härför har anförts:

»I det föreliggande förslaget till lag om expropriation m. m. saknar man bestämmelser, som kunna möjliggöra för innevävarna å en viss plats, vilka önska bilda en konsumtionsförening, att genom expropriation förvärva mark till uppförande av en handelslokal för sagda förening. I den k. propositionen i samma ämne, som avlämnades till riksdagen år 1913, förefanns en dylik möjlighet, i det att i 1 § av lagförslaget stadgades, att fastighet kunde bli föremål för expropriation *för anläggning till förbättrande av tillgången på livsmedel eller andra förnödenheter*. I statsrådsprotokollet av den 7 september 1912 yttrade statsrådet och chefen för justitiedepartementet bl. a. följande: 'Om än särskilda åtgärder för nämnda ändamål numera icke så ofta torde vara behövliga, synes dock ett dylikt behov, när det förefinnes, vara behjärtansvärt'. Lagutskottet tillstyrkte ock bifall till den ifrågavarande bestämmelsen och åberopade därvid en inlaga från Kooperativa Förbundet, vari behovet av densamma vitsordades. I denna inlaga meddelades bl. a., att icke mindre än 55 av Kooperativa Förbundets 540 föreningar icke lyckats få sin lokalfråga tillfredsställande ordnad på grund av jordägarerättsförhållandena, varjämte förbundet sade sig äga kännedom om ytterligare ett flertal platser, där såväl jord- som handelsmonopol existerade, ehuru någon närmare undersökning ej ännu kunnat

verkställas. Av redogörelsen framgick ock, att på en del håll visserligen vederbörande jordägare ställt lokal till förfogande för konsumtionsförening, antingen kostnadsfritt eller mot låg hyresavgift, men att denna anordning ej ansetts vara tillfredsställande. Framförallt klagades över den osäkerhet, som präglade affärsverksamheten å dylika platser, exempelvis vid ombyte av förvaltare eller disponent å arbetsplatsen, eller vid konflikter mellan arbetare och arbetsgivare, vid vilka senare tillfällen särskilt föreningens leverantörer kunde tänkas komma i en svår situation. Ehuru väl från många håll vederbörande arbetsgivares uppskattning av konsumtionsföreningens betydelse vitsordades, saknades ej heller uppgifter om att jordägaren ingripit i föreningens ledning; sådana ingrepp hade bl. a. skett i form av förbud för vederbörande förening att tillhöra Kooperativa Förbundet, varigenom föreningen avstängts från fördelen att göra sina inköp från detta håll. Slutligen är att märka, att innehavaren av stora jordområden ej sällan avtalat med affärsmännen å platsen, att ingen ny handelsverksamhet finge öppnas å sagda områden.

På en av mig gjord förfrågan hos Kooperativa Förbundet, huruvida de till 1913 års laguskott meddelade svårigheterna alltfort göra sig gällande, har svarats, att så är förhållandet, varjämte förbundet ansåg sig på goda grunder kunna försäkra, att helt visst ett mycket stort antal arbetare skulle använda sig av kooperationen för nedbringande av sina levnadskostnader, om de blott ägde tillfälle att erhålla för varuförmedlingen nödvändiga lokaler. En utvidgning av expropriationsrätten till ifrågavarande område vore därför, enligt förbundets åsikt, i hög grad av behovet påkallad.

Det synes mig, som om de nuvarande tidsförhållandena vore särskilt ägnade att framhålla denna frågas betydelse. På grund av den väsentliga prisfördyringen å livsmedel har från olika håll uttalats önskvärdheten av att konsumenterna såsom ett effektivt led i kampen mot fördyringen sammansluta sig för gemensamma inköp.

Att särskilt arbetarna, men ock tjänstemän m. fl. använt sig av denna hjälpform för att överkomma krisens svårigheter är ju en välkänd sak. Någon statistik över 1915 års kooperativa verksamhet föreligger visserligen ej, men i den av dr Karl Hildebrand på offentligt uppdrag utgivna boken 'De svenska statsmakterna och krigstidens folkhushållning' meddelas några siffror, som belysa den betydande ökningen inom den kooperativa rörelsen. Sålunda hade under år 1915 nybildats 106 föreningar med ett insatskapital av 193,094 kronor, medan motsvarande siffror för år 1914 vore resp. 62 och 53,002 kronor. Antalet till Kooperativa Förbundet anslutna föreningar uppgick vid 1915 års slut till cirka 700 med cirka 185,000 medlemmar

mot resp. 608 och 153,559 motsvarande tid 1914; förbundets egen affärsverksamhet — som torde ange även föreningarnas utveckling — uppgick år 1915 till 16,497,640 kronors omsättning, motsvarande en ökning av 66,8 % från år 1914 (ökning föregående år 29,75 %).

Dessa siffror torde tydligt uttrycka, i vilken hög grad konsumtionsföreningarna bevisat sig vara ett gott hjälpmedel under en tryckande dyrtid. Det synes därför naturligt, att staten såvitt möjligt underlättar användningen av detta konsumenternas egna hjälpmedel i kampen för uppehållet. Detta skulle i ej ringa mån ske, om den mångenstädes förefintliga svårigheten att erhålla mark för handelslokal undanröjdes på samma sätt, som föreslås beträffande tillvägagåendet å andra intresseområden, nämligen genom expropriation.»

*Herr K. J.
Ekmans
motion.*

Herr K. J. Ekman har i sin motion hemställt, att riksdagen ville besluta, att 1 § 8 punkten skall erhålla följande lydelse: »för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag, som åsyfta antingen religiös uppbyggelse eller folkbildning eller ock nykterhetens främjande».

Till stöd härför har motionären anført:

»I proposition till årets riksdag, nr 22, med förslag till lag om expropriation m. m. har Kungl. Maj:t, i anslutning till det av 1913 års lagutskott framställda sammanjämningsförslag i ämnet men likväl med någon ändring därav, i lagförslagets 1 § 8 punkt föreslagit, att expropriation skulle få äga rum för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag, som åsyfta religiös uppbyggelse, folkbildning, social utveckling, nykterhetens främjande eller avse annat dylikt ändamål av synnerlig vikt.

Expropriation innebär en betydande inskränkning i den enskilde jordägarens rätt. Att en dylik inskränkning göres gällande till förmån för det allmänna, d. v. s. för kommunen eller för samhället i dess helhet, har sedan länge ansetts riktigt och befogat. Mera tvivelaktigt är, huruvida och i vad mån en dylik inskränkning må auses befogad till förmån för allmänna strävanden, som uppbäras allenast av mer eller mindre privata sammanslutningar, sådana som de i 102 § omnämnda aktieföretag och registrerade föreningar. I sådant fall måste med nödvändighet den fordran uppställas, att expropriationsrätten icke utsträcker utöver vissa klart och bestämt angivna gränser. Då fråga är om expropriation för samhällelig räkning kan man, såsom i förslaget skett, inskränka sig till att i lagen uppräknat vissa dithörande fall såsom exempel samt i övrigt åt Kungl.

Maj:t överlåta att efter eget beprövande medgiva expropriation i andra därmed jämförliga fall. Kungl. Maj:t kan därvid icke gå utöver den allmänna begränsning, som ligger däri, att expropriationen dock skall ske för ett erkänt samhälleligt ändamål. Men betänkligare är att åt Kungl. Maj:t överlämna en dylik generell fullmakt, då fråga är om att för ett ändamål, som icke direkt avser det allmänna, göra ingrepp i den privata äganderätten. Någon allmän begränsning av den art, som nyss nämnts, finnes icke i sådant fall till återhållande av en obehörig utsträckning av expropriationsrätten. Den enda garanti, som här erbjuder sig, ligger uti det sätt, på vilket stadgandet om rätten till expropriation avfattas. Och givet är, att denna garanti blir synnerligen otillfredsställande, om därvid allenast vissa exempel uppräknas med rätt för Kungl. Maj:t att icke allenast i de sålunda uppräknade fallen utan jämväl i andra därmed likartade medgiva expropriation.

Med den uppfattning av den enskilda jordäganderättens betydelse, som kännetecknar vår rättsordning, låter det sig svårligen förena att i en så ömtålig fråga som den om expropriation av jord för ett icke statligt eller kommunalt ändamål åt Kungl. Maj:t överlämna att i administrativ väg träffa avgörande om, huru långt expropriationsrätten utöver de i lagen angivna exemplen bör utsträckas. Omsorgen om rättsordningens behöriga upprätthållande synes forda, att härvid expropriation icke må ifrågakomma i andra än vissa i lagen bestämt uppräknade fall. Skulle sedermera under den fortgående utvecklingen behov yppas av expropriation för något annat liknande ändamål, lärer prövningen av en sådan fråga böra förbehållas åt Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt och medgivande därtill sålunda kunna beredas endast genom det nya behovets inskrivande i lagen.

I fråga om de särskilda ändamål, för vilka uti ifrågavarande hänseende expropriation skulle kunna ifrågakomma, innehöll 1913 års sammanjämningsförslag — mot vilket dock reservation anmäldes av 7 av utskottets ledamöter — att expropriation skulle få äga rum för främjande av 'religiös uppbyggelse eller verksamhet till nykterhetens främjande eller eljest för överläggningar i allmänna frågor eller upplysande föredrag'. Denna avfattning är uppenbarligen alldeles för svävande för att kunna tjäna till säker ledning vid utövningen av rätten att medgiva expropriation. I Kungl. Maj:ts proposition till årets riksdag formuleras stadgandet så, att rätten skulle avse lokaler för 'överläggningar eller föredrag som åsyfta religiös uppbyggelse, folkbildning, social utveckling, nykterhetens främjande eller avse annat dylikt allmänt ändamål av synnerlig vikt'. I vissa avseenden innebär sålunda Kungl. Maj:ts förslag en närmare begränsning

av expropriationsrätten. Men i själva verket kvarstår samma obestämdhet och tånjbarhet som i det förra förslaget. De nu begagnade uttrycken torde väl så mycket som de i sammanjäkningsförslaget begagnade fresta till en obehörig utsträckning av expropriationsrätten till förfång för den privata jordäganderätten. Härförutom synes det föreslagna stadgandet lida av en viss oklarhet så till vida, att det kan förefalla osäkert, huruvida orden 'överläggningar eller föredrag' verkligen hänföra sig till alla de därefter uppräknade verksamhetsgrenarna eller endast till den först nämnda, nämligen åstadkommande av 'religiös uppbyggelse'.

Vad särskilt angår det i Kungl. Maj:ts proposition upptagna nya ändamålet 'överläggningar eller föredrag, som åsyfta social utveckling', synes något särskilt behov av expropriation för dess tillgodoseende icke förefinnas. Den sociala utvecklingen framgår ur det religiösa, kulturella och ekonomiska livet i samhället och är icke någon fristående företeelse utom eller vid sidan därav. Att medgiva expropriation för beredande av tillfälle till överläggningar eller föredrag som avse 'social utveckling', skulle i själva verket vara att ställa expropriationsrätten till förfogande för allt, som på något sätt berör samhällets religiösa, kulturella eller ekonomiska och därmed även politiska utveckling eller, med andra ord, det vore att medgiva möjlighet till expropriation i en fullkomligt obegränsad utsträckning.»

Utskottet.

Motionerna äro uttryck för den meningsskiljaktighet, som, enligt vad känt är, fortfarande förefinnes i fråga om de expropriationsändamål, som omförmålas i förevarande punkt av det kungl. förslaget. Från ena hållet betraktar man såsom en avsevärd brist i detta förslag, att det icke medgiver expropriationsrätt jämväl till främjande av vissa kooperativa företag, särskilt konsumtionsföreningar. Från annat håll icke blott motsätter man sig en dylik utvidgning, utan anför även betänkligheter i fråga om vissa i det kungl. förslaget upptagna expropriationsändamål.

Emellertid torde den önskan vara ganska utbredd, att meningssmot-sättningen i förevarande punkt icke må få verka till hinder för ett positivt riksdagsbeslut i detta viktiga lagärende. Utskottet har trott sig bäst tjäna detta önskemål genom att framlägga ett förslag till samlingslinje; och har utskottet vid arbetet härå kommit till den uppfattning, att anslutning i sak till den av det kungl. förslaget intagna medlingsständpunkten är den väg, å vilken den åtrådade enigheten bäst står att vinna. Vid sådant förhållande har utskottet funnit sig icke böra förorda bifall vare sig till herr Jakob Petterssons eller till herr K. J. Ekmans motion, den senare, i vad den avser saklig ändring i det kungl. förslaget. I redaktionellt hänseende åter har

utskottet förordat vissa jämkningar i riktning mot en närmare överensstämmelse med det av 1913 års lagutskott framlagda sammanjämningsförslaget.

Herrar *Andersson* i Grimbo och *Olsson* i Berg hava uti sin motion yrkat, att förevarande punkt och såsom följd därav jämväl 106 och 107 §§ i lagförslaget icke måtte av riksdagen bifallas.

Till stöd härför hava motionärerna anført:

»Uti Kungl. Maj:ts proposition, nr 22, i förslag till lag om expropriation är bland annat upptaget, när expropriationsrätt skall få förekomma.

Det är tydligt, att dylik rätt ej bör medgivas annat än, då det föreligger trängande skäl, i så måtto nämligen, att, då det gäller mark, det jordområde det är fråga om, är absolut nödvändigt för något visst allmänt ändamål, eller att område för avsett ändamål ej på annat sätt kan anskaffas.

I Kungl. Maj:ts berörda förslag föreslås i 1 § mom. 9, att expropriationsrätt skulle tillämpas 'för åstadkommande på det allmännas bekostnad av skogs återväxt å skogsmark, som är genom kalhuggning eller på annat sätt ödelagd och ej utgör nödig betesmark'.

Av §§ 106 och 107 framgår det, att dylik rätt skulle tillkomma kronan, den kommun där området förefinnes, eller landsting eller skogsvårdsstyrelse inom landstingsområdet.

Gärna medgives, att allt vad som kan göras för skogsodlingens främjande, bör göras, men här föreliggande förslag i detta avseende torde vara opåkallade. Visserligen får en del markområden, som äro lämpliga för skogskultur, ligga öde, men denna anmärkning drabbar både stat och kommun såväl som den enskilde. Ja, det torde vara en lätt sak påvisa många fall, där det får anses för en oförlätlig försummelse av såväl staten som kommunerna att låta deras nu ägande, mången gång stora markområden ligga för 'fäfat'. Vad skulle det tjäna till att i detta avseende utsträcka expropriationsrätten? Jo, säkerligen en mängd trakasserier och bråk inom kommunerna.

Det torde ej heller för staten föreligga något behov att på så sätt anskaffa skogsmark, förty hittills har årligen erbjudits staten till inköp femton à tjugu gånger så mycket som den kunnat köpa.

Beträffande kommuner, landsting och skogsvårdsstyrelser torde ej kunna påvisas ett enda fall, då dessa ej kunnat få köpa så mycket skogsmark de önska — men väl att den mark de möjligen innehaft blivit van-skött eller icke blivit skött alls.»

Förevarande bestämmelse i 9 punkten av 1 § var upptagen i det för riksdagen år 1913 framlagda förslaget utan att då bliva föremål för någon gensaga. Dessförinnan har, såsom framgår av redogörelsen å sid. 5,

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 9 saml. 21 häft. (Nr 24.)

4

Punkt 9.
*Herrar
Anderssons
i Grimbo
och Olssons
i Berg
motion.*

Utskottet.

frågan om rätt till expropriation för ifrågavarande ändamål ett par gånger motionsvis dragits under riksdagens prövning. Det synes utskottet, som om den föreslagna bestämmelsen borde godkännas. Ur nationalekonomisk synpunkt kan den bliva av betydelse till åstadkommande av återväxt på sådana före tillkomsten av nuvarande lagstiftning om enskilda skogar skövlade skogsmarker, åt vilka deras ägare icke ägna någon omsorg. Dessutom är den till ägarnas skyddande mot obefogade ingrepp i deras rätt genom stadgandena i 106 och 107 §§ av förslaget omgärdad med enligt utskottets förmenande fullt betryggande garantier. Utskottet har därför icke i anledning av motionen föreslagit någon ändring i den kungl. propositionen.

Punkt 12.

*Herrar
Andersons
i Råstock
och Strids
motion.*

Herrar *Anderson* i Råstock och *Strid* hava i sin motion yrkat, att riksdagen ville besluta, att förevarande punkt måtte erhålla följande lydelse:

»för linbana — — — — —
orten, så ock för torvindustri, därest fråga är om företag, vilket prövas vara till större gagn för det allmänna»;

och i sammanhang därmed hemställt, att till 10 § måtte göras följande tillägg:

»Vid expropriation av torvmosse må vid fastställande av expropriationsersättning icke heller tagas i beräkning värdestegring, som uppkommit genom köp och försäljning i spekulationssyfte, utan endast till det värde, som torvmossen i och för sig kan anses innehava.»

Till stöd härför har anförts:

»I en av huvudstadens morgontidningar lästes följande: 'De småländska torvmossarna ha börjat stiga i pris. Långväga spekulanter resa omkring för att på ort och ställe undersöka torvmossarna, men bönderna, som ana, att de gömt på något värdefullt, vilja icke sälja, utan dyrka upp priset på mossarna.' Tidningen sluter därav: 'Spekulationen är sålunda redan i full gång, innan ännu torvfrågan är löst.'

Liknande notiser observeras allt emellanåt i pressen, och det saknas ej heller uppgifter om att till och med utländskt kapital hållit sig framme i ändamål att för en billig penning förvärva svensk jord, som kan antagas bliva värdefull. Enligt uppgifter, som torde vara fullt tillförlitliga, innehaves för närvarande äganderätten till omkring 20,000 hektar mossar direkt eller indirekt av utländskt kapital. Även om man utgår från att sannolikt endast den mindre delen av denna areal utgöres av bränntorvmossar, så framgår dock otvetydigt den tendens till även utländsk spekulation, som ovan antytts.

Om således redan tidigare spekulationslusten framträtt i fråga om torvmossar, så torde de f. n. rådande exceptionellt höga priserna på bränntorv vara ägnade att ännu mera stimulera en osund spekulation även på detta område.

I utlandet har den stora vikten av att det allmännas intresse tillvaratages i avseende å jämväl torvmossar allmänt insetts. Så läser t. ex. såväl i Holland som Tyskland särskild lagstiftning om mossars utnyttjande vara för handen, och enligt uppgift torde man i Norge snart vara färdig att lagstifta angående förvärv av större mossar, i det att lagförslag redan skall finnas utarbetat.

Även om det i samband med i prop. nr 22 framlagda förslag till lag om expropriation icke kan upptagas, vare sig frågan om vad som bör iakttagas för ett *rationellt* utnyttjande av våra bränntorvmossar, eller frågan om bestämmelser rörande *förvärv* av dylika, torde dock därutav ingalunda följa, att man bör underlåta att nu göra vad göras kan, och anse vi fördenskull att ett införande av rätt till expropriation för torvindustriens behov kan ifrågasättas.

Ett förhållande, som vi i detta sammanhang icke anse oss kunna uraktlåta att beröra, är det värde, som borde beräknas för den händelse att vid förvärv av torvmosse för det allmännas räkning eller för företag av större gagn för orten det skulle behöva anlitas expropriationsförfarande. Även om man, från samhällelig synpunkt sett, borde hava full rätt att, vid expropriation av en torvmosse, som i ägarens hand varit fullkomligt eller i det närmaste värdelös, endast taga hänsyn till det intrång och de övriga olägenheter, som genom mossens exploaterande i syfte att åstadkomma billigt bränsle åsamkas innehavaren-ägaren, och alltså för helt liten ersättning borde kunna förvärva torvmosse, torde med nuvarande samhällsförhållanden en dylik inlösningsgrund hava ringa utsikt att bliva av statsmakterna fullt godkänd, och anse vi oss därför för det närvarande icke böra ifrågasätta ett helt införande av en sådan värderingsprincip.

Under alla förhållanden, och då väl i grunden ett expropriationsförfarande avser att tjäna stora allmänna intressen genom åstadkommande av så rimliga inlösningsvillkor som möjligt, anse vi oss böra på det kraftigaste framhålla vikten av att vid bestämmande av inlösningspris vid expropriation av torvmossar största möjliga hänsyn måtte tagas till här anförda samhälleliga synpunkter. Vi anse oss ha så mycket större anledning att framhålla detta, som redan i gällande lag och även i det nu framlagda lagförslagets paragraf 10 med full rätt fastslagits principen om, att vad som företagits i avsikt att otillbörligt höja expropriationsersättning icke må tagas i beräkning vid ersättnings bestämmande.

Samma grundsyn skall enligt vår mening anläggas vid värdering av torvmosse, som inköpts i spekulationssyfte, och alltså i sådant fall icke hänsyn tagas till genom spekulation uppkommen konstlad värdestegring.

Vi anse således fullt berättigat och av behovet oundgängligen påkallat, att från det allmännas sida åtgärder vidtagas, som åtminstone i någon mån

äro ägnade att motverka ett hänsynslöst uppjobbande av priset på våra för bränntorvstillverkning tjänliga mossar, emedan eljest enligt vårt förmenande en utav de viktigaste, för att icke säga den viktigaste förutsättningen för en rationellt bedriven torvindustri, nämligen tillgången på för ändamålet lämpliga mossar till rimligt pris, äventyras.

En dylik åtgärd, som torde vara ägnad att något avkyla spekulationslusten i fråga, vore helt säkert ett införande av torvmossar som expropriationsobjekt i den av Kungl. Maj:t i proposition nr 22 föreslagna nya expropriationslagen och därjämte vissa normer att följa vid fastställande av expropriationsvärde.»

Utskottet.

Med sitt förevarande förslag synas motionärerna avse väsentligen att förebygga osund spekulation i torvmossar och den uppdrivning av priset å detta slag av jordegendom, som till hinder för en rationellt bedriven torvindustri kan vara att av nämnda anledning befara. För vinnande av detta syfte, även om det må vara behjärtansvärt, lärer emellertid expropriationsrätt ej kunna tillgripas, så mycket mindre som motionärerna ej ens antytt, vem en sådan rätt skulle tillkomma. Skulle missförhållanden i angiven riktning framträda, lära andra botemedel däremot böra sökas. Om och i den mån tvångsförvärv av torvmossar må vara nödigt för något allmänt ändamål av den art, som i övriga punkter av 1 § angives, är givetvis expropriation på sådan grund medgiven; men att därutöver för detta slag av fastighet stadga en särskild expropriationsrätt, för vilken annan grund än den ovan angivna ej kan uppställas, lärer icke kunna tillrådas. Utskottet har av sådan anledning funnit motionärernas framställning icke föranleda till ändring i Kungl. Maj:ts förslag.

4 §.

Utöver de handlingar, som enligt 1913 års förslag skulle fogas vid expropriationsansökningen, har i nu framlagda förslaget i första stycket av förevarande paragraf tillagts utdrag av fastighetsregistret såvitt fastigheten angår, därest sådant register är för orten upplagt. Tydligt bör dylikt utdrag fogas jämväl vid ansökan enligt andra stycket, och har utskottet i nämnda stycke företagit en ändring för detta ändamål.

Enligt förslaget tredje stycke skall fastighetens ägare och innehavare lämnas tillfälle att avgiva yttrande, huruvida han med anledning av den olägenhet expropriationen kan medföra för honom eller eljest har något att erinra mot ansökningen. Understundom kan emellertid en dylik erinran med fog göras jämväl av annan, t. ex. granne, och har det därför synts utskottet lämpligt, att tillfälle till yttrande lämnas utom ägare

och innehavare av den fastighet, som skall tagas i anspråk för expropriationsändamålet, jämväl annan, som kan av expropriationen lida men. Särskild bestämmelse angående det sätt, varå yttrande från annan än fastighetens ägare och innehavare bör inhämtas, torde ej vara erforderlig. Kungörelse på sedvanligt sätt i orten om den sökta expropriationen med erinran om den rätt att däröver avgiva yttrande, som här avses, lärer vara för ändamålet tillräcklig.

5 §.

I andra stycket har utskottet i överensstämmelse med sin vid 4 § 3 stycket uttalade uppfattning därom att även andra berättigade intressen än ägarens eller innehavarens av den fastighet, som av expropriationen direkt beröres, här skola vinna skäligt beaktande, föreslagit utslutning av orden »vars rätt är i fråga».

10 §.

Såsom följd av vad utskottet om herrar *Andersons* i Råstock och *Strids* motion vid 1 § anført, har utskottet icke heller vid 10 § i anledning av nämnda motion hemställt om någon ändring i det kungl. förslaget. *Herrar Andersons i Råstock och Strids motion.*

36 §.

Utskottet finner det ligga i sakens natur, att expropriationsnämnden även utan det i andra stycket föreslagna stadgandet äger rätt att införskaffa det underlag för sitt avgörande, som den kan finna nödigt, och att i sådant syfte höra part eller sakkunnig eller att på annat sätt inhämta närmare upplysningar. Ett uttryckligt angivande av denna nämndens befogenhet skulle tilläventyrs kräva ytterligare processuella föreskrifter angående parts rätt att, åtminstone under vissa förhållanden, få före avgörandet avgiva påminnelser och eventuellt förebringa motbevisning eller dylikt. Vad nämnden i ena eller andra hänseendet lämpligen bör åtgöra synes tryggt kunna överlämnas till nämndens eget bedömande, och har utskottet av sådan anledning ansett lämpligast, att ifrågavarande andra stycke av paragrafen utgår.

48 §.

Utskottet har här företagit en ändring av redaktionell natur.

53 §.

För undvikande av den tolkning, att orden »expropriationsersättningen i sin helhet» skulle innebära förutom ersättning, som enligt 47 §

blivit av rätten fastställd, jämväl ränta därå, har utskottet ansett lämpligt, att orden »i sin helhet» utgå.

59 §.

Herrar Lübeck och v. Hofstens motion.

Herrar *Lübeck* och *v. Hofsten* hava i sin motion påyrkat den ändring i förevarande paragraf, som framgår av följande anförande i motionen: »Förfarandet vid fastställande av enskild överenskommelse synes, då det gäller elektriska ledningar och dylikt, vara mycket besvärligt. Rätten borde i stället kunna få avgöra, om den träffade överenskommelsen är av sådan betydelse, att tredje mans rätt beröres. Bevisning härom kan vid fråga om elektriska ledningar i flertalet fall ganska lätt förebringas medelst gravationsbevis och taxeringsbevis jämte utredning om intrångets storlek. Om rätten finner, att intrånget *icke* rubbar säkerheten för in-teckningshavare och andra fordringsägare, vilket nog är det vanligaste vid fråga om elektriska ledningar, bör det enskilda avtalet kunna utan vidare fastställas. — Endast i motsatt fall torde särskilt medgivande från fordringsägare böra ifrågakomma.»

Utskottet.

Utskottet har funnit motionen vara av praktiska skäl förtjänt av bifall. Emellertid har utskottet ansett lämpligast, att de därav föranledda ändringarna icke införas i 59 § utan bland de särskilda bestämmelserna om expropriation för elektriska svagströmsledningar, där de återfinnas i 95 § i dess av utskottet föreslagna lydelse.

65 §.

Med den formulering, denna paragraf fått i Kungl. Maj:ts förslag, är den möjligheten icke utesluten, att en person, som fått sitt yrkande om återförvisning enligt 64 § genom laga kraftäggande utslag ogillat, skulle kunna få sitt sålunda ogillade yrkande om ersättning för skada eller intrång ånyo prövat i vanlig domstolsväg. För undvikande av den uppfattning, att så skulle kunna ske, har utskottet föreslagit en ny lydelse av 65 §.

I sammanhang härmed har utskottet ansett lämpligt att i lagtexten något närmare angiva, vad förevarande paragraf innebär. Om skada, som föranledes av expropriationen, är sådan att den kunnat förutses vid expropriationsnämndens förrättning, anses den vara förutsedd och uppskattad av nämnden. Den av nämnden bestämda expropriationsersättningen innefattar alltså gottgörelse för all dylik skada, oavsett när den uppkommer. Är skadan däremot av den beskaffenhet, att den icke kunnat förutses av nämnden, har man att skilja mellan det fallet, att skadan uppkommer före

expropriationsmålets slutliga avgörande, och det fallet, att den uppkommer först efteråt. I det förra fallet tillerkännes den skadelidande i 64 § rätt att begära återförvisning till expropriationsnämnden, som värderar skadan enligt vanliga expropriationsgrunder. Men begagnas icke denna möjlighet eller uppstår skadan först efter expropriationsmålets slut, har expropriationslagstiftningen ej vidare någon tillämpning. Huruvida och till vilket belopp den skadelidande äger rätt till ersättning för skadan, skall då bedömas efter samma grunder, som om skadans uppkomst icke stode i samband med expropriationen, och tvist om sådan ersättning får prövas av domstol i vanlig rättegångsväg.

66 §.

Herrar *Lübeck* och *v. Hofsten* hava i sin motion hemställt om sådan ändring i denna paragraf, som kunde föranledas av följande anförande i motionen:

Herrar Lübeck och v. Hofstens motion.

»På sätt svenska vattenkraftföreningen och svenska elektricitetsföreningen i gemensam skrivelse till Konungen redan den 28 juni 1910 framhållit har erfarenheten givit vid handen, att dagarvoden för expropriationsnämnders ledamöter i regeln beräknades oskäligt högt, nämligen 50 à 75 kronor förutom resor och vivre. Som följd härav hade det visat sig, på sätt i berörda inlaga utförligt exemplifierades, att i fråga om elektriska kraftledningars expropriationskostnaden ofta översteg själva skadeersättningen. Det var därför med tillfredsställelse man fann, att 1910 års kommittéförslag upptog bestämmelser om resekostnadsersättning efter tredje klass i gällande resereglemente samt därutöver 25 kronor per dag till ordföranden och 15 kronor till ledamot i nämnden. Denna begränsning förekommer ej i nu föreliggande förslag, enligt vilket expropriationskostnad bestämmes av rätten, om överenskommelse ej träffas. Emellertid synes det på anförda skäl önskligt att återinföra samma eller liknande begränsning som i 1910 års förslag.»

De av motionärerna omförmälda i 1910 års kommittéförslag intagna bestämmelserna om vissa grunder för ersättning åt ordföranden och ledamöterna i expropriationsnämnder blevo i det till grund för propositionen till 1913 års riksdag ursprungligen utarbetade, till lagrådet remitterade förslaget utbytta mot en hänvisning till vad därom särskilt kunde bli stadgat, därvid såsom skäl åberopades, att nämnda grunder torde böra bestämmas i administrativ ordning.

Utskottet.

Stadgandet fick i samma proposition sin jämväl nu föreslagna lydelse efter hemställan av lagrådet, som anförde:

»Att, såsom i förevarande lagrum förutsattes skola ske, fastställa allmängiltiga grunder, efter vilka ordförande och ledamöter i expropriationsnämnd skola åtnjuta ersättning för uppskattningen, torde stöta på stora praktiska svårigheter. Ena gången kan det gälla ett vidlyftigt och invecklat expropriationsärende, varför kräves ett tidsödande förberedande studium av handlingarna, åtminstone från ordförandens sida, den andra gången åter ett ärende, vars hela behandling av nämnden är undångjord på en eller annan timme. Vid expropriation för en järnväg inträffar i allmänhet, att flera särskilda expropriationsmål handläggas samma dag av expropriationsnämnder med delvis växlande sammansättning.

Med hänsyn till det anförda hemställes, att bestämmelsen i fråga undergår sådan ändring, att i enlighet med nu gällande ordning det anförtros åt rätten att bestämma beloppet av den ersättning för uppskattningen, som skall utgå till ordförande och ledamöter i expropriationsnämnd, för den händelse överenskommelse därom ej träffas.»

Med åberopande av vad lagrådet sålunda anført får utskottet hemställa, att herrar Lübecks och v. Hofstens motion i nu ifrågavarande del icke måtte föranleda någon ändring i det kungl. förslaget.

68—70 §§.

Av de i dessa paragrafer innefattade stadganden hava 68 § 1 stycket och 69 § 1 stycket 2 punkten samma innehåll som 68 § i 1913 års sammanjämningsmemorial. De övriga stadgandena inflöto i det år 1916 till lagrådet remitterade förslaget och anförde departementschefen angående dem bl. a. följande:

*Departementschefen
1916.*

»Då lösesumman för fastigheten ej skall inbegripa ersättning för därå verkställda anläggningar, har den lösningsberättigade ej heller något befogat anspråk på att allenast genom denna lösesummas erläggande bliva ägare av dylika anläggningar. Antingen få dessa särskilt lösas av honom, eller också måste ägaren vara berättigad att bortföra desamma, i den mån sådant är möjligt. Ehuru den, som löser fastigheten, icke bör vara skyldig att lösa jämväl anläggningarna, torde rätt därtill böra tillerkännas honom. Om lösningsförfarandet sålunda utsträcker till hela fastigheten i dess dåvarande skick, är detta utan tvivel i de flesta fall till synnerlig fördel för ägaren; han får därigenom anläggningarnas fulla värde ersatt, under det att vid deras bortförande endast någon mycket ringa del av värdet torde kunna bevaras. Kommer lösen av anläggningarna ej till stånd och vill ägaren därför bortföra dem, bör han emellertid vara skyldig att dessförinnan lämna ersättning för ämnena, som tilläventyrs för desamma tagits från fastigheten. Att så skett i någon mera betydande om-

fattning torde dock bliva sällsynt, då i regel endast smärre fastighetsdelar exproprieras.

Enligt nu angivna huvudgrunder hava i förslaget införts bestämmelser, vid vilkas avfattande ledning hämtats från vad i lagen om nyttjanderätt till fast egendom är stadgat för den händelse, att arrendator, som skall lämna arrendet, nedlagt kostnad å fastigheten. Den ersättning, som skall förekomma, bör i varje särskilt fall bestämmas av expropriationsnämnden och tiderna för de olika lösnings- och ersättningsanspråkens framställande hava därför utsatts så, att detta skall låta sig göra. Bestämmelse om rätt att lösa anläggningar har intagits i 68 §, som sålunda kommer att angiva de fall, i vilka lösen får ske. Stadgandena om lösesummans bestämmande samt om rätt att bortföra ej lösta anläggningar mot ersättande av ämnen, som till dem tagits från fastigheten, hava fått sin plats i två nya §§, med numren 69 och 70.»

Vid dessa paragrafer anförde två ledamöter av lagrådet följande vid förslagets granskning:

Lagrådet
1916.

»Därest den, som instämmer talan om lösningsrätt, icke i stämningen yrkar att jämväl få lösa byggnad eller annat, som påkostats fastigheten, blir exproprianten ställd i valet mellan att avstå detta mot ett av motparten bestämt pris eller att bortföra detsamma och återställa fastigheten i det skick, vari den vid expropriationen befann sig. Den förlust, som i regel är en given följd av denna expropriantens ogynnsamma ställning, får i viss mån karaktären av ett förverkande, som åtminstone i de fall, då lösningsrättens förutsättningar inträtt utan expropriantens eget förvällande, icke kan anses överensstämma med billighet. Men även där exproprianten genom försummelse eller annorledes kan anses själv hava föranlett, att lösningstalan kunnat anställas, synes det mindre billigt, att i anledning härav stadgas en påföljd, som för exproprianten innebär en förmögenhetsförlust, vilken icke kan lämpas efter försummelsens beskaffenhet. Det kan ock anmärkas, att de från arrendelagen hämtade bestämmelserna i 70 § av förslaget icke äro lämpliga, då här fråga icke är om kostnad, som nedlagts å *annans* fastighet. Om en arrendator å den av honom arrenderade fastigheten nedlägger kostnad utan att därtill vara förpliktad, torde han i allmänhet med större eller mindre säkerhet kunna beräkna den vinst, han under arrendetiden härav kan hämta, men någon motsvarighet härtill föreligger icke i förevarande fall.

Därest man föreskriver, att lösningsrätten skall omfatta fastigheten i dess helhet och således även avse därå uppförd byggnad och annat, som tillhör fastigheten, ävensom att i övrigt beträffande fastighetens värde reg-

lerna om expropriationsersättning skola tillämpas, då lösningsrätten utövas, synas häremot avgörande betänkligheter icke kunna anföras. Det för 1913 års riksdag framlagda förslaget intog ock denna ståndpunkt, vilken jämväl företrädtes av lagutskottet. Om med hänsyn till vad ovan anförts en återgång till det äldre förslaget bestämmelser härutinnan synes påkallad, följer härav, att 68 § sista stycket, 69 § första stycket första punkten samt andra stycket ävensom 70 § böra utgå.»

Departement-
schefen
änso år 1916.

Vid ärendets förnyade föredragning i statsrådet förmälde departement-
schefen:

»Jämte det lagrådets flesta ledamöter till stöd för sin uppfattning, att stadgandena i 5 § tredje stycket av förslaget äro obehövlige, hänvisat till bestämmelserna om rätt att under vissa förutsättningar lösa exproprierad egendom, hava två av samma ledamöter vid 68—70 §§ i förslaget hemställt om ändringar, genom vilka lösningsrätten skulle erhålla väsentligt mindre betydelse än enligt det remitterade förslaget. Anledningarna till att sistnämnda förslag i denna del skiljer sig från tidigare förslag angåvos av mig vid remissen till lagrådet, och jag kan nu i all huvudsak inskränka mig till att åberopa vad jag då anförde. Obestridligt är, att lösningsrättens utövande enligt det remitterade förslaget bestämmelser stundom kan leda till förlust för den, från vilken egendom löses, men då skulden till lösningsrättens inträdande ligger hos honom, synes det vara mindre obilligt, att han utsättes för möjligheten av en sådan förlust, än om den lösningsberättigade vid utövning av sin rätt skulle underkastas alltför ogynnsamma ekonomiska villkor. De föreslagna stadgandena, som till sina grunder överensstamma med motsvarande bestämmelser i gällande expropriationsförordning och av två ledamöter i lagrådet lämnats utan anmärkning, torde därför böra bibehållas.»

Herr Pet-
terssons i
Södertälje
motion.

Herr *Pettersson* i Södertälje har i sin motion nr 252, med åberopande av ovanintagna yttrande utav två ledamöter av lagrådet, yrkat, att 68 § 2 stycket, 69 § 1 stycket 1 punkten och 2 stycket samt 70 § måtte utgå ur förslaget.

Utskottet.

Med hänvisning till vad departement-
schefen anført hemställer utskottet, att nämnda motion icke måtte föranleda någon ändring i det kungl. förslaget.

71 §.

Herrar Lü-
becks och v.
Hofstens
motion.

Vid första stycket i denna paragraf hava herrar *Lübeck* och v. *Hof-*
sten anført:

»Rätt till undersökning (stakning och dylikt) kan av Konungens befallningshavande medgivnas, då ändamålet är sådant som i 1 § avses. Då emellertid i sistnämnda paragraf elektriska starkströmsledningar ej finnas upptagna, torde för tydlighets skull i 71 § böra intagas hänvisning jämväl till 1 § i lagen den 27 juni 1902 om elektriska anläggningar.»

Då i 1 § av lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, stadgas, att då jord eller lägenhet enligt nämnda § skall avstås eller upplåtas, vad i lagen om expropriation i allmänhet stadgas skall äga motsvarande tillämpning, finner utskottet det i motionen påyrkade förtydligandet icke vara erforderligt.

Utskottet.

Vid andra stycket i 71 § hava herrar *Lübeck* och *v. Hofsten* i sin motion anført:

Herrar Lübecks och v. Hofstens motion.

»Enligt andra stycket i 71 § skall sökanden minst 14 dagar i förväg underrätta fastighets ägare eller innehavare om förundersökning. Denna bestämmelse torde hava tillkommit med tanke närmast på enstaka fastigheter och kan därvid anses lämplig, men skulle beträffande stakning av järnväg, landsväg, kraftledning, linbana eller andra ledningar av större utsträckning stundom göra rätten till förundersökning ganska illusorisk eller vålla betydande dröjsmål, då man sällan kan på förhand avgöra vilka fastighetsägare respektive arrendatorer, som av stakningen kunna beröras. Till undvikande av denna olägenhet synes bestämmelse böra tillfogas om delgivning i dylika fall endast genom annons i ortens tidningar enligt närmare föreskrift av Konungens befallningshavande.»

Otvivelaktigt kan i sådana fall som motionärerna öfvermåla under rättelseplikten bliva ganska betungande. Men det synes utskottet, som om fastighetens ägare bör kunna hava grundade anspråk på, att skäligen garantier finnas för att han erhåller underrättelse om undersökningen. I anledning härav har utskottet ansett sig icke kunna förorda ett så förenklat underrättelsesätt som motionärerna föreslagit. Däremot har det syntts utskottet, att det i förevarande avseende kunde vara tillräckligt sörjt för ägarens intresse, om sökanden kan visa, att underrättelse blivit avlåten. Utskottet har jämväl funnit det böra meddelas särskilda föreskrifter för det fall, att ägaren icke vistas å känd ort inom riket. I enlighet härmed har utskottet givit ifrågavarande stycke en ny lydelse.

Utskottet.

82 §.

Enligt andra punkten av denna paragraf i Kungl. Maj:ts förslag skall ägare eller den, som kan åberopa sig på arrende- eller hyresavtal, icke vara pliktig att avflytta från av honom bebodd byggnad å det av den avsedda expropriationen berörda området förr än å den nästinstundande fardagen för avträde av förhyrd lägenhet. Det synes emellertid, som om även den, som bebor byggnad på grund av undantagsavtal eller annat avtal, som icke kan anses omfattat av begreppen arrende- och hyresavtal, borde hava samma rätt till fardag. Utskottet har med anledning härav föreslagit en jämkning i paragrafen.

94 §.

Utskottet föreslår en ändring i denna paragraf i syfte att dess bestämmelser må gälla vid expropriation av nyttjanderätt för elektriska svagströmsledningar icke endast då fråga är om egendom, som i 90 § sägs, utan i varje fall och oavsett av vad beskaffenhet egendomen är. Då expropriation av nyttjanderätt för dylik ledning äger rum, kan ledningen vara av jämförelsevis ringa omfattning och därav förorsakat intrång eller men skäligen obetydligt. Erfarenheten visar emellertid, att dylika ledningar, särskilt i närheten av större samhällen, ofta växa i omfattning och trådantal, så att de bliva ej blott synnerligen vanprydande utan även allvarsamt menliga för den, över vars område de äro framdragna. Att expropriationsnämnden alltid skulle kunna taga behörig hänsyn till en dylik möjlig utveckling läser ej kunna påräknas. En uppskattning, som stadgade ersättning ej blott för vid expropriationen förhandenvarande skada och intrång utan även för sådan skada och sådant intrång, som beräknades kunna följa av ledningens möjliga utbyggnad, skulle alltså lätt kunna bliva obillig mot antingen jordägaren eller expropriationssökanden. Utskottet har för undvikande av att vare sig den ene eller den andre må bliva lidande på uppskattningen ansett lämpligt, att ersättningen städe bestämmes efter den redan uppkomna skadan eller det redan gjorda intrånget och att i fråga om skada eller intrång, som senare inträffat, talan må i brist på åsämjande föras vid domstol.

95 §.

Beträffande det av utskottet i denna § föreslagna stadgandet får utskottet hänvisa till vad ovan vid 59 § anförts. De i Kungl. Maj:ts för-

slag i 95 § intagna bestämmelserna hava av utskottet sammanförts såsom ett första stycke i 96 §.

96 §.

Utskottet har som första stycke i denna paragraf sammanfört bestämmelserna i 95 § i Kungl. Maj:ts förslag, infört ett nytt andra stycke och som tredje stycke upptagit 96 § i Kungl. Maj:ts förslag.

Vid andra stycket av 95 § i Kungl. Maj:ts förslag hava herrar *Lübeck och v. Hofsten* i sin motion anfört:

Herrar Lübeck och v. Hofstens motion.

»I andra stycket föreskrives, att ledning, som på grund av ändrade förhållanden vållar betydande olägenhet för fastighet, må på bekostnad av ledningens ägare ändras eller flyttas, där sådant kan ske utan synnerligt men för ledningen. Denna bestämmelse kan bliva mycket betungande för ledningar i närheten av bebyggda orter, där redan vid ledningars framdragande marken ofta nog betraktas som byggnadstomt och ersättning utbetalats därefter. Enligt 1910 års kommittéförslag skulle flyttning av ledning i sådana fall ske på fastighetens bekostnad. Under alla förhållanden synas uttryckliga föreskrifter om reglerande av tidigare utgiven skadeersättning böra lämnas.»

I propositionen till 1913 års riksdag föreslogs ett stadgande av inneboerd, att kostnaden för ändring eller flyttning av förevarande slag skulle gäldas av fastighetens ägare. Lagutskottet ansåg det vara billigt, att jämväl i de fall, då ändring eller flyttning jämlikt andra stycket ifrågakomme, kostnaden därför borde gäldas av ledningens ägare, synnerligast som denne i regel måste antagas vara i stånd att ombesörja en dylik åtgärd för mindre kostnad än fastighetens ägare.

Utskottet.

Utskottet finner anledning ej föreligga att frångå denna av riksdagen 1913 godkända ståndpunkt.

För att ledningens ägare skall kunna anses skäligen pliktig att på egen bekostnad ändra eller flytta ledningen, måste naturligen såsom jämväl föreslagits förutsättas, att ledningen medför betydande olägenhet för fastigheten. Även om ledningen ej åstadkommer olägenhet, som kan anses betydande, kan dock olägenheten vara sådan, att fastighetens ägare skäligen bör ha anspråk på ledningens flyttning eller ändring, därest han själv står kostnaden därför. Utskottet har i det nya andra stycket infört stadgande för detta fall, innefattande särskilda bestämmelser till tryggande av båda parternas intressen.

100 §.

Något stadgande av denna innebörd fanns ej i det år 1913 framlagda förslaget. Däremot framfördes motionsvis yrkande därom. Lagutskottet hemställde om bifall till propositionen i denna del. Medan första kammaren biträdde utskottets hemställan, beslöt andra kammaren att införa en bestämmelse av innehåll, att i värdet icke finge inräknas förbättring, som härledde sig från besittningshavaren, ej heller jordvärdestegring, som skett under besittningstiden, dock att denna tid ej finge räknas längre tillbaka än 10 år. I sammanjämningsmemorialet vidhöll utskottet sin tidigare hemställan.

På av departementschefen enligt statsrådsprotokollet vid 1916 års proposition anförda skäl blev nu förevarande bestämmelse införd i det då framlagda förslaget. Därvid förmäde departementschefen:

»För min del anser jag det icke gärna kunna leda till ett gott resultat, om man skulle söka för detta särskilda fall giva en fristående lösning åt den svåra och på så många områden ingripande frågan om rätt till jordvärdestegring, som uppstår genom ett samhälles tillväxt. Jag kan därför icke tillstyrka, att någon bestämmelse i detta syfte upptages i förslaget. Vad åter beträffar en värdeförökning, som härleder sig från besittningshavarens arbete eller av honom nedlagda kostnader å området, förefaller det mig mera ovisst, huruvida icke med hänsyn till densamma ett fullständigande av förslaget i själva verket skulle vara ändamålsenligt och önskvärt. Utan tvivel vore det oriktigt, om besittningshavaren skulle nödgas utgiva ersättning för ett värde, som han själv skapat utan att därtill hava någon förpliktelse gentemot jordägaren. I väsentlig mån torde detta vara förhindrat därigenom att, såsom lagutskottet påpekat, expropriationsnämnden uppenbarligen icke bör tillerkänna jordägaren ersättning för sådant som besittningshavaren införlivat med jorden men äger åter bortföra därifrån. Till detta har ju besittningshavaren redan före expropriationen bättre rätt än jordägaren. Den av lagutskottet åberopade bestämmelsen om nyttjanderättshavares befogenhet att bortföra vad han påkostat gäller emellertid endast för sådana nyttjanderättsavtal, beträffande vilka lagen om nyttjanderätt till fast egendom äger tillämpning, sålunda ej andra avtal för bestämd tid utan ömsesidig uppsägningsrätt än dem, som ingåtts tidigast den 1 januari 1908. Den föreslagna expropriationsrätten torde däremot företrädesvis få betydelse för äldre avtal. Vilken ställning nyttjanderättshavaren enligt dessa intager i berörda hänseende är svårare att avgöra. Skulle upplåtelsen utgöra en jordavsöndring på viss tid eller livstid, har man ej annat stadgande att tillgå än bestämmelsen om

rätt för avsondrad lägenhets innehavare eller, vid livstidsupplåtelse, hans arvingar att vid besittningstidens slut från lägenheten bortföra honom eller dem tillhörig åbyggnad eller stängsel, som stamhemmanets innehavare ej vill lösa. Vål må det vara sannolikt, att rättsåskådningen i sistberörda fall skulle tillerkänna lägenhetshavaren befogenhet att bortföra även annat, som han påkostat, än åbyggnad och stängsel, samt att en liknande uppfattning skulle göra sig gällande i fråga om de nyttjanderättsavtal, för vilka varje bestämmelse i ämnet saknas. Men nyttjanderättshavarens rätt är i dylika fall dock icke så klar, att jämväl i dem en expropriationsnämnd kan förutsättas vid värderingen alltid göra undantag för sådant av honom påkostat, som är av beskaffenhet att kunna bortföras. Härtill kommer att, oavsett huru långt nyttjanderättshavarens befogenhet sträcker sig, bortförande är faktiskt uteslutet beträffande resultatet av en del på värdet väsentligt inverkan arbeten, såsom planering, uppodling eller jordförbättring. Den genom dem åstadkomna värdeförökningen kan säkert påräknas tillfalla jordägaren vid nyttjanderättstidens slut, och vid sådant förhållande torde en expropriationsnämnd kunna känna sig tveksam, om icke denna förbättring även bör inräknas i det värde, efter vilket jordägaren skall få ersättning för det som genom expropriationen frånvinnes honom.

På grund härav finner jag skäl tala för att i förslaget införa en bestämmelse, att vid uppskattning av område, som exproprieras till förmån för ägare av därå uppfört hus, hänsyn icke må tagas till förbättring, vilken området vunnit genom arbete eller kostnad, som husägaren eller föregående innehavare, vars rätt övergått å denne, utöver vad honom ålegat nedlagt å området. Denna bestämmelse har fått sin plats såsom 100 §.

Under arbete eller kostnad, som ålegat nyttjanderättshavaren, skall enligt min uppfattning av nämnda bestämmelses innebörd hänföras ej blott vad som ålagts honom genom uttryckligt åtagande utan även sådant som på annat sätt ingått bland förutsättningarna för nyttjanderättsavtalet. Har nyttjanderättsavgiften bestämts särskilt lågt eller upplåtelsen skett utan avgift, och framgår av förhållandena uppenbart, att anledningen härtill varit den vinst jordägaren kunde påräkna genom områdets förbättrande, bör arrendatorn, i den mån han sålunda genom upplåtelsevillkoren redan åtnjutit gottgörelse för sitt arbete eller sin kostnad, icke kunna göra anspråk på att till hans förmån ersättningen till jordägaren skall bestämmas endast efter områdets ursprungliga värde.»

Utskottet ansluter sig till vad departementschefen sålunda anfört. Det synes emellertid som om åt den med ifrågavarande bestämmelse av-

sedda innebörd kunde givas ett klarare uttryck i lagtexten, och har utskottet i sådant syfte föreslagit en jämkning i ordalagen.

102—105 §§.

Dessa bestämmelser, som saknades i det år 1913 framlagda förslaget, infördes första gången i det år 1916 till lagrådet remitterade förslaget i huvudsakligen samma lydelse, som nu föreslagits.

Utskottet har funnit bestämmelserna i några avseenden böra undergå någon jämkning.

Den i 103 § uppställda förutsättning för beviljande av expropriationsrätt för förevarande ändamål åt aktiebolag eller förening, att i bolagsordningen eller föreningens stadgar skall hava intagits noggrann uppgift — utom å ändamålet för bolaget eller föreningen — jämväl huru dess verksamhet skall bedrivas, synes, såvitt angår sistnämnda uppgift, vara strängare än som skäligen torde böra ifrågasättas särskilt med hänsyn till den påföljd, som enligt 105 § av förslaget är stadgad för det fall, att fastigheten använts i strid mot föreskrift i bolagsordningen eller stadgarna. Då en noggrann uppgift å ändamålet för bolaget eller föreningen torde vara tillfyllest för att trygga det fastigheten ej kommer till användning för verksamhet, som är för samma ändamål främmande, har utskottet ansett, att orden »samt huru dess verksamhet skall bedrivas» kunna ur paragrafen utgå.

Såsom herr *K. J. Ekman* i sin motion påpekat, bör för här ifrågasatt förevarande ändamål ej medgivas expropriation av mark, som redan förut är bebyggd av ägaren för något hans ändamål; och har utskottet ansett lämpligt att häråt gives uttryck jämväl i lagtexten. Likaså är givetvis avsett, att den som söker expropriation för ändamål, varom här är fråga, skall styrka, att sådana förhållanden äro förhanden, som i lagen uppställas såsom villkor för expropriationen. Utskottet finner ett förtydligande härutinnan erforderligt. Med anledning härav hava ett par mindre ändringar skett i 104 § första stycket.

I 104 § andra stycket har av Kungl. Maj:t föreslagits ett stadgande, att innan expropriationsrätt av förevarande slag beviljas aktiebolag eller förening, kommunalstämman skall höras. Det har synt utskottet, som en lagstadgad föreskrift i dylikt hänseende icke vore behövlig, under vissa förhållanden kanske icke ens lämplig.

I 105 § har utskottet företagit några av ändringen i 103 § föranledda jämkningar, om vilka annat yttrande ej synes erforderligt, än att utskottet funnit det icke vara med billighet överensstämmande, att ett

användande av fastigheten för annat ändamål än i bolagsordningen eller stadgarna angivits tilläventyrs skulle kunna, även om avvikelsen vore av ringa betydelse eller omfattning, medföra en tillämpning av de otvivelaktigt stränga bestämmelserna om lösningsrätt. Då sådant ej heller torde hava varit avsett, har utskottet i förtydligande syfte i paragrafen insatt orden »i avsevärd mån».

Herr *Hellberg* har i sin motion anfört följande:

»Uti 1 § 8 mom. av föreliggande Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 22 har föreslagits, att expropriation skulle kunna äga rum för att bereda befolkningen eller väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag, som åsyfta religiös uppbyggelse, folkbildning, social utveckling, nykterhetens främjande eller avse annat dylikt ändamål av synnerlig vikt'. Detta moments formulering skiljer sig således rätt avsevärt från den formulering, som förekommer uti det genom Kungl. Maj:ts proposition nr 46 vid 1913 års riksdag framlagda lagförslag om expropriation, där motsvarande bestämmelse finnes angiven uti 6:e stycket i 1 §.

Emellertid kan man sätta i fråga, huruvida i själva verket skillnaden emellan nu föreslagna formulering och den år 1913 angivna praktiskt taget kommer att bli så stor.

Det är med ett ord så, att bedömandet av föreliggande fråga givetvis är i synnerligt hög grad beroende av den allmänna sociala, politiska och ekonomiska uppfattningen hos den Kungl. Maj:ts regering, som har att bedöma det föreliggande expropriationsärendet.

Denna nu angivna synpunkt gör att man efter undertecknads uppfattning måste ställa sig synnerligen tveksam även mot nu föreslagna lagstiftning i nu berörda hänseende, ehuru man ju icke å andra sidan kan helt och hållet bestrida, att icke bestämmelser meddelats, som i någon mån minska faran av ingrepp i enskild äganderätt för syften, som icke kunna sägas befördra allmänna intressen.

Under diskussionen vid 1913 års riksdag i ifrågavarande ärende framhölls att, förutom synpunkten av obehörigt ingrepp i den enskilda äganderätten, ägaren av den jord, som exproprierades för nu antydda syften, jämväl skulle kunna tillskyndas i synnerlig hög grad rent personliga olägenheter och obehag från de event. i närheten av ägarens bostad belägna byggnader, vilka uppförts å det exproprierade området. Visserligen bestreds denna synpunkt från visst håll i debatten 1913, men ingen torde väl kunna förneka, att det ligger rätt nära till hands att så kan komma att ske. Jag syftar nu på, att dessa å de exproprierade områdena

*Herr
Hellbergs
motion.*

uppförda byggnader kunna komma att upplåtas till dansnöjen och andra närboendes lugn störande förlustelser. Det torde nämligen icke kunna förnekas, att t. ex. i för nykterhetsloger och jämväl i för andra dylika ändamål avsedda lokaler rätt ofta anordnas dans- och andra nöjeställningar, vilka, man må nu än i övrigt hava vilken uppfattning som helst om dylika tillställningar, dock ej torde förnekas kunna vara i hög grad störande för närboendes lugn och trevnad. Undertecknad menar således, att det skulle vara önskvärt och i någon mån kunna förtaga förefintliga olägenheter, om uti nu föreslagna lagstiftning kunde inryckas en bestämmelse därom, att i byggnader uppförda å mark, som exproprierats enligt 1 § 8 mom. i föreliggande lagförslag, samt å den sålunda exproprierade marken icke inom viss tid efter expropriationen finge förekomma dans- eller andra folknöjeställningar. Jag vill än en gång medgiva, att formuleringen av lagtexten i angivna mom. icke direkt giver anledning till en sådan åtgärd, men jag vidhåller dock, att dylika förhållanden kunna inträffa, och jag förmodar å andra sidan, att befogade invändningar icke egentligen kunna från något håll framställas gentemot bestämmelser av antydd art.

Den i 68 § avhandlade lösningsrätten till exproprierad egendom torde i flera fall vara verksam gentemot förenämnda missbruk, men man kan ock tänka sig fall, då vederbörande av dylika skäl visserligen vore därtill berättigad och gärna ville, men tillfölje ekonomiska skäl ej kunde begagna sig av lösningsrätten. Det vore därför, synes det mig, gott, om en sådan bestämmelse, som ovan antytts, komme att införas i lagtexten, och att sådan bestämmelse skulle vara gällande beträffande resp. lokal under ett visst antal år, räknade från det år då resp. expropriation fastställdes. Förslagsvis nämnes här tjugu år.

I sammanhang med påpekandet av rent personliga obehag, som kunna befaras uppstå för ägaren av sålunda exproprierad mark, vill jag även framhålla, att det vore synnerligen önskvärt, om i lagtexten kunde inryckas jämväl bestämmelser därom, att antyddas byggnader icke finge uppföras i omedelbar närhet av jordägarens bostad, utan å visst därifrån angivet minimiavstånd, som finge underskridas endast efter medgivande av bostadsägaren. Det må medgivas, att det kan synas vanskligt att få direkta bestämmelser härom inryckta i lagtexten, men å andra sidan torde det dock ej vara riktigt att underlåta att beröra denna synpunkt. Enär nämligen expropriation av mark i nämnt syfte alltid förutsätter ett intrång på viss ägares mark emot dennes vilja, borde ju åtminstone inom viss gräns hänsyn tagas vid lagstiftningen därtill, att hans personliga önskan ej må trädas alltför nära. Ovan har redan antytts, huru i synnerligt hög

grad rent personliga olägenheter och obehag kunna uppstå för ägaren av exproprierad mark, om nära hans bostad uppförd lokal komme att användas till dans- och andra nöjeställningar, som ditlockade folk i stort antal, men även om detta förstnämnda bleve genom lagstiftningen utslutet, så finnes dock lätt att åtskilliga av de i mom. 8 uppräknade ändamål, vartill dessa lokaler skulle användas, komme att föranleda folksamlingar och kunde giva anledning till obehag av åtskilligt slag, om dessa lokaler uppfördes alltför nära intill ägarens bostad. Detta gäller i synnerhet där denna är förut fritt belägen, och den bestämmelse, som här åsyftas, torde av flera skäl ej kunna tillämpas å mark, å vilken stadsplan blivit upprättad. Men å övriga platser torde en bestämmelse om visst avstånd från ägarens bostad, inom vilket dylik lokal ej finge utan ägarens medgivande uppföras, kunna bestämmas. Att genom dylik bestämmelse hinder skulle resas mot att expropriation finge ske från ägare av visst mindre område, kan ju endast vara ägnat att ytterligare motivera dylik bestämmelses införande i lag, ty det må ju vara berättigat att skydda ägare av till arealen så obetydligt markområde från ett intrång, som för honom måste kännas vida mer motbjudande än för person, som innehar ett område av större areal. Förslagsvis nämnes här som minimiavstånd 1,000 meter.

Man torde ock utan svårighet finna skäl för att tillämpa samma bestämmelse om minimiavstånd beträffande kyrka i landsorten.

Jag hemställer alltså, med vördsam begäran till laguskottet att på lämpligt sätt formulera förslagen, att riksdagen ville för sin del besluta att införa i förslaget till lag om expropriation bestämmelser om:

1:o) — — — (detta yrkande intaget vid 1 §);

2:o) att dans eller dylika nöjeställningar icke må få förekomma vare sig i de lokaler, som byggts eller förvärvats å mark som exproprierats enligt förslagets 1 § mom. 8 eller å den exproprierade marken inom tjugu år, räknade från det år expropriationen stadfästes;

3:o) att dylika byggnader ej må å landsbygden, där ej stadsplan är upprättad, utan markägarens medgivande, uppföras på mindre avstånd från ägarens bostad än 1,000 meter;

4:o) att dylika byggnader ej må å landsbygden, där ej stadsplan är upprättad, uppföras å mindre avstånd från kyrka än 1,000 meter.»

Vad beträffar det av motionären under mom. 2:o) framställda yrkandet anser utskottet nödig trygghet mot missbruk av fastigheten vara vunnen genom den åt stadgandet om expropriationsändamålet givna formuleringen och genom bestämmelserna om lösningsrätt. Det av motionären påyrkade stadgandet torde därför icke vara erforderligt.

Utskottet.

I fråga om motionärens övriga yrkanden får utskottet som sin mening uttala, att ett generellt stadgande om visst avstånd från jordägarens bostad eller från kyrka näppeligen kan anses vare sig nödigt eller lämpligt. Frågan om tjänligaste platsen för en byggnad av ifrågavarande slag måste bedömas även ur andra synpunkter och kräver otvivelaktigt en friare prövning i varje särskilt fall. Utskottet anser, att de bestämmelser, som meddelas dels i 4 och 5 §§ om expropriation i allmänhet dels och i 104 § särskilt angående ifrågavarande slag av expropriation, innefatta nöjaktiga garantier för, att varje berättigat intresse, som kan beröras av expropriationen, jämväl skall bliva beaktat och komma till sin rätt. Utskottet har därför ansett, att herr Hellbergs ifrågavarande yrkanden ej böra föranleda till någon åtgärd.

106 och 107 §§.

Beträffande det i herrar *Anderssons* i Grimbo och *Olssons* i Berg motion framställda yrkandet, att dessa paragrafer måtte utgå, får utskottet hänvisa till vad om nämnda motion anförts vid 1 § (s. 25).

Förslaget till lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

Utskottet, som icke haft något att mot förevarande lagförslag erinra, vill emellertid framhålla angelägenheten därav, att då expropriation av vattenfall äger rum för åstadkommande av belysning eller drivkraft att tagas i anspråk för en på långt avstånd från vattenfallet belägen ort, det måtte tillses, att vattenkraften icke tages i anspråk i vidare mån än att den ort, där fallet finnes, icke går miste om möjligheten att för sina egna skäligena behov utnyttja detsamma.

Herrar
Lübeck och
v. Hofstens
motion.

Herrar *Lübeck* och *v. Hofsten* hava i sin motion anført följande:
»Den här medgivna rätten till expropriation synes endast gälla elektrisk starkströmsledning, men icke transformatorstationer, kopplings- och mätarestationer m. m., som därtill nödvändigtvis måste kunna anknytas för att ledningarna skola kunna fylla sin uppgift. Smärre transformatorer och dylikt anbringas stundom på stolpar, större sådana i byggnader, som dock sällan äro av större omfattning. — En komplettering i berörda hänseende synes följaktligen vara erforderlig.

1910 års kommittéförslag upptog expropriationsrätt till mark såväl för elektrisk kraftstation med dammar och kanaler m. m. som för ledningar och övriga 'starkströmsanläggningar', vari då transformatorstationer och dylikt kunde innefattas. Expropriationsrätten till mark vid kraftanläggningen avhandlas visserligen i samband med förslaget till ny vattenlag och har av denna anledning utelämnats i expropriationslagen. Med hänvisning till angelägenheten av att under rådande förhållanden underlätta tillkomsten av vattenkraftanläggningar för kraftdistribution, synes det oberoende av vattenlagsförslaget förtjäna allvarligt övervägas att i samband med expropriationslagen åstadkomma en åtminstone provisorisk lösning i den vidare omfattning, som här ovan och i 1910 års kommittéförslag avses. Bestämmelserna borde därvid tydligt täcka jämväl behovet av mark för kommunala och andra allmännyttiga elektricitetsverk, drivna med ångkraft eller dylikt, vilka tydligen ändock icke komma att innefattas i en blivande vattenlag.

Slutligen föreskrives i sista stycket av förevarande paragraf, att ersättning vid expropriation för starkströmsledning skall utgå med hälften utöver eljest lagstadgat belopp, då nämligen jord eller lägenhet skall användas för annans räkning än kronans. Det synes böra övervägas, huruvida en dylik förhöjning just i fråga om starkströmsledningar är motiverad, så mycket mer som erfarenheten torde ha givit vid handen, att ersättningarna ändock tillmätas ganska rundligt och att skadan eller intrånget i regel blir vida mindre än man brukar föreställa sig. Under alla förhållanden synes emellertid anledning saknas att tillämpa olika ersättningsgrunder för å ena sidan kronans, å den andra kommuners och enskildas starkströmsledningar; för markägaren, som lider skadan eller intrånget, är det tydligen likgiltigt vem som äger ledningen. Den undantagsställning, som kan ifrågakomma då det gäller absoluta statsändamål, synes icke böra utsträckas att gälla statens affärsdrivande verk, arbetande under samma former som motsvarande kommunala och enskilda. Det kan förtjäna nämnas, att likartad fråga rörande ersättning för skada tillfölje uppdämning av vatten upptagits till prövning av tillkallade sakkunnige för överarbetning av förslaget till vattenlag.»

Dessa frågor torde icke kunna erhålla en lösning annorlunda än i samband med ävägabringandet av en ny vattenlagstiftning, varmed de på det närmaste sammanhänga. *Utskottet.*

Såsom motionärerna omförmåla, hade 1910 års kommittéförslag till genomförande av den i riksdagens skrivelse den 30 april 1907 uttryckta önskan (se ovan sid. 4) i 1902 års lag inarbetat bestämmelser om expo-

priation jämväl för kraftstationer, dammfästen, vattenledningar o. d. Vid förslaget granskning anförde departementschefen:

»Berörda riksdagsskrivelse har varit föremål för behandling även i ett den 17 december 1910 avgivet kommittébetänkande med förslag till vattenlag m. m. I motiveringen till nämnda förslag har anförts, att den av riksdagen ifrågasatta lagändringen syntes knappast hava sin plats i 1902 års lag. Rätten att å främmande fastighets grund fästa damm eller göra ledning för vattnet erfordrades icke allenast, där fråga vore om vattnets användande såsom kraftkälla vid en elektrisk kraftstation. Av lika stor betydelse syntes det mången gång vara, att vattnets tillgodogörande på annat sätt underlättades genom medgivandet av en dylik rättighet. Det syntes vid sådant förhållande ej lämpligt att införa bestämmelse härom i en lag, som handlade uteslutande om elektriska anläggningar, synnerligast som under lagens tillämpningsområde fölle även andra dylika anläggningar än de, vid vilka kraftkällan utgjordes av ett vattenfall. I viss mån gällde detsamma i fråga om rätten till utmål för kraftanläggning. Stadganden i förevarande hänseende hade sin naturliga plats i sammanhang med lagföreskrifter rörande de villkor, under vilka ett tillgodogörande av vatten finge äga rum.

Av det sålunda anförda synes mig framgå, att frågan, i vad mån och på vilket sätt syftet för riksdagens berörda framställning bör tillgodoses, icke lämpligen kan upptagas till avgörande förr än i samband med den föreslagna nya vattenlagstiftningen. Till den del det av expropriationslagskommittén uppgjorda förslaget avser att utvidga omfattningen av 1902 års lag har detsamma därför nu fått förfalla.»

Motionärerna hava emellertid framhållit angelägenheten av åtminstone en provisorisk lösning av denna fråga. Då det utarbetade förslaget till ny vattenlag numera är remitterat för granskning i lagrådet och det sålunda kan antagas, att detsamma inom ej alltför lång tidrymd kan komma att föreläggas riksdagen, hemställer utskottet, att förevarande frågas lösning må till dess anstå.

Den av motionärerna sist upptagna frågan torde jämväl lämpligen kunna vila i avbidan på den nya vattenlagstiftningens framläggande. Lagen om dikning och annan avledning av vatten tillerkänner i vissa fall fastighetsägare ersättning med fulla värdet och hälften därutöver. Det synes, som om vid meddelandet av bestämmelser i nu nämnda fråga i den nya vattenlagstiftningen jämväl lämpligheten av den av motionärerna påyrkade ändringen i 1902 års lag kunde tagas under överbäggande.

Förslaget till lag om ändring i vissa delar av lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning.

Genom till årets riksdag avlåten proposition, nr 23, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till lag om fastighetsbildning i stad och till andra därmed sammanhängande lagar. Enligt förslaget till lag om fastighetsbildning i stad skulle genom nämnda lag upphävas lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning. Propositionen nr 23 är för närvarande föremål för behandling av ett sammansatt stats- och lagutskott, som inom kort kommer att i anledning av densamma avgiva utlåtande. I avbidan på detta utlåtande finner sig lagutskottet icke nu böra till vidare behandling upptaga propositionen nr 22 i nu förevarande del.

Övriga lagförslag.

Mot övriga i den kungl. propositionen upptagna lagförslag, nämligen *lag om ändrad lydelse av vissa §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom samt lag om ändrad lydelse av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten* har utskottet icke funnit anledning till anmärkning.

Utskottet har slutligen att avgiva yttrande i anledning av vissa i *herrar Lindhagens m. fl. motion nr 271 framställda förut icke berörda yrkanden.* *Motionen II: 271.*

I denna motion har anförts:

»Vid 1915 års riksdag väcktes inom andra kammaren en motion (nr 124) däri på anförda skäl yrkades:

'1:o) att riksdagen måtte för sin del efter förslag av lagutskottet antaga definitivt dels *en allmän expropriationslag* och dels *en lag om social expropriation* i erforderliga fall av jord från fastigheter av det slag och för de ändamål, som i § 1 av nedan framförda lagförslag angivas, eller,

om detta ej kan bifallas, anhålla att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt för riksdagen framlägga sådant förslag;

2:o) att riksdagen, för den händelse ej definitiv lagstiftning varder av riksdagen nu antagen, måtte för sin del i dess helhet eller åtminstone i mest angelägna delar antaga följande provisoriska

Lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål.

1 §.

Från fastighet, som är av större omfattning och ej tillhör stad, kommun eller municipalsamhälle, samt från fastighet, tillhörig bolag, förening för ekonomisk verksamhet eller enskild person, vilken ej har sitt bo eller hemvist å fastigheten och uppenbarligen besitter den huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastning, må jord tagas i anspråk genom expropriation, om det prövas nödigt:

1) för att bereda torpare, bolagsarrendatorer och andra på liknande sätt beroende jordbrukare tryggad förfoganderätt över jordbruket med erforderlig skog, odlingsmark, bete eller annat nödigt tillbehör;

2) för att bereda den jordlösa obemedlade befolkningen jord med nödigt tillbehör till nya jordbruk;

3) för att bereda innehavare av egna hus på ofri grund tryggad besittningsrätt till marken;

4) för att bereda synnerligast den mindre bemedlade befolkningen erforderlig tillgång på tomtmark för bostadsändamål;

5) för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort plats för överläggningar i allmänna frågor eller upplysande föredrag eller för anläggning till förbättrande av tillgången på livsmedel eller andra förnödenheter eller för annat företag, som är ägnat att främja något dylikt ideellt eller ekonomiskt syfte.

2 §.

Skyldighet att avstå jord, som i 1 § sägs, äger ej rum, då marken kan anses oundgängligen behöflig för befintlig eller tillämnad anläggning å huvudfastigheten eller dess brukande i annat avseende eller markens avstående eljest med avseende på förekommande omständighet ej synes kunna skäligen åläggas jordägaren.

3 §.

Frågan om skyldighet att avstå jord enligt denna lag prövas för de sex nordligaste länen av vederbörande »jordbrukskommissioner», och inom övriga län av jordkommissioner, som böra för varje sådant län tillsättas enligt enahanda grunder. Intill dess för sistnämnda län jordkommissioner kommit till stånd, utövas prövningsrätten liksom övriga enligt denna lag kommission åliggande uppgifter av Konungens befallningshavande.

Avslås framställning om expropriationen helt eller delvis eller har bifallen ansökan helt eller delvis blivit bestridd av jordägaren, skall frågans slutliga avgörande underställas Konungens prövning.

4 §.

Expropriationen utföres genom statens försorg. Kommissionen tillkommer i sådant avseende att i väckt fråga om jords avstående föranstalta utredning samt vidtaga de övriga åtgärder, som för sakens bringande till slut erfordras, ävensom att i alla mål och ärenden, som föranledas av dylik fråga, utföra statens talan.

5 §.

Inom varje kommun bör i mån av behov och alltid, i fall kommissionen därom gör framställning, för en tid av två år väljas en jordkommitté av minst tre högst fem personer, vilken uti frågor om avstående av jord, som är belägen i kommunen, äger medverka vid utförandet av kommissionens uppgift. Vid valet, som hålles å kommunalstämma, äger envar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad person rösträtt; och har varje röstande en röst. Vid lika rösträtt skiljer lotten.

6 §.

Fråga om viss jords avstående kan hos kommissionen väckas av den, som önskar besittningsrätt till jorden, samt vidare av kommunens jordkommitté, kommunens beslutande myndighet eller minst tio i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade personer. Kommissionen äger ock omedelbart upptaga dylik fråga till behandling.

7 §.

1. För jord, som exproprieras, skall erläggas löseskilling i penningar, motsvarande jordens värde. Såsom jordens värde skall anses dess

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 9 saml. 21 häft. (Nr 24).

taxeringsvärde eller vad av huvudfastighetens taxeringsvärde må anses å jorden belöpa, därest ej uppenbarligen framgår, att verkliga värdet över eller understiger taxeringsvärdet.

2. Vid värdering av jord, som enligt 1 § mom. 1 eller 3 skall avstås, må hänsyn icke tagas till den förbättring jorden kan hava vunnit genom arbete eller kostnad, som nedlagts därå av nyttjanderättsinnehavaren eller ock av föregående brukare, vilkens rätt övergått å nyttjanderättsinnehavaren.

3. Vid värdering av jord, som enligt 1 § mom. 1 eller 3 skall avstås, må icke heller hänsyn tagas till den stegring i jordens värde, som utan jordägarens åtgöranden uppkommit under den tid nyttjanderättshavaren eller föregående brukare, vilkens rätt övergått å nyttjanderättshavaren, varit i besittning av jorden; dock att denna tid ej må räknas längre tillbaka än högst tio år.

4. Beträffande jord, som enligt 1 § mom. 1 skall avstås, får vid uppskattning av inägor och skogsmark å fastighet, som av ägaren förvärvats huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen, i allmänhet ej tagas hänsyn till inägornas och skogsmarkens värde för jordbruksändamål utan endast till vad de kunna anses värda såsom skogsmark. Tillika bör i detta fall vid bestämmande av lösen för såväl inägor och skogsmark som åbyggnader jämväl fästas avseende å de utgifter ägaren i verkligheten kan i god tro antagas hava fått vidkännas för desamma; och må lösen ej överskrida dessa utgifter, där ej särskilda omständigheter anses böra därtill föranleda.

5. Skada, som annan än ägaren lider, bestämmes till dess skäliga belopp.

8 §.

Kan ej överenskommelse träffas om lösen för den jord, som skall avstås, eller om ersättning för skada, som annan än ägaren lider, varde lösen eller ersättningen bestämd av kommissionen. Klagan mot beslutet må föras i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad. Sådan klagan må föras jämväl av den, som innehar nyttjanderätt till jorden.

Finner kommissionen, jordägaren och den, som söker jord, utan meningsskiljaktighet lämpligare, att lösen bestämmes i den ordning gallande lag om expropriation föreskriver, må denna ordning i stället lända till efterrättelse, dock att, där parterna ej enas om val av nämnd, denna skall utgöras av ordföranden och två ledamöter, av vilka parterna välja var sin.

9 §.

Bestående avtal om nyttjanderätt till jord, som avstås, vare fortfarande gällande, där ej staten före bestämmandet av jordlösen påyrkat avtalets upphörande; och må förty någon ersättning för förlust av nyttjanderätten ej kunna ifrågakomma annat än då uppsägning, på sätt nyss är sagt, ägt rum.

10 §.

Mark, som genom statens försorg exproprieras enligt denna lag, blir statens egendom. Kommissionen äger å statens vägnar upplåta jorden främst till den, för vilkens räkning expropriationen ägt rum, med en besittningsrätt, som är fullt betryggande för jordinnehavaren och tillika upprätthåller ändamålet med jordens avlösning. Upplåtelsen skall ske mot en avgift, som förräntar den utgivna jordlösen och kostnaden för expropriationen. Tvist om avgiftens belopp prövas av domstol.

Äganderätt till exproprierad mark må ock kunna överlåtas å kommun eller municipalsamhälle mot villkor av oförytterlighet, erläggande av en köpeskilling, motsvarande den utgivna jordlösen och kostnaden för expropriationen samt jordens upplåtande till enskilde efter enahanda grunder, som ovan sägs. Tvist om köpeskillings belopp prövas av domstol.

Då jord, som enligt 1 § mom. 1 eller 3 avstås, är på arrende upplåten till någon, som ej innehar annat avsevärt jordbruk, bör arrendatorn äga företrädesrätt till egendomens övertagande, och vare därför sådan arrendator, där arrendet ej med jordens avstående upphört, berättigad att även före arrendetidens slut övertaga jorden på stadgade villkor.

11 §.

Sedan ägaren till den jord, vars avstående ifrågasättes, delgivits därom framställt yrkande, må frågans fullföljande ej förhindras därav, att jorden övergår till sådan ägare, som enligt denna lag icke är skyldig att avstå jord.

12 §.

I allt övrigt, varom i denna lag rörande expropriationen ej särskilt stadgats, gälle i tillämpliga delar gällande lag om expropriation.

13 §.

Erforderliga föreskrifter för kommissionens verksamhet utöver vad denna lag innehåller meddelas av Konungen.

14 §.

Rörande expropriation av fastighet för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden är särskilt stadgat.

Denna lag träder genast i kraft samt gäller tillsvidare intill den 1 juli 1919.'

Uti propositionen nr 95 för år 1916 framlades förslag till lag om expropriation m. m., vilket förslag i väsentliga delar överensstämde med 1913 års proposition i samma ämne. Den sociala expropriationen för jordbruk och bostäder var således fortfarande väsentligen utesluten från förslaget. De många framställningarna därom i riksdagen och de kommittébetänkanden, som norrlandskommitténs förslag och jordundersökningens i Värmlandsutredningen gjorda yrkande, hade ännu icke vunnit avseende. I propositionen yttrades det därom endast: 'Om och i vilken mån det är möjligt och berättigat att tillmötesgå de från olika håll framställda, vittutseende önskingarna om rätt till tvångslösen för vissa sociala syften utöver de i 1913 års förslag beaktade, är ett spørsmål, på vilket jag icke nu vill inlåta mig. Även en av 1913 års riksdag avlåten skrivelse med anhållan om framläggande för riksdagen skyndsammast möjligt av förslag i syfte att medelst stadgande om lösningsrätt bereda ägare av byggnader å ofri grund en mera tryggad ställning torde, i den mån den går utöver nämnda förslag, icke böra nu erhålla slutlig behandling. Oavsett huruvida tidpunkten i övrigt vore lämplig för dessa ännu mera svårlösta frågors upptagande, finner jag det vara oklokt att genom deras sammanbindande med förslaget till allmän expropriationslag förminska utsikterna till dess genomförande. Denna lagstiftning är grundvalen, som bör läggas först; därefter är tiden inne för de påbyggnader, om vilka enighet kan vinnas.'

Då emellertid denna synnerligen brådskande fråga ingalunda tålde det ifrågasatta upprepade uppskovet samt erinringar kunna göras även mot en del detaljer i propositionens förslag, väcktes vid 1916 års riksdag i andra kammaren en motion med yrkande, att riksdagen med anledning av propositionen nr 95 med förslag till lag om expropriation m. m. ville för sin del definitivt eller provisoriskt besluta sådana tillägg eller förändringar i det framlagda förslaget, som innefattas i de särskilda bestämmelserna i ovan intagna vid 1915 års riksdag motionsvis framlagda lagförslag.

Nu har till 1917 års riksdag framlagts en ny proposition i ämnet nr 22), som allenast hänvisar till den nästföregående propositionens motivering och innehåll. Det hemställes alltså *med återopande av skälen i 1915 års motion* nu ånyo, att riksdagen med anledning av propositionen nr 22 med förslag till lag om expropriation m. m. ville för sin del definitivt eller provisoriskt besluta sådana tillägg eller förändringar i det framlagda förslaget, som innefattas i de särskilda bestämmelserna i ovan intagna lagförslag.»

De i det framlagda lagförslaget upptagna ändamål, som icke förut berörts, äro de, som i 1 § upptagits under punkterna 1, 2 och 4 samt punkt 3, såvitt fråga är om s. k. ensittare.

Uti en senare avgiven motion nr 286 hava motionärerna av förekommen anledning ansett sig böra återgiva den motivering, som anförts i förutnämnda vid 1915 års riksdag av motionärerna i ämnet avgivna motion (nr 124).

*Motionen
II: 286.*

I fråga om innehållet i denna motivering får utskottet hänvisa till motionen.

De av motionärerna framställda yrkandena hava, såsom framgår av departementschefens här ovan (s. 52) återgivna yttrande, varit föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet, liksom även riksdagen i en år 1913 avlåten skrivelse gjort framställning om lagstiftning i viss del av ämnet. På de av departementschefen anförda skälen finner jämväl utskottet för sin del dessa frågor icke böra nu upptagas. Sedan en ny expropriationslagstiftning blivit åvägabragt, må tiden vara inne att på grundvalen av densamma upptaga till övervägande, huruvida och i vad mån det må finnas möjligt och lämpligt att tillmötesgå de av motionärerna framförda önskemålen.

Utskottet.

Med anledning av vad utskottet sålunda anført får utskottet, med anmälan att utskottet icke nu till behandling företagit det i propositionen innefattade förslaget till lag om ändring i vissa delar av lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning, hemställa,

A) att riksdagen måtte

I:o) med tillkännagivande, att det i förevarande proposition framlagda förslag till lag om expropriation

icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, i anledning av sagda proposition och i ämnet väckta motioner, för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Lag om expropriation.

Härigenom förordnas som följer:

. Allmänna bestämmelser.

Om expropriationsrätt.

1 §.

Fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt:

1. för befästning, övnings- eller förläggingsplats för krigsmakten, skjutbana, som äger betydelse för den allmänna skjutskicklighetens utveckling, eller eljest för rikets försvär;

2. för allmän väg på landet eller i stad, järnväg eller spårväg för allmän trafik, bro, hamn, lastningsplats, kanal eller annan farled, flottled,

1 §.

Fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt:

1. för befästning, övnings- eller förläggingsplats för krigsmakten, skjutbana, som äger betydelse för den allmänna skjutskicklighetens utveckling, eller eljest för rikets försvär;

2. för allmän väg på landet eller i stad, järnväg eller spårväg för allmän trafik, bro, hamn, lastningsplats, kanal eller annan farled, flott-

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

telegraf- eller telefonanläggning eller annan anläggning för den allmänna samfärdselns främjande;

3. för allmän byggnad;

4. för ändamål, som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose;

5. för att förse en ort med vatten eller förhindra förorenande av vattenledning, som är anlagd för sådant ändamål;

6. för annat ändamål, som är jämförligt med något under 1, 2, 3, 4 eller 5 angivet och äger väsentlig betydelse för det allmänna;

7. för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden;

8. för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag, *som åsyfta religiös uppbyggelse, folkbildning, social utveckling, nykterhetens främjande eller avse annat dylikt allmänt ändamål av synnerlig vikt;*

9. för åstadkommande på det allmännas bekostnad av skogsåterväxt å skogsmark, som är genom kalhuggning eller på annat sätt ödelagd och ej utgör nödig betesmark;

10. för kronans övertagande av flygsandsfält, varom ägaren försummat att taga föreskriven vård;

led, telegraf- eller telefonanläggning eller annan anläggning för den allmänna samfärdselns främjande;

3. för allmän byggnad;

4. för ändamål, som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose;

5. för att förse en ort med vatten eller förhindra förorenande av vattenledning, som är anlagd för sådant ändamål;

6. för annat ändamål, som är jämförligt med något under 1, 2, 3, 4 eller 5 angivet och äger väsentlig betydelse för det allmänna;

7. för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden;

8. för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag *i allmänna frågor eller åsyftande religiös uppbyggelse, folkbildning, nykterhetens främjande eller annat därmed jämförligt ideellt ändamål av synnerlig vikt;*

9. för åstadkommande på det allmännas bekostnad av skogsåterväxt å skogsmark, som är genom kalhuggning eller på annat sätt ödelagd och ej utgör nödig betesmark;

10. för kronans övertagande av flygsandsfält, varom ägaren försummat att taga föreskriven vård;

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsåttande såsom naturminnesmärke, eller ock synnerligen märklig fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, jämte därför erforderlig mark; eller

12. för linbana, som är behöflig för ett företag av större gagn för orten.

Särskild rätt, som i avseende å fastighet tillkommer annan än kronan, må ock exproprieras, om Konungen prövar det nödigt för ändamål, som nu är sagt; och må expropriation enligt Konungens förordnande jämväl äga rum för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark.

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsåttande såsom naturminnesmärke, eller ock synnerligen märklig fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, jämte därför erforderlig mark; eller

12. för linbana, som är behöflig för ett företag av större gagn för orten.

Särskild rätt, som i avseende å fastighet tillkommer annan än kronan, må ock exproprieras, om Konungen prövar det nödigt för ändamål, som nu är sagt; och må expropriation enligt Konungens förordnande jämväl äga rum för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark.

2 §.

Ägare av fastighet, i avseende varå rätt till expropriation meddelats, vare pliktig att, enligt vad i denna lag stadgas och Konungen i förordnandet om expropriation föreskrivit, avstå fastigheten eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma.

Har expropriationsrätt meddelats i avseende å särskild rätt, som besväras fastighet, vare rättighetens innehavare, enligt vad nyss är sagt, pliktig avstå rättigheten eller underkasta sig inskränkning därav.

Avstås på grund av expropriation fastighet, till vilken särskild rätt innehaves av annan än kronan, vare ock innehavaren pliktig avstå rättigheten.

Angående motsvarande tillämpning, då tomträtt eller vattenfallsrätt exproprieras, av bestämmelserna om expropriation av fastighet är särskilt stadgat.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

3 §.

Är särskild rätt till fastighet föremål för expropriation utan att fastigheten avstås, skall vad nedan stadgas om expropriation av fastighet i tillämpliga delar gälla.

4 §.

Den, som vill hos Konungen söka rätt till expropriation, foga vid ansökningen karta över fastigheten med beskrivning, utvisande, därest det är fråga om fastighet å landet, till vilken jordeboksenhet den hör, så ock styrkt uppgift å fastighetens ägare och innehavare samt, om i något avseende överenskommelse träffats, redogörelse därför. Är fastighetsregister för orten upplagt, skall vid ansökningen fogas jämväl utdrag av registret, såvitt fastigheten angår.

Är fråga endast om expropriation av särskild rätt till fastighet, äge vad nu stadgats om bifogande av karta med beskrivning *samt* uppgift å ägare och innehavare tillämpning i avseende å den fastighet, som är föremål för rättigheten; dock må expropriationsrätt beviljas, utan att ansökningen åtföljes av karta och beskrivning, om Konungen icke finner dem vara av nöden för ärendets prövning. Innehaves den rätt sökanden vill expropriera av annan än fastighetens ägare, skall, förutom ovan omförmälda handlingar, styrkt uppgift å innehavaren bifogas ansökningen.

4 §.

Den, som vill hos Konungen söka rätt till expropriation, foga vid ansökningen karta över fastigheten med beskrivning, utvisande, därest det är fråga om fastighet å landet, till vilken jordeboksenhet den hör, så ock styrkt uppgift å fastighetens ägare och innehavare samt, om i något avseende överenskommelse träffats, redogörelse därför. Är fastighetsregister för orten upplagt, skall vid ansökningen fogas jämväl utdrag av registret, såvitt fastigheten angår.

Är fråga endast om expropriation av särskild rätt till fastighet, äge vad nu stadgats om bifogande av karta med beskrivning, uppgift å ägare och innehavare *samt utdrag av fastighetsregistret* tillämpning i avseende å den fastighet, som är föremål för rättigheten; dock må expropriationsrätt beviljas, utan att ansökningen åtföljes av karta och beskrivning, om Konungen icke finner dem vara av nöden för ärendets prövning. Innehaves den rätt sökanden vill expropriera av annan än fastighetens ägare, skall, förutom ovan omförmälda handlingar, styrkt uppgift å innehavaren bifogas ansökningen.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

Utskottets förslag.)

Då rätt till expropriation blivit sökt, skall tillfälle lämnas fastighetens ägare och innehavare att avgiva yttrande, huruvida den avsedda markens avstående eller upplåtande är med särskild olägenhet förenat, eller annan lämplig mark kan med mindre olägenhet tagas i anspråk, eller eljest något är att erinra i anledning av ansökningen.

5 §.

Konungen bestämme, vilket område expropriationen må omfatta.

Finnes mer än ett område vara tjänligt för det avsedda ändamålet, må expropriationsrätt ej meddelas beträffande område, vars avstående eller upplåtande medför större olägenhet än nödigt är; och skall jämväl i övrigt tillses, att ändamålet må, utan oskäligen kostnad för den exproprierande, vinnas med minsta olägenhet för annan, *vars rätt är i fråga.*

Prövas särskilda bestämmelser erforderliga för att trygga fastighetens användande för det avsedda ändamålet, meddele Konungen sådana bestämmelser; tillkommande det Konungens befallningshavande att hålla hand över meddelade bestämmelsers efterlevnad.

Konungen utsatte viss tid, inom vilken den, som erhållit expropriationsrätt, skall fullfölja frågan ge-

Då rätt till expropriation blivit sökt, skall tillfälle lämnas fastighetens ägare och innehavare *så och annan, som kan av expropriationen lida men*, att avgiva yttrande, huruvida den avsedda markens avstående eller upplåtande är med särskild olägenhet förenat, eller annan lämplig mark kan med mindre olägenhet tagas i anspråk, eller eljest något är att erinra i anledning av ansökningen.

5 §.

Konungen bestämme, vilket område expropriationen må omfatta.

Finnes mer än ett område vara tjänligt för det avsedda ändamålet, må expropriationsrätt ej meddelas beträffande område, vars avstående eller upplåtande medför större olägenhet än nödigt är; och skall jämväl i övrigt tillses, att ändamålet må, utan oskäligen kostnad för den exproprierande, vinnas med minsta olägenhet för annan.

Prövas särskilda bestämmelser erforderliga för att trygga fastighetens användande för det avsedda ändamålet, meddele Konungen sådana bestämmelser; tillkommande det Konungens befallningshavande att hålla hand över meddelade bestämmelsers efterlevnad.

Konungen utsatte viss tid, inom vilken den, som erhållit expropriationsrätt, skall fullfölja frågan genom ansökning om stämning till

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

nom ansökning om stämning till domstol, vid äventyr att expropriationsrätten upphör. domstol, vid äventyr att expropriationsrätten upphör.

6 §.

Expropriationsrätt må ej från innehavaren övergå på annan, utan att Konungen det medgiver.

Om expropriationsersättning.

7 §.

För fastighet, som exproprieras, skall erläggas löseskilling motsvarande fastighetens fulla värde. Exproprieras en del av en fastighet och lider återstoden skada eller intrång genom expropriationen eller den exproprierade delens användande, skall full ersättning därför gäldas. Uppkommer eljest genom expropriationen skada för ägaren, skall ock sådan skada fullt ersättas.

Är den exproprierande på grund av åtagande eller av annan anledning pliktig vidtaga åtgärd till förebyggande eller förminskande av skada eller intrång, varde expropriationsersättningen därefter jämkad. Innebär sådant åtagande utfästelse av servitut till förmån för fastighetsdel, som ej exproprieras, och sker ej expropriationen för kronans räkning, må, om fastighetsdelens ägare det yrkar, hänsyn icke tagas till utfästelsen, utan att den gjorts i sådan form, att in-teckning för servitutet kan meddelas.

Expropriationsersättningen skall bestämmas i penningar, att utgå på en gång.

8 §.

Vid bestämmande av löseskillingen för fastighet, som exproprieras, må hänsyn icke tagas till sådan förändring i värdet därå, som uppstår allenast till följd av expropriationsrättens beviljande eller det avsedda ändamålets genomförande.

9 §.

Exproprieras en del av en fastighet och föranleder expropriationen eller den exproprierade delens användande skada eller intrång å den återstående delen men i annat hänseende jämväl nytta för densamma, skall ersättning för sådant men gäldas endast i den mån det överstiger nyttan.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

10 §.

Har, efter det fråga om expropriation blivit väckt, kostnad nedlagts å fastigheten i uppenbar avsikt att höja expropriationsersättningen, må genom sådan kostnad åstadkommen förökning av fastighetens värde icke tagas i beräkning vid ersättnings bestämmande.

11 §.

Vad i 7—10 §§ stadgas om fastighet äge motsvarande tillämpning beträffande särskild rätt till fastighet, som avstås på grund av expropriation.

Om utvidgning av expropriationen.

12 §.

Har expropriationsrätt meddelats beträffande en del av en fastighet och lider genom expropriationen eller den exproprierade delens användande en återstående del av fastigheten synnerligt men, varde jämväl denna del exproprierad, om ägaren det begär. Skall nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtas och föranledes därav synnerligt men för fastigheten eller någon del därav, vare ock ägaren berättigad fordra, att område, som lider sådant men, skall lösas.

Om vid expropriation av en del av en fastighet ersättningen för skada eller intrång å en återstående del skulle uppgå till två tredjedelar av den delens värde, eller ersättning vid upplåtelse av nyttjanderätt eller servitutsrätt till fastighet skulle motsvara två tredjedelar av värdet å fastigheten, äge den exproprierande lösa det område, som lider sådant men eller utgör föremål för rättigheten. Kostnaden för åtgärd, som i 7 § andra stycket avses, varde inberäknad i ersättning som nu är sagd.

Om expropriationsmåls förberedande handläggning vid domstol.

13 §.

Expropriationsmål skall instämmas till underrätten i den ort, där fastigheten är belägen.

*(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

Skall expropriation ske från särskilda inom olika underrätters domvärjo belägna fastigheter, som ej lämpligen kunna för expropriationsersättningens bestämmande uppskattas annat än såsom en enhet, förordne Konungen, att för sådan uppskattning frågan om expropriationen skall i sin helhet instämmas till den av underrätterna Konungen bestämmer.

14 §.

På ansökning av den exproprierande utfärde rätten i stad och domaren på landet stämning å fastighetens ägare så ock å andra ersättningsberättigade, om sådana sakägare av sökanden uppgivas. Rätten eller domaren föranstalte ock att, till underrättelse för möjligen befintliga okända sakägare, kungörelse om tiden för målets företagande vid rätten minst fjorton dagar förut uppläses i kyrkan för den församling, där fastigheten är belägen, samt införes i allmänna tidningarna och tidning inom orten. Målet varde tillika, om det ej angår allenast upphävande av särskild rätt, som ej är in-tecknad i fastigheten, antecknat i rättens in-teckningsprotokoll, på landet å nästa rättegångsdag under lagtima ting och i stad å nästa rättegångsdag för in-teckningsärenden, samt anmärkt i in-tecknings- eller fastighetsboken.

Avser på grund av förordnande, som i 13 § andra stycket sägs, stämning i expropriationsmål fastighet utanför rättens domvärjo, åligger den, som utfärdat stämningen, att därom ofördröjligen göra anmälan hos rätten eller domaren i den ort, där fastigheten är belägen, för anteckning enligt vad nyss är sagt.

Vistas känd sakägare utrikes eller å okänd ort, och finnes ej någon, som äger att för honom föra talan, förordne rätten god man att i saken företräda den frånvarande.

15 §.

Vad i denna lag stadgas om sakägare gälle ej innehavare av fordran, för vilken in-teckning i fastigheten är sökt eller beviljad eller fastigheten häftar jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken.

16 §.

Vid rätten skall företes gravationsbevis rörande fastigheten.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

17 §.

Fastighetens ägare vare pliktig att uppgiva övriga sakägare i avseende å samma egendom. Underlåter han det utan laga skäl, och uppstår skada för sakägare, som saknat kännedom om expropriationen, skall han hålla sådan sakägare skadeslös. Erinran härom varde införd i den stämning, som utfärdas å fastighetens ägare.

18 §.

Har under målets handläggning sakägare uppgivits eller eljest blivit känd, varde han stämd i målet, om han ej ändå kommit tillstädes.

19 §.

Tvistas om fastighet, som exproprieras, vare den av de tvistande, som innehar fastigheten, berättigad att med laga verkan tala och svara för densamma, till dess den lagligen vinnes från honom.

Ny ägare må ej rubba överenskommelse, som förre ägaren ingått, eller annan i målet vidtagen, för denne bindande åtgärd. Har förre ägaren varit stämd eller kommit tillstädes i målet, vare stämning å nye ägaren ej behöfvlig.

Vad sålunda stadgas äge motsvarande tillämpning beträffande särskild rätt till fastighet, som avstås på grund av expropriation.

20 §.

Prövas särskilda inom rättens domvärjo belägna fastigheter, från vilka expropriation skall ske, ej lämpligen kunna för expropriationsersättningsens bestämmande uppskattas annat än såsom en enhet, förordne rätten om sådan uppskattning.

21 §.

Då målets förberedande handläggning vid rätten avslutats, skall, om ej stadgandena i 59 § annat föranleda, inför rätten tillsättas nämnd för bestämmande av expropriationsersättningen.

Kan tid för målets fortsatta handläggning vid rätten ej bestämmas, förklare rätten målet vilande.

Rätten tillställe nämnden protokoll och övriga handlingar i målet.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Om expropriationsnämnd.

22 §.

Komma parterna överens om val av expropriationsnämnd, äge de bestämma, huru många och vilka personer skola deltaga i nämnden; dock vare antalet alltid ojämnt.

Eljest skall nämnd utses på sätt nedan sägs.

23 §.

Konungens befallningshavande skall för en tid av tre kalenderår till ordförande i expropriationsnämnder inom länet utse en i praktiska värv väl förfaren man ävensom förordna ersättare för denne. För Stockholms stad skola ordförande och ersättare enligt vad nu är sagt utses av överståthållarämbetet.

Till ledamöter i expropriationsnämnder vare inom varje län följande valbara, nämligen tjugofyra av landstinget utsedda och, om stad, som ej deltagar i landsting, finnes, tolv av stadsfullmäktige i varje sådan stad valda ävensom så många av Konungens befallningshavande utsedda, som motsvara antalet av dem landstinget och stadsfullmäktige valt. Finnas inom ett län två landsting, skall vardera utse tolv valbara. De valbara skola utses för en tid av tre kalenderår. I den mån möjligt är skall iakttagas, att länets olika delar och de särskilda slag av sakkunskap, som för expropriationsnämnder inom länet äga den största betydelsen, bliva behörigen företrädade bland de valbara; börande minst halva antalet av dem landsting och tolv av dem Konungens befallningshavande utser vara ägare av jordbruksfastighet.

Ersättaren för ordföranden i expropriationsnämnder vare ock, med iakttagande av vad i 27 § sägs, valbar till ledamot i nämnd.

Då ordförande och ersättare för ordföranden skola utses, äge sådant rum, innan landstinget för året sammanträder, och lämne Konungens befallningshavande landstinget samt, om stad, som ej deltagar däri, finnes, stadsfullmäktige därstädes meddelande, vilka blivut utsedda. Stadsfullmäktige företage sitt val, efter det de från landstinget mottagit under rättelse, vilka landstinget utsett. Sist fullgöre Konungens befallningshavande, efter erhållet meddelande om landstingets och stadsfullmäktiges val, vad i fråga om utseende av valbara på Konungens befallningshavande ankommer.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Stockholms stad och län utgöre i fråga om utseende av valbara ett område. Antalet valbara skall vara nittiosex, av vilka landstinget i Stockholms län, Stockholms stadsfullmäktige, överståthållarämbetet och Konungens befallningshavande i Stockholms län var för sig i nu angivna ordning utse tjugofyra. I övrigt äge vad ovan i denna § stadgas motsvarande tillämpning.

24 §.

Avgår ordföranden eller ersättaren för ordföranden i expropriationsnämnder eller till ledamot i sådana nämnder valbar före den bestämda tidens utgång, skall vederbörande valmyndighet utse någon i den avgångnes ställe för den tid, som för honom återstår. Sådant val må, om det skall förrättas av landsting, anstå till landstingets näst därefter infallande agtima möte. Är valmyndigheten annan än Konungens befallningshavande, erhålle befallningshavanden genom valmyndighetens försorg underrättelse om valet.

25 §.

En förteckning upptagande ordföranden och ersättaren för ordföranden i expropriationsnämnder samt de inom länet eller, beträffande Stockholms stad och län, inom deras område till ledamöter i sådana nämnder valbara skall av Konungens befallningshavande varje år, sedan vad i 23 § stadgas blivit för året fullgjort, införas i länskungörelserna samt tillställas rätten i stad och domaren på landet. Inträffar ändring i förhållande, som är upptaget i förteckningen, skall ock tillkännagivande därom göras på sätt nu är sagt.

Rätten och domaren hålle förteckningen tillgänglig för allmänheten.

26 §.

Den, som är bosatt utom länet, eller ej uppnått tjugofem års ålder, eller ej råder över sig och sin egendom, eller enligt domstols utslag är förlustig medborgerligt förtroende eller ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller att föra annans talan inför rätta, må ej utses till ordförande eller ersättare för ordföranden i expropriationsnämnder eller uppföras bland de till ledamöter i sådana nämnder valbara; dock må för Stockholms stad och län valbara utses inom såväl staden som länet.

Uppdrag, varom nu är fråga, må ej annan undandra sig än den,

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

som uppnått sextio års ålder eller sex år innehaft sådant uppdrag, samt tjänsteman, som är av sin tjänst förhindrad att mottaga uppdraget.

27 §.

Expropriationsnämnd skall utgöras av ordföranden och fyra ledamöter. Vardera parten äge utse en ledamot och rätten två ledamöter i nämnden. Äro å någondera sidan två eller flera, som hava gemensam del i saken, och bliva de ej ense, vem de skola utse, välje rätten ledamot i deras ställe. Samma lag vare, om part utan styrkt laga förfall underlåter att fullgöra valet. Har av flera samägare en utövat valrätt, gälle det för dem alla.

Ersättaren för ordföranden i expropriationsnämnder må ej av annan än rätten utses till ledamot i nämnd.

Kunna ägaren av fastighet och annan sakägare i avseende å samma fastighet ej enas om val av ledamot i nämnden, äge de var för sig utse en ledamot att vid sakens prövning, såvitt en var av dem rör, deltaga i nämnden.

Ersättare för ledamöterna i nämnden skola ock, särskilt för varje ledamot, utses enligt vad om ledamöter är stadgat.

28 §.

Skola särskilda fastigheter, som tillhöra olika ägare, uppskattas såsom en enhet enligt vad i 13 eller 20 § sägs, gälle om val av nämnd vad i 27 § stadgas för det fall att två eller flera hava gemensam del i saken.

29 §.

Då nämnd blivit utsedd, kalle ordföranden, så snart ske kan, ledamöterna i nämnden till sammanträde i den ort, där fastigheten är belägen.

Underrättelse om tid och ort för sammanträdet skall genom ordförandens försorg minst en vecka förut med posten sändas till sakägarna.

30 §.

Emot ordföranden eller ledamot i nämnd gälle dessa jäv: om han är med part i den skyldskap eller det svågerlag, som enligt lag utgör jäv

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

mot domare; om han eller någon, som är med honom sålunda skyld eller besvägrad, har del i saken eller kan vänta synnerlig nytta eller skada därav; om han såsom domare eller eljest å ämbetets vägnar deltagit i åtgärd eller beslut, som rör saken; om han varit fullmäktig i saken eller däri vittnat eller yttrat sig däri såsom sakkunnig; om han är part i en lika sak; om han är parts vederdeloman eller uppenbare ovän; om han står under någondera partens förmenskap eller är i hans tjänst eller av honom åtnjuter lön eller underhåll; samt om han står under tilltal för brott, som kan medföra förlust av medborgerligt förtroende.

Har expropriationsmålet varit handlagt vid häradsrätt, må ej den, som därvid suttit i häradsnämnden, av sådan orsak anses jävig. Ej heller vare den, som av kronan åtnjuter lön eller underhåll, därför jävig i mål, vari kronan är part.

Söker någon sak med ordföranden eller ledamot i expropriationsnämnd eller tillfogar honom något med ord eller gärning i ändamål att därmed göra honom jävig, skall det ej räknas för jäv.

31 §.

Ändring i nämnds sammansättning skall ej föranledas därav, att ordföranden eller ledamot flyttar utom valområdet eller den i 23 § omnämnda tid för honom utlöper.

Ej heller må ordföranden eller ledamot avgå ur nämnd på den grund att han uppnått sextio års ålder eller sex år varit ordförande eller ersättare för ordföranden i expropriationsnämnder inom valområdet eller uppförd bland de till ledamöter i sådana nämnder valbara.

32 §.

Är ordföranden eller ledamot, då nämnden tillsättes, bosatt utom valområdet, eller finnes för ordföranden eller ledamot annat hinder, som i 26 § första stycket sägs, eller finnes jäv mot ordföranden eller ledamot, må part framställa anmärkning därom antingen inför rätten vid nämndens tillsättande eller, om den omständighet, varå anmärkningen grundas, då ej var för handen eller parten kunnig, inför nämnden å första dag, då den, som anmärkningen angår, har säte i nämnden och parten om sagda omständighet äger kännedom. Visas mål, som varit av nämnd handlagt, åter till nämnden, pröve rätten därvid sådan inför densamma under den

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

senare handläggningen gjord anmärkning, som ej, enligt vad nu är sagt, kunnat förut inför rätten eller inför nämnden framställas; och skall beträffande nämndens nya sammanträde stadgandet om parts rätt att vid det tidigare sammanträdet framställa anmärkning äga motsvarande tillämpning.

Göres anmärkning, som nu är sagd, inför nämnden, varde den av nämnden prövad. Ogillas anmärkningen, skall förrättningen fortsättas. Anmäler part vid det första rättegångstillfälle, då målet åter förekommer till handläggning, missnöje med beslut, varigenom nämnden ogillat anmärkning, pröve rätten anmärkningen.

Över rättens beslut i fråga om anmärkning, som ovan sägs, må klagan ej föras.

Hinder, som i 26 § första stycket avses, må ock, om anmärkning därom ej gjorts inför rätten, på anmärkning inom nämnden av denna prövas.

33 §.

Är ordföranden av laga förfall hindrad att deltaga i nämnden eller har han funnits jävig, och kan ej heller ersättaren fullgöra uppdraget, nämne Konungens befallningshavande särskild ordförande.

Har ledamot på grund av laga förfall eller jäv avgått ur nämnd, och är jämväl ersättaren av sådant förfall hindrad eller är han jävig, skall ny ledamot utses enligt vad eljest för val till nämnden gäller. Dock äge, om val av ny ledamot skall ske efter det målet överlämnats till nämnden, å landet domaren taga den befattning med valet, vilken eljest tillkommer rätten.

Vad ovan i denna § stadgas äge motsvarande tillämpning, om hinder för deltagande i nämnd prövats föreligga på grund av förhållande, som i 26 § första stycket avses.

34 §.

Utebliver ordföranden eller ledamot utan laga förfall från sammanträde, och föranleder hans utevaro kostnad, skall denna av honom gäldas. Är ersättaren tillstädes, inträde han i nämnden; och ankomme i annat fall på nämnden, huruvida ersättaren skall inkallas i den uteblivnes ställe.

Konungens befallningshavande äge på anmälan förelägga den uteblivne vite.

35 §.

Nämnden må ej, utöver vad i 34 § stadgas, vidtaga åtgärd, med mindre ordföranden och alla ledamöter äro tillstädes.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

36 §.

Part äge att inför nämnden an-
draga vad han aktar nödigt samt att
låta höra sakkunniga inför nämnden.

*Finner nämnden skäl att höra part
eller sakkunnig eller att på annat
sätt inhämta närmare upplysningar,
have rätt därtill.*

Vid förrättningen skall genom
ordförandens försorg föras protokoll.

36 §.

Part äge att inför nämnden an-
draga vad han aktar nödigt samt att
låta höra sakkunniga inför nämnden.

Vid förrättningen skall genom
ordförandens försorg föras protokoll.

37 §.

Vid nämndens överläggningar till beslut må ej någon utom nämnden närvara.

38 §.

Ersättning må ej bestämmas lägre än vad den exproprierande i målet erbjudit eller högre än motparten begärt.

Till förfång för innehavare av fordran, för vilken fastighet svarar, må dock ej löseskilling för fastigheten eller, om endast en del av fastigheten exproprieras, ersättning för skada eller intrång å den återstående delen och ej heller ersättning för upplåtelse av särskild rätt till fastigheten sättas lägre än till fulla värdet, även om ägaren mindre begärt.

Har den exproprierande enligt vad i 54 § sägs tagit fastighet i besittning, sedan uppskattning för ersättningens bestämmande ägt rum men innan ersättningen blivit slutligt bestämd, må ej vid ny uppskattning ersättningen sättas lägre än till det värde, som framgått av den tidigare uppskattningen.

39 §.

Då fastighet exproprieras, uppskatte nämnden ej mindre fastighetens värde än även värdet av all särskild rätt, som i avseende å fastigheten tillkommer sakägare och ej jämlikt utfästelse av den exproprierande lämnas orubbad. Medför särskild rätt, som tillkommer sakägare, förminskning av fastighetens värde, skall uppskattningen av fastigheten avse det värde denna med därå vilande besvär äger. Är fastighet, vilken svarar för fordran

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

som skall utgå ur ersättningen, tillika besvärad av annan särskild rätt, som förminskar fastighetens värde och åtnjuter sämre rätt än fordringen, uppskatte nämnden jämväl det värde fastigheten utan sådant besvär skulle äga.

Ersättningen skall bestämmas särskilt för varje sakägare. Löse-skilling för exproprierad fastighet, ersättning för skada eller intrång å fastighet och annan ersättning till ägaren varde ock bestämda var för sig.

40 §.

Har fråga om expropriation av fastighet enligt 12 § blivit väckt, varde jämväl denna fastighet värderad av nämnden.

41 §.

Vad de flesta i nämnden säga gälle för nämndens beslut.

Äro flera meningar och kunna de till varandra jämkas, gälle den mening, som efter jämkning finnes hava erhållit de flesta rösterna.

Kunna icke, då flera meningar äro, dessa jämkas till varandra, gälle den, som biträdes av flera röstande än någon annan. Finnes ej, enligt vad nu är sagt, röstövertikt, skall ny omröstning anställas mellan de meningar, som erhållit mer än en röst var, och varde den mening gällande, om vilken de flesta i nämnden då förena sig. Har var sin mening, gälle vad ordföranden säger.

I fråga om uppskattningen må ej i protokollet införas eller eljest kungöras, huru nämnden inom sig röstat, och ej heller skälen för beslutet uppgivas.

42 §.

Nämndens beslut skall avfattas skriftligen och undertecknas av nämnden; och insände ordföranden, så snart ske kan, beslutet jämte det vid förrättningen förda protokoll till rätten eller domaren.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Om expropriationsmåls slutliga handläggning.

43 §.

Har expropriationsmålet förklarats vilande, skall tillkännagivande om tiden för dess förnyade företagande vid rätten genom rättens eller domarens försorg minst fjorton dagar förut såväl med posten sändas till den exproprierande som uppläsa i kyrkan för den församling, där fastigheten är belägen, samt införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten.

44 §.

Under målets förnyade handläggning vid rätten må ej upptagas ny fråga, som kunnat väckas tidigare och enligt denna lag tillhör expropriationsnämnds behandling.

45 §.

Är ersättning av expropriationsnämnden bestämd till lägre belopp än den exproprierande i målet erbjudit, eller är annan ersättning än som avses i 38 § andra stycket av expropriationsnämnden bestämd till högre belopp än den till ersättningen berättigade i målet yrkat, varde sådan ersättning av rätten jämkad till det belopp, som erbjudits eller yrkats. Strider expropriationsnämndens uppskattning mot vad i 38 § tredje stycket stadgas, varde den ock av rätten jämkad till överensstämmelse därmed. Eljest må rätten ej göra ändring i uppskattningen.

Har nämnden ej iakttagit vad i 39 och 40 §§ sägs eller eljest ej förfarit i enlighet med bestämmelserna i denna lag, förvise rätten målet eller den del, vari rättelse tarvas, åter till nämnden.

Finner rätten, att nämnden vid bestämmande av ersättning, som avses i 38 § andra stycket, gått utöver fastighetsägarens yrkande, meddele rätten därom besked; och skall, därest överskott, som ej faller inom det yrkade beloppet, uppstår efter gäldande av de fordringar, som skola utgå ur ersättningen, vad för sådant fall i 57 § stadgas äga tillämpning.

46 §.

Har någon yrkat expropriation av fastighet enligt 12 §, give rätten besked, huruvida yrkandet är lagligen grundat.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

47 §.

Expropriationsnämndens uppskattning varde, med iakttagande av vad i 45 och 46 §§ sägs, fastställd av rätten.

I fråga om belopp, som blivit enligt uppskattningen bestämt, må ändring i rättens utslag ej sökas.

Om expropriationsersättnings erläggande och tillträde av fastigheten.

48 §.

Expropriationsersättningen skall nedsättas hos Konungens befallningshavande inom nittio dagar från det rättens utslag vunnit laga kraft.

Vid nedsättningen ingive den exproprierande till Konungens befallningshavande gravationsbevis rörande fastigheten, rättens utslag samt bevis att och när utslaget vunnit laga kraft.

48 §.

Expropriationsersättning, som enligt 47 § blivit av rätten fastställd, skall nedsättas hos Konungens befallningshavande inom nittio dagar från det rättens utslag vunnit laga kraft.

Vid nedsättningen ingive den exproprierande till Konungens befallningshavande gravationsbevis rörande fastigheten, rättens utslag samt bevis att och när utslaget vunnit laga kraft.

49 §.

Då vad i 48 § första stycket stadgas blivit fullgjort, vare expropriationen fullbordad och nye ägaren berättigad att genast taga fastigheten i besittning.

Exproprierad fastighet skall övergå till nye ägaren fri från all särskild rätt, som innehavaren jämlikt 2 § tredje stycket är pliktig avstå; dock häfte fastigheten fortfarande för särskild rätt, som tillkommer sakägare och som jämlikt utfästelse av nye ägaren lämnas orubbad. Fastighetens ansvar för allmänna utskylder eller för fordringar, som åtnjuta förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § första stycket handelsbalken, förändras ej genom expropriationen.

Genom expropriation förvärvad särskild rätt till fastighet äge företräde framför all annan rätt till samma fastighet.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

50 §.

Försummas vad i 48 § första stycket är stadgat, och har ej den expropriering enligt medgivande av fastighetens ägare eller stadgande i denna lag tagit fastigheten i besittning, vare expropriationsrätten förverkad.

Visar fastighetens ägare vid rätten att förverkande ägt rum, äge vad i 14 § stadgas om anteckning i in-teckningsprotokollet samt in-tecknings- eller fastighetsboken motsvarande tillämpning. Sker sådan anteckning inom nittio dagar från förverkandet, skall rätten om anteckningen genast göra anmälan hos Konungens befallningshavande.

Varda de handlingar, som i 48 § andra stycket avses, ej ingivna till Konungens befallningshavande vid nedsättning av expropriationsersättningen, åligger Konungens befallningshavande att ofördröjligen på den exproprieringens bekostnad anskaffa nämnda handlingar.

51 §.

Med fastighetsägarens medgivande må inom nittio dagar från det expropriationsrätten förverkats efter vad i 50 § första stycket sägs expropriationen fullbordas genom nedsättande av expropriationsersättningen.

Fastighetsägaren må ock inom nämnda tid från expropriationsrättens förverkande hos Konungens befallningshavande påfordra expropriationens fullbordande; och åligger det i sådant fall Konungens befallningshavande att låta uttaga expropriationsersättningen av den expropriering.

Expropriationen må ej enligt vad nu är sagt fullbordas, sedan anteckning enligt 50 § andra stycket skett.

52 §.

Har den expropriering enligt medgivande av fastighetens ägare eller stadgande i denna lag tagit fastigheten i besittning utan nedsättande av expropriationsersättningen, och försummas vad i 48 § första stycket är stadgat, må sakägare hos Konungens befallningshavande påkalla uttagande av den sakägaren tillkommande ersättning.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

53 §.

Vid ansökning, som i 51 § andra stycket eller 52 § avses, skola fogas rättens utslag samt bevis att och när utslaget vunnit laga kraft; och skola utsökningslagens stadganden om verkställighet av lagakraftägande dom i tvistemål, varigenom betalningsskyldighet blivit någon ålagd, äga motsvarande tillämpning vid expropriationsersättningens uttagande.

Har expropriationsersättningen i sin helhet inkommit till Konungens befallningshavande, vare expropriationen fullbordad.

53 §.

Vid ansökning, som i 51 § andra stycket eller 52 § avses, skola fogas rättens utslag samt bevis att och när utslaget vunnit laga kraft; och skola utsökningslagens stadganden om verkställighet av lagakraftägande dom i tvistemål, varigenom betalningsskyldighet blivit någon ålagd, äga motsvarande tillämpning vid expropriationsersättningens uttagande.

Har expropriationsersättningen inkommit till Konungens befallningshavande, vare expropriationen fullbordad.

54 §.

Vill den exproprierande taga fastigheten i besittning, innan rättens utslag vunnit laga kraft, vare berättigad därtill, om han hos Konungens befallningshavande nedsätter den i utslaget bestämda expropriationsersättning samt ställer pant eller borgen för den ytterligare ersättning han på grund av ändring i utslaget kan bliva skyldig gälda. Är fall, som i 12 § sägs, för handen, må den fastighet eller rättighet tillståndet till expropriation omfattar tillträdas av den exproprierande mot nedsättande av därå belöpande expropriationsersättning och säkerhets ställande enligt vad nyss är sagt.

Varder till följd av klagan över rättens utslag expropriationsersättningen slutligt bestämd till högre belopp än det enligt stadgandena i första stycket nedsatta, gälle om nedsättande av det öfverskjutande beloppet vad i 48 § sägs. Bestämmas ersättningen ej till högre belopp, göre den exproprierande, sedan utslag i målet vunnit laga kraft, anmälan härom hos Konungens befallningshavande; och vare expropriationen fullbordad, då sådan anmälan skett.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

55 §.

Erlägges expropriationsersättning efter den i 48 § bestämda tid eller, om fastigheten förut tagits i besittning, efter tiden härför, skall tillika gäldas sex procent årlig ränta i förra fallet från den bestämda tidens utgång och i senare fallet från tillträdesdagen; dock må expropriation gå i fullbordan, ändå att räntebetalningen ännu ej fullgjorts.

56 §.

Medel, som nedsatts eller uttagits enligt vad ovan sägs, skola av Konungens befallningshavande ofördröjligen insättas i bankinrättning för att där innestå mot ränta.

57 §.

Konungens befallningshavande utbetale nedsatta eller uttagna medel jämte därå upplupen ränta till den, som är till desamma berättigad.

Besväras fastighet av sökt eller beviljad in-teckning för fordran, eller kan fastighet jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i ägarens hand häfta för ogulden köpeskillning, skola i fråga om löseskillning för fastigheten samt, om endast en del av fastigheten exproprierats, beträffande ersättning för skada och intrång å den återstående delen, så ock angående ersättning för upplåtelse av särskild rätt till sådan fastighet, stadgandena om fördelning hos överexekutor av köpeskillning för utmättningsvis såld fast egendom hava motsvarande tillämpning. Är fastigheten förutom av fordran besvärad av annan särskild rätt, som förminskar fastighetens värde och åtnjuter sämre rätt än fordringen, erhålle fordringsägaren, i den mån det tarvas för fulla gäldandet av hans fordran, betalning såsom om fastigheten icke vore av nämnda rätt besvärad, och varde ersättningen för rättigheten i motsvarande mån förminskad. Har vid bestämmande av ersättning, som i första punkten avses, nämnden gått utöver det belopp fastighetsägaren yrkat, och uppstår efter gäldande av de fordringar, som skola utgå ur ersättningen, överskott, som ej faller inom nämnda belopp, må fastighetsägaren ej uppbära överskottet, utan varde detta återställt till den exproprierande.

Sammanträde för fördelningen varde hållet så snart ske kan. Kallelse till sammanträdet skall genom Konungens befallningshavandes försorg med posten sändas till fastighetens ägare samt kända innehavare av fordran, som skall utgå ur ersättningen, och innehavare av annan särskild rätt,

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

som nyss är sagd; är innehavare av fordran okänd, låte ock Konungens befallningshavande kungöra dagen för sammanträdet på sätt i 14 § om kungörelse stadgas.

Innehades exproprierad fastighet såsom fideikommiss, hälle Konungens befallningshavande den innehavaren tillkommande ersättning inne, till dess Konungen förordnat, huru därmed skall förfaras.

58 §.

Då expropriation, vilken ej avsett allenast upphävande av särskild rätt som ej är in-tecknad i fastigheten, blivit fullbordad, åligger det Konungens befallningshavande att därom ofördröjligen göra anmälan på landet hos domaren och i stad hos rätten; och skall anteckning om att fastighet exproprierats eller om särskild rätt, som genom expropriationen förvärvats, göras i in-teckningsprotokollet, på landet å nästa rättegångsdag under lagtima ting och i stad å nästa rättegångsdag för in-teckningsärenden, samt införas i in-tecknings- eller fastighetsboken.

Utfaller, då en del av in-tecknad fastighet eller en eller flera av gemensamt in-tecknade fastigheter exproprieras eller särskild rätt till in-tecknad fastighet genom expropriation förvärfvas, vid fördelning av expropriationsersättning likvid å in-tecknings huvudstol, åligger ock Konungens befallningshavande att därom, sedan fördelningen blivit godkänd eller vunnit laga kraft, ofördröjligen göra anmälan enligt vad nyss sagts och tillika insända fördelningslängden.

Om överenskommelse rörande expropriationsersättningen.

59 §.

Hava parterna träffat överenskommelse rörande expropriationsersättningen för fastighet eller för upplåtelse av särskild rätt till fastighet, och visas att fastigheten ej besväras av sökt eller beviljad in-teckning för fordran och ej heller kan jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i ägarens hand häfta för ogulden köpeskilling, eller att den avtalade ersättningen förslår till full betalning av de fordringar, som vid fördelning av ersättningen skola därur utgå, eller att överenskommelsen godkänts av de fordringsägare, som ej skulle erhålla full betalning, varde överenskommelsen fastställd av rätten.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Vill den exproprierande, utan att förhållande som i första stycket sägs blivit visat, erhålla fastställelse å överenskommelse om ersättningen för fastighet eller för upplåtelse av särskild rätt till fastighet, låte han till rätten stämma de kända fordringsägare, som ej godkänt överenskommelsen. Är fordringsägare okänd, varde ock tiden för frågans företagande vid rätten kungjord på sätt i 14 § omförmäles. Bestrider vid rätten fordringsägare, att överenskommelsen må fastställas, varde, om ej full betalning för hans fordran lämnas honom, expropriationsnämnd tillsatt. I annat fall må, därest expropriationen avser endast en ringa del av fastigheten eller upplåtelse av särskild rätt, som medför ringa men, och uppenbarligen icke rubbar säkerheten för fordringsägare, som ej godkänt överenskommelsen, rätten meddela fastställelse.

Överenskommelse om annan expropriationsersättning än ersättningen för fastighet eller för upplåtelse av särskild rätt till fastighet varde ock, på anmälan av part, fastställd av rätten.

Fastställelse må ej meddelas å överenskommelse om att expropriationsersättning skall utgå annorledes än på en gång, ej heller å överenskommelse om expropriationsersättning för fastighet, som innehaves såsom fideikommiss.

60 §.

Har överenskommelse om expropriationsersättning blivit av rätten fastställd, gälle i tillämpliga delar vad i 48—58 §§ stadgas. Skall enligt överenskommelsen expropriationsersättning ej utgå, göra den exproprierande, i stället för att nedsätta ersättning, anmälan hos Konungens befallningshavande; och vare, då rättens utslag vunnit laga kraft och sådan anmälan blivit gjord, expropriationen fullbordad.

Om återkallande av expropriationsanspråk.

61 §.

Vill den, som genom ansökning om stämning till rätten fullföljt an språk på expropriation, återkalla anspråket, göra han, sist innan rätten meddelat utslag i målet, hos rätten eller domaren skriftlig anmälan om återkallelsen, med bifogande av bevis att han fullgjort vad i 62 § andra stycket sägs, eller vare rättigheten till återkallelse försutten. Den, som

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

återkallat, åligger att ofördröjligen giva motparten samt, om expropriationsnämnd har saken under behandling, nämndens ordförande del av återkallelsen. Vad i 14 § stadgas om anteckning av expropriationsmål äge, sedan rätten skilt målet från sig, motsvarande tillämpning beträffande anteckning av återkallelse.

Återkallelse må gälla hela den fastighet expropriationsanspråket omfattar, så ock någon del därav, om ej genom expropriationen eller den exproprierade delens användande den återstående delen skulle lida synnerligt men. Ej må återkallelse göras i avseende å mark, som den exproprierande tagit i besittning.

62 §.

Har på grund av expropriationsanspråket skada uppstått för sakägare, vare, då återkallelse skett, den exproprierande skyldig ersätta skadan.

Innan återkallelse göres, ställe den exproprierande hos Konungens befallningshavande pant eller borgen för gäldande av skadeersättning som nu är sagd.

Om förändring i grunderna för expropriationsnämndens uppskattning.

63 §.

Har, sedan expropriationsnämndens förrättning avslutats men innan expropriationsmålet slutligen avgjorts, fastigheten genom naturhändelse eller annorledes så förändrats, att dess värde uppenbarligen väsentligt understiger värdet vid tiden för förrättningen, äge den exproprierande erhålla ny uppskattning; och varde på hans begäran målet för sådant ändamål av rätten återförvisat till nämnden.

Vad i första stycket stadgas gälle ej i fråga om fastighet, som den exproprierande tagit i besittning, innan förändringen inträffade.

64 §.

Visas före expropriationsmålet slutliga avgörande, att fastighet lider skada eller intrång, som uppkommit efter det expropriationsnämndens förrättning avslutats och ej kunnat förutses vid förrättningen men enligt 7 § skall ersättas, varde, om någon till ersättning berättigad det begär, målet återförvisat till nämnden för uppskattning av skadan eller intrånget.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

65 §.

Har ej enligt 64 § återförvisning till expropriationsnämnden ägt rum för uppskattning av skada eller intrång, som i samma § omförmäles, äge bestämmelserna i denna lag ej tillämpning i fråga om skadan eller intrånget.

65 §.

Har rätten genom utslag, som vunnit laga kraft, ogillat yrkande om återförvisning för uppskattning enligt 64 § av skada eller intrång, må talan om ersättning för skadan eller intrånget ej vidare föras.

Begäres ej före expropriationsmålets slutliga avgörande återförvisning för uppskattning av skada eller intrång, som i 64 § avses, men väckes därefter fråga om ersättning för skadan eller intrånget, äge bestämmelserna i denna lag ej tillämpning vid frågans prövning.

Ej heller äge bestämmelserna i denna lag tillämpning i fråga om ersättning för skada eller intrång, som uppstår efter expropriationsmålets slutliga avgörande och ej kunnat förutses vid expropriationsnämndens förrättning.

Om expropriationskostnad.

66 §.

Ordföranden och ledamöterna i expropriationsnämnd njute ersättning för uppskattningen samt ordföranden därjämte för kallelser, protokollsföring och beslutets avfattande i skrift med belopp, som bestämmes av rätten, om överenskommelse ej träffas.

Har expropriationsmålet återförvisats till nämnden enligt vad i 45 § andra stycket sägs, skall ersättning för det arbete, som härav föranledes, ej tillkomma nämnden, om ej rätten av särskild anledning det föreskriver.

67 §.

Den exproprierande vare pliktig gälda all av expropriationsmålets handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

eljest av expropriationen följande kostnad. Dock äge han, om han utgivit kostnad, som i 34 § första stycket avses, söka kostnaden åter av den, som därför svarar.

Om lösningsrätt till exproprierad egendom.

68 §.

Har exproprierad fastighet eller genom expropriation förvärvad särskild rätt ej kommit till användning för det avsedda ändamålet eller dess användande för ändamålet upphört och är nämnda ändamål såvitt angår dylik fastighet eller rätt att anse såsom övergivet, eller användes fastighet eller rätt som nyss sagts i väsentlig omfattning för annat ändamål än det avsedda, må fastigheten eller den särskilda rätten lösas, därest talan om dess avträdande instämnes inom tjugo år från det expropriationen fullbordats. Lösningsrätt tillkomme, när hel fastighet exproprierats, den, som närmast före expropriationens fullbordande var fastighetens ägare, eller hans rättsinnehavare och, om en del av en fastighet exproprierats, ägaren av den återstående delen samt, då fråga är om särskild rätt, ägaren av den fastighet, som därav besväras.

Har, efter det fastighet exproprierats, byggnad uppförts å fastigheten eller eljest därå nedlagts kostnad, må vad sålunda påkostats jämväl lösas, om det i stämningen yrkas.

69 §.

Vid lösen enligt 68 § första stycket må värdet ej sättas högre än till den expropriationsersättning, som utgivits. I övrigt skola beträffande lösen, som i 68 § sägs, denna lags bestämmelser om expropriation i tillämpliga delar gälla; dock ankomme på rättens prövning, huru kostnad, som i 67 § avses, skall i första hand gäldas.

Strider expropriationsnämnds uppskattning mot vad i första stycket första punkten av denna § stadgas, varde den av rätten jämkad till överensstämmelse därmed.

70 §.

Löses ej vad å exproprierad fastighet blivit påkostat, vare ägaren berättigad att det bortföra; återställe dock fastigheten i det skick, vari den vid expropriationen befann sig.

Är ej vad sålunda må från fastigheten skiljas bortfört därifrån inom

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

nittio dagar från det fastigheten må av nye ägaren tagas i besittning, tillfalle det honom utan lösen.

Äro till byggnad eller annan anläggning ämnen hämtade från fastigheten, vare nye ägaren berättigad till gottgörelse för värdet av vad från fastigheten tagits, om han under domstolens förberedande handläggning av målet eller inför nämnden det yrkar; och varde värdet, om överenskommelse ej träffas, av nämnden bestämt enligt vad i denna lag stadgas. Innan gottgörelse, som alltså tillkommer nye ägaren, lämnats, må anläggningen ej bortföras från fastigheten.

Om förundersökning.

71 §.

Vill någon för ansökning om rätt till expropriation låta upprätta karta över fastighet eller eljest verkställa nödig förundersökning därå, äge Konungens befallningshavande på ansökning föreskriva, att erforderligt tillträde till fastigheten under viss tid skall lämnas. Dylik föreskrift må dock ej meddelas, om Konungens befallningshavande finner det uppgivna ändamålet icke vara sådant, som i 1 § avses.

Om undersökningens påbörjande underrätte sökanden minst fjorton dagar förut fastighetens ägare och, därest fastigheten är utarrenderad, arrendatorn.

Växande träd må ej för undersökningen fällas, med mindre Konungens befallningshavande det särskilt medgivit.

71 §.

Vill någon för ansökning om rätt till expropriation låta upprätta karta över fastighet eller eljest verkställa nödig förundersökning därå, äge Konungens befallningshavande på ansökning föreskriva, att erforderligt tillträde till fastigheten under viss tid skall lämnas. Dylik föreskrift må dock ej meddelas, om Konungens befallningshavande finner det uppgivna ändamålet icke vara sådant, som i 1 § avses.

Om undersökningens påbörjande sände sökanden minst fjorton dagar förut med posten underrättelse till ägaren, om denne vistas å känd ort inom riket; har ägare, som är utrikes eller å okänd ort, inom riket känt ombud, skall underrättelsen sändas till ombudet. Är fastigheten utarrenderad, erhålle ock arrendatorn underrättelse enligt vad nu är sagt.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Växande träd må ej för undersökningen fällas, med mindre Konungens befallningshavande det särskilt medgivit.

72 §.

Föranleder undersökning, som i 71 § avses, skada, skall ersättning därför gäldas av den, som påkallat undersökningen. Ersättningen skall, om överenskommelse ej träffas, bestämmas av domstol.

Innan undersökningen börjas, skall sökanden hos Konungens befallningshavande ställa pant eller borgen för ersättnings gäldande.

Om pant eller borgen.

73 §.

Skall någon enligt denna lag ställa pant eller borgen, och är ej sådan säkerhet godkänd av den, till vars förmån den ställes, varde säkerheten prövad av Konungens befallningshavande.

Borgen må ej godkännas av Konungens befallningshavande, utan att löftesmännen förbundet sig en för alla och alla för en såsom för egen skuld.

74 §.

Vad i denna lag stadgas om ställande av pant eller borgen gälle ej kronan.

2. Särskilda bestämmelser om expropriation av naturminnesmärke eller fornlämning.

75 §.

Fråga om att jordområde skall exproprieras för att avsättas såsom naturminnesmärke må väckas endast av vetenskapsakademien.

Fråga om att för bevarande av fast fornlämning denna skall jämte därför erforderlig mark exproprieras må väckas endast av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

3. Särskilda bestämmelser om expropriation för allmänna vägar.

76 §.

Ansökning om expropriationsrätt för anläggning eller förändring av allmän väg skall åtföljas av fullständig beskrivning över det tillämnade företaget med avfattning på karta av vägens sträckning, styrkt uppgift på ägare och innehavare av fastighet, varöver vägen skall framdragas, samt, om i något avseende överenskommelse träffats, redogörelse därför.

77 §.

Konungen äge, utan att området för expropriationen närmare bestämmas, giva den, av vilken vägarbetet skall utföras, rätt att expropriera den mark, som härför erfordras.

78 §.

Den exproprierande äge taga marken i besittning, sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats och hos Konungens befallningshavande ställts pant eller borgen för expropriationsersättningen jämte sex procent årlig ränta därå från tillträdesdagen.

79 §.

Har den exproprierande enligt medgivande av ägaren eller stadgande i denna lag tagit mark i besittning utan att ersättningen blivit bestämd av expropriationsnämnd, och kan sådan uppskattning icke lämpligen äga rum, innan den anläggning, för vilken expropriationen sker, längre fortskridit, äge rätten på framställning av part låta anstå med tillättande av nämnd.

4. Särskilda bestämmelser om expropriation för järnvägar.

80 §.

Innan expropriationsrätt sökes för byggande av järnväg, äge renstakning av banlinjen rum.

Vid ansökningen foge sökanden karta och däröver upprättad beskrivning, utvisande järnvägens sträckning samt i fråga om stationer, last-

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

och hållplatser och andra platser, där ansökningen avser mark utanför banlinjen, angivande sådant områdes läge och storlek ävensom till vilken jordeboksenhet område å landet hör. Sökanden bifoge tillika styrkt uppgift å ägare och innehavare av den mark ansökningen avser samt, om i något hänseende överenskommelse träffats, redogörelse därför. Är fastighetsregister för orten upplagt, skall vid ansökningen fogas jämväl utdrag av registret, såvitt angår mark utanför banlinjen.

81 §.

I fråga om de platser, där ansökningen avser mark utanför banlinjen, bestämme Konungen visst område för expropriationen.

För banlinjen give Konungen sökanden rätt att expropriera mark å ömse sidor om den renstakade linjen intill visst avstånd från denna. Vidtages sedermera, enligt vad för byggande av järnväg må vara medgivet, ändring av banlinjens sträckning, varde avståndet räknat från den linje, som för ändringens genomförande renstakas.

Prövas anledning förefinnas, att på grund av förhållanden, som icke kunna med säkerhet bedömas på förhand, under anläggningens utförande skall bliva av nöden att taga i anspråk jämväl mark utanför det bestämda området eller det bestämda avståndet från den renstakade linjen, förordne Konungen tillika, i vilken omfattning och under vilka förutsättningar sådan expropriation må äga rum.

82 §.

Sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats, äge den exproprierrande taga mark i besittning, om han hos Konungens befallningshavande ställer pant eller borgen för expropriationsersättningen jämte sex procent årlig ränta från tillträdesdagen samt sist å fjortonde dagen före nämnda dag giver ägaren och, om arrendators eller hyresgästs rätt beröres, denne underrättelse om att marken skall tagas i besittning. Dock

82 §.

Sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats, äge den exproprierrande taga mark i besittning, om han hos Konungens befallningshavande ställer pant eller borgen för expropriationsersättningen jämte sex procent årlig ränta från tillträdesdagen samt sist å fjortonde dagen före nämnda dag giver ägaren och, om arrendators eller hyresgästs rätt beröres, denne underrättelse om att marken skall tagas i besittning. Dock

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

vare, därest å området finnes byggnad, där dess ägare eller på grund av *arrende- eller hyresavtal* annan har sin bostad, bostadens innehavare ej pliktig att därifrån avflytta förr än å den fardag för avträde av förhyrd lägenhet, som efter underrättelsens mottagande först inträffar; och vare enligt vad i 83 § stadgas i vissa fall även nedsättande av expropriationsersättning erforderligt.

vare, därest å området finnes byggnad, där dess ägare eller på grund av *avtal* annan har sin bostad, bostadens innehavare ej pliktig att därifrån avflytta förr än å den fardag för avträde av förhyrd lägenhet, som efter underrättelsens mottagande först inträffar; och vare enligt vad i 83 § stadgas i vissa fall även nedsättande av expropriationsersättning erforderligt.

83 §.

Vägrar ägaren den exproprierande att utan gäldande av ersättning taga mark i besittning, förordne därom Konungens befallningshavande.

Finnes å området byggnad, där ägaren har sin bostad eller vars avstående eljest medför särskild olägenhet för ägaren, eller är området av väsentlig betydelse för ägarens bärning, eller prövar Konungens befallningshavande ägaren eljest hava giltigt skäl för sin vägran, må föreskrift om markens upplåtande ej meddelas, innan, jämlikt förordnande av Konungens befallningshavande, ordföranden i expropriationsnämnder eller hans ersättare eller vid förfall för dem annan lämplig person ävensom en lantmätare och en tredje person, vilken utses bland de till ledamöter i expropriationsnämnder valbara, efter besiktning av området avgivit förslag till expropriationsersättning samt sökanden hos Konungens befallningshavande nedsatt tre fjärdedelar av det föreslagna beloppet.

Vad om ägare sålunda stadgas äge motsvarande tillämpning beträffande arrendator eller hyresgäst.

Vid nedsättningen ingive den exproprierande till Konungens befallningshavande gravationsbevis rörande fastigheten.

84 §.

Då expropriationsersättning enligt 83 § blivit nedsatt, gälle i tillämpliga delar vad i 56 och 57 §§ samt 58 § andra stycket stadgas.

Uppgift å det nedsatta beloppet skall av Konungens befallningshavande ofördröjligen översändas till rätten eller domaren för att, om uppskattning genom expropriationsnämnd sker, tillställas nämnden.

*(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

Över Konungens befallningshavandes beslut, varigenom enligt 83 § förordnats om uppskattning eller tillträde, må klagan ej föras.

85 §.

Expropriationsnämnd må ej bestämma ersättningen lägre än till belopp, som enligt 83 § blivit hos Konungens befallningshavande nedsatt. Strider expropriationsnämnds uppskattning mot vad sålunda stadgas, varde den av rätten jämkad till överensstämmelse därmed.

86 §.

I fråga om expropriation för järnvägar skall tillämpas vad i 79 § är stadgat.

5. Särskilda bestämmelser om expropriation för farleder.

87 §.

Skall expropriation äga rum för inrättande eller förändring av farled, bestämme Konungen visst område för expropriationen.

Prövas anledning förefinnas, att på grund av förhållanden, som icke kunna med säkerhet bedömas på förhand, under anläggningens utförande skall bliva av nöden att taga i anspråk jämväl mark utanför det bestämda området, bestämme Konungen tillika, i vilken omfattning och under vilka förutsättningar sådan expropriation må ske.

88 §.

Vad i 79 samt 82—85 §§ är stadgat skall tillämpas beträffande expropriation för farleder.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

6. Särskilda bestämmelser om expropriation för elektriska svagströmsledningar.

89 §.

Ansökning om expropriationsrätt för framdragande av telegraf- eller telefonledning eller annan elektrisk svagströmsledning skall åtföljas av fullständig beskrivning över det tillämnade företaget med avfattning på karta av den föreslagna ledningens sträckning, styrkt uppgift å ägare och innehavare av fastighet, varöver ledningen skall framgå eller i vars mark den skall nedläggas, samt, om i något avseende överenskommelse träffats, redogörelse därför.

90 §.

I fråga om gata, torg, allmän plats eller vattendrag inom område, för vilket byggnadsstadgan för rikets städer äger tillämpning, eller inom fastställt hamnområde må expropriation ej avse egendoms avstående utan endast upplåtelse av nyttjanderätt.

91 §.

Bifalles ansökning, som i 89 § sägs, må fastigheten, sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats, genast tagas i användning av den exproprierande, om han hos Konungens befallningshavande ställer pant eller borgen för expropriationsersättningen jämte sex procent årlig ränta därå från tillträdesdagen.

Vad i 79 § stadgas äge motsvarande tillämpning.

92 §.

Påstår vid rätten ägaren av annan fastighet än i 90 § avses, att fastigheten lider synnerligt men och fördenskull, jämlikt 12 § första stycket, bör lösas, men bestrides sådant av motparten, varde, om annat ej avtalas, expropriationsnämnd ej tillsatt, innan denna tvist blivit av rätten avgjord genom lagakraftägande utslag. Mot rättens utslag i fråga som nu är sagd må särskild talan föras.

Vad i 12 § andra stycket stadgas äge ej tillämpning.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

93 §.

Skall fastighet avstås, gälla om tillsättande av expropriationsnämnd de allmänna bestämmelserna i denna lag.

Då fastighet ej avstås utan endast nyttjanderätt upplåtes, skall nämnden, om annat ej avtalas, bestå av en av rätten utsedd ordförande samt två ledamöter, av vilka vardera parten väljer en. Till ordförande skall utses ordföranden i expropriationsnämnder inom länet eller ersättaren för honom eller eljest någon, som är upptagen å den i 25 § omnämnda förteckning; och gälla om valbarhet till ledamot vad i allmänhet är stadgat.

94 §.

Vid expropriation av nyttjanderätt till egendom, som i 90 § sägs, må ersättning icke av expropriationsnämnden bestämmas för skada eller intrång, som ännu ej uppkommit. Uppstår därefter skada eller intrång, som enligt 7 § skall ersättas, varde ersättningen därför, om överenskommelse ej träffas, bestämd av domstol.

94 §.

Vid expropriation av nyttjanderätt må ersättning icke av expropriationsnämnden bestämmas för skada eller intrång, som ännu ej uppkommit. Uppstår därefter skada eller intrång, som enligt 7 § skall ersättas, varde ersättningen därför, om överenskommelse ej träffas, bestämd av domstol.

95 §.

Hava vid upplåtelse av nyttjanderätt parterna träffat överenskommelse om expropriationsersättningen, äge, ändå att ej sådant fall, som i 59 § första stycket avses, är för handen och ej heller vad i andra stycket av samma § stadgas blivit iakttaget, rätten meddela fastställelse å överenskommelsen, därest upplåtelsen medför ringa men och uppenbarligen icke rubbar säkerheten för fordringsägare, som ej godkänt överenskommelsen.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

95 §.

Är egendom, som i 90 § avses, använd för lednings framdragande, och visar sig, att ledningen hindrar eller varaktigt försvårar samfärdsel å egendomen eller hindrar någon för samhället nödig anläggning, såsom gas-, vatten- eller avloppsledning, spårväg, elektrisk ljus- eller kraftledning, eller utgör hinder för egendomens underhåll eller eljest för behövliga arbeten å egendomen eller är synnerligen vanprydande, skall ledningen på bekostnad av dess ägare ändras, flyttas eller borttagas, i den mån sådant erfordras för hindrets eller olägenhetens undanröjande.

Har eljest nyttjanderätt upplåtits för framdragande av ledning, och medför denna på grund av ändrade förhållanden betydande olägenhet för fastigheten, vare ledningens ägare pliktig på sin bekostnad ändra eller flytta ledningen, i den mån sådant erfordras för olägenhetens undanröjande och kan ske utan synnerligt men för ledningen.

Twist i fråga, som nu är sagd, skall prövas av domstol.

(Utskottets förslag.)

96 §.

Är egendom, som i 90 § avses, använd för lednings framdragande, och visar sig, att ledningen hindrar eller varaktigt försvårar samfärdsel å egendomen eller hindrar någon för samhället nödig anläggning, såsom gas-, vatten- eller avloppsledning, spårväg, elektrisk ljus- eller kraftledning, eller utgör hinder för egendomens underhåll eller eljest för behövliga arbeten å egendomen eller är synnerligen vanprydande, skall ledningen på bekostnad av dess ägare ändras, flyttas eller borttagas, i den mån sådant erfordras för hindrets eller olägenhetens undanröjande. Har eljest nyttjanderätt upplåtits för framdragande av ledning, och medför denna på grund av ändrade förhållanden betydande olägenhet för fastigheten, vare ledningens ägare pliktig på sin bekostnad ändra eller flytta ledningen, i den mån sådant erfordras för olägenhetens undanröjande och kan ske utan synnerligt men för ledningen. Twist i fråga, som nu är sagd, skall prövas av domstol.

Vill ägare av fastighet, där ledning är framdragen, för undanröjande av därmed förenad olägenhet för fastigheten på egen bekostnad få ledningen ändrad eller flyttad, må Konungens befallningshavande, i den mån så prövas skäligt med hänsyn å ena sidan till nämnda olägenhet

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

och å andra sidan till det av ändringen eller flyttningen följande men för ledningen, giva fastighetsägaren rätt att, om erforderlig ändring eller flyttning ej inom viss, av Konungens befallningshavande förelagd tid utföres av ledningens ägare, själv vidtaga sådan åtgärd; och vare fastighetsägaren skyldig att ersätta såväl uppkommande men för ledningen som ock, om han ej själv utfört ändringen eller flyttningen, kostnaden härför med belopp, som i händelse av tvist bestämmes av domstol.

96 §.

Upphör egendom att vara av den i 90 § angivna beskaffenhet, vare förut förvärvad rätt att hava ledning där framdragen ej längre gällande.

Upphör egendom att vara av den i 90 § angivna beskaffenhet, vare förut förvärvad rätt att hava ledning där framdragen ej längre gällande.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

7. Särskilda bestämmelser om expropriation för linbanor.

97 §.

Ansökning om expropriationsrätt för framdragande av linbana skall åtföljas av fullständig beskrivning över det tillämnade företaget med avfattning på karta av den föreslagna banans sträckning och av den jord, som erfordras för banan, styrkt uppgift å ägare och innehavare av den fasta egendom, varöver banan skall framdragas eller som, utan att banan skall framdragas däröver, är belägen på mindre avstånd än tjugo meter frändensamma, samt, om i något avseende överenskommelse träffats, redogörelse därför; dock att om banan skall framdragas inom område, för vilket byggnadsstadgan för rikets städer äger tillämpning, uppgift å ägare och innehavare erfordras allenast såvitt angår egendom, varöver banan skall framgå.

98 §.

Menighet vare ej pliktig att inom område, för vilket byggnadsstadgan för rikets städer äger tillämpning, eller inom fastställt hamnområde för linbanas framdragande avstå eller upplåta gata, torg, allmän plats eller vattendrag.

Ej heller vare, därest linbana skall inom område, för vilket nämnda stadga icke är tillämplig, framdragas på mindre avstånd än tjugo meter från boningshus eller annan vid gård uppförd byggnad eller tomtplats eller trädgård, som tillhör fastighetens ägare, denne skyldig avstå eller upplåta något, utan så är att Konungen finner annan sträckning för banan icke kunna användas utan synnerlig olägenhet.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

8. Särskilda bestämmelser om expropriation för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden.

99 §.

Rätt till expropriation för ändamål, som i 1 § 7 sägs, må, om den ej skall utövas av kronan, icke beviljas annan än kommun eller municipal-samhälle, inom vars område den mark, expropriationen skall avse, är belägen.

Sådan expropriation må allenast avse område, som är bebyggt med boningshus, tillhöriga annan än markens ägare.

100 §.

Exproprieras mark för ändamål, som i 1 § 7 omförmåles, må vid uppskattning av det till boningshus hörande område hänsyn icke tagas till förbättring, vilken området vunnit genom arbete eller kostnad, som husägaren eller föregående innehavare, vars rätt övergått å denne, *utöver vad honom ålegat nedlagt å området.*

100 §.

Exproprieras mark för ändamål, som i 1 § 7 omförmåles, må vid uppskattning av det till boningshus hörande område hänsyn icke tagas till förbättring, vilken området vunnit genom arbete eller kostnad, som husägaren eller föregående innehavare, vars rätt övergått å denne, *nedlagt å området utöver vad honom ålegat enligt vad vid upplåtelsen avtalats eller uppenbarligen varit förutsatt.*

101 §.

Har mark exproprierats för ändamål, som i 1 § 7 avses, vare nye ägaren pliktig att till varje husägare, som det begär, försälja eller upplåta det till hans hus hörande område med den jämkning, som kan erfordras för genomförande av stadsplan och tomtindelning.

Vill ej markägaren enligt vad nedan sägs upplåta sådant område till husägaren med tomträtt, därest dylik upplåtelse kan ske, och träffas ej heller mellan dem arrendeavtal rörande området, vare husägaren berättigad köpa detta för en köpeskillning motsvarande den för området utgivna

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

expropriationsersättning och å området belöpande del av expropriationskostnaden jämte fem procent årlig ränta från expropriationens fullbordande; har husägaren, efter det expropriationen fullbordats, innehaft området på grund av honom förut tillkommande besittningsrätt, varde avgiften härför avräknad från köpeskillingen. Sker upplåtelse med tomträtt, varde avgiften för den upplåtelse, som först äger rum, beräknad efter den för försäljning angivna grund. Tvist om vad husägaren sålunda har att erlagga varde prövad i den ordning, som stadgas i gällande lag om skiljemän.

Vad ovan i denna § är stadgat äge ej tillämpning, med mindre husägaren inom två år från expropriationens fullbordande hos markägaren gör framställning om försäljning eller upplåtande av området.

Expropriationen medföre ej förändring i den husägaren förut tillkommande besittningsrätt till området, utan vare, om försäljning eller upplåtelse ej kommer till stånd, husägaren berättigad att under den tid, som för nämnda rätt kan återstå, fortfarande åtnjuta densamma mot fullgörande av de därför stadgade villkor.

9. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark till uppförande av byggnader för överläggningar eller föredrag.

102 §.

Rätt till expropriation för ändamål, som i 1 § 8 sägs, må ej beviljas annan än kommun eller municipalsamhälle, inom vars område den mark expropriationen skall avse är belägen, aktiebolag eller registrerad förening.

Sökes sådan rätt av annan förening än ekonomisk förening, och finner Konungen ansökningen förtjäna avseende, förordne Konungen att vad i lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar är stadgat skall äga tillämpning i fråga om föreningen; och skall därefter med prövning av ansökningen anstå under skälig tid i avbidan på föreningens registrering.

103 §.

Ej må expropriationsrätt för ändamål, som i 1 § 8 avses, beviljas aktie-

103 §.

Ej må expropriationsrätt för ändamål, som i 1 § 8 avses, beviljas aktie-

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

bolag eller förening, utan att i bolagsordningen eller föreningens stadgar intagits noggrann uppgift å ändamålet för bolaget eller föreningen *samt huru dess verksamhet skall bedrivas*; och må bolagsordningens eller stadgarnas bestämmelser härom ej ändras utan Konungens medgivande, så länge bolaget eller föreningen är ägare av fastighet, som genom expropriationen förvärvats. Konungens befallningshavande äge tillse, att dylika bestämmelser, vilka ej må ändras utan Konungens medgivande, varda efterlevda.

104 §.

Expropriationsrätt för ändamål, som i 1 § 8 sägs, må beviljas endast i fråga om mark belägen å sådan ort på landet, varest särskild svårighet att genom avtal förvärva erforderlig mark *möter* på grund därav att all jord inom ett vidsträckt område tillhör samme eller ett fåtal ägare.

Innan expropriationsrätt för dylikt ändamål beviljas aktiebolag eller förening, skall yttrande över ansökningsen inhämtas från kommunalstämman i den kommun, där marken är belägen.

105 §.

Har fastighet, som exproprierats för det i 1 § 8 angivna ändamål, överlåtits å annan ägare, eller *har sådan fastighet* använts i strid mot bestäm-

bolag eller förening, utan att i bolagsordningen eller föreningens stadgar intagits noggrann uppgift å ändamålet för bolaget eller föreningen; och må bolagsordningens eller stadgarnas bestämmelser härom ej ändras utan Konungens medgivande, så länge bolaget eller föreningen är ägare av fastighet, som genom expropriationen förvärvats. Konungens befallningshavande äge tillse, att dylika bestämmelser, vilka ej må ändras utan Konungens medgivande, varda efterlevda.

104 §.

Expropriationsrätt för ändamål, som i 1 § 8 sägs, må beviljas endast i fråga om *obebyggd* mark belägen å sådan ort på landet, varest särskild svårighet att genom avtal förvärva erforderlig mark *visas möta* på grund därav att all jord inom ett vidsträckt område tillhör samme eller ett fåtal ägare.

105 §.

Har fastighet, som exproprierats för det i 1 § 8 angivna ändamål, överlåtits å annan ägare eller använts i strid mot bestämmelse som

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

melse som avses i 5 § tredje stycket, eller har *fastighet, som aktiebolag eller förening exproprierat för dylikt ändamål, använts i strid mot föreskrift i bolagsordningen eller stadgarna*, skall, även om fall som avses i 68 § ej är för handen, lösningsrätt äga rum enligt vad i 68—70 §§ sägs.

avses i 5 § tredje stycket, eller har *sådan av aktiebolag eller förening exproprierad fastighet i avsevärd mån använts för annat ändamål än i bolagsordningen eller stadgarna angivits*, skall, även om fall som avses i 68 § ej är för handen, lösningsrätt äga rum enligt vad i 68—70 §§ sägs.

10. Särskilda bestämmelser om expropriation av ödelagd skogsmark.

106 §.

Rätt till expropriation för ändamål, som i 1 § 9 avses, må, om rätten ej skall utövas av kronan, icke beviljas annan än den kommun, inom vars område marken är belägen, eller landstinget eller skogsvårdsstyrelsen inom landstingsområdet.

107 §.

Prövar Konungen framställning om expropriationsrätt för ändamål, som i 1 § 9 sägs, förtjäna avseende, men erbjuder markens ägare, att han skall själv ombesörja återväxt, give Konungen honom skälig tid därtill.

Gör ej markens ägare sådant erbjudande eller varda nödiga åtgärder för återväxt ej vidtagna inom förelagd tid, och bifalles framställningen om expropriationsrätt, bestämme ock Konungen, därest denna rätt skall tillkomma annan än kronan, viss tid, inom vilken nye ägaren skall sörja för återväxt.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1918. Dock skola stadgandena om val av ordförande och ersättare för ordförandena i expropriationsnämnder samt personer valbara till ledamöter i sådana nämnder tillämpas redan under år 1917. Av de valbara personer, som då utses,

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

väljes en tredjedel för ett, en tredjedel för två och en tredjedel för tre kalenderår.

Genom denna lag upphäves förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov jämte de stadganden, som innefatta ändring i eller tillägg till nämnda förordning; dock skall i fråga om expropriationsmål, vari stämning utfärdats före den 1 januari 1918, vad i sagda förordning stadgas äga tillämpning, och skola, ändå att stämning ej utfärdats före nämnda dag, beträffande fastighet eller särskild rätt, som den exproprierande före samma dag tagit i besittning, stadgandena i 13 § första stycket och första punkten av andra stycket i omförmälda förordning tillämpas i stället för bestämmelserna i 7 § första stycket, 8, 9 och 11 §§ i denna lag. Förekommer i lag eller särskild författning hänvisning till bestämmelse, som sålunda upphäves, skall i stället motsvarande bestämmelse i denna lag tillämpas. Eljest göres ej genom denna lag ändring i vad lag eller särskild författning innehåller om fast egendoms avstående eller upplåtande för visst allmänt ändamål.

II:o) godkänna följande genom ifrågavarande proposition framlagda förslag till

1:o) Lag

om ändrad lydelse av vissa §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående
inteckning i fast egendom.

Härigenom förordnas, att 16, 24, 36, 45 och 63 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom skola erhålla följande ändrade lydelse:

16 §.

Kanal eller annan därmed jämförlig anläggning, vartill marken till större eller mindre del blivit förvärvad enligt gällande bestämmelser om expropriation, må ej med inteckning enligt denna lag belastas.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

24 §.

1 mom. Varder i enlighet med gällande bestämmelser om expropriation eller om ändring eller utrivning av vattenverk fast egendom avträdd och ersättningen å behörig ort nedsatt, skall vad sålunda avträtts ej vidare häfta för inteckning, som meddelats i egendomen; skolandet därom, sedan till rätten eller domaren inkommit anmälan om förhållandet, göras anteckning i inteckningsprotokollet så som i 23 § sägs.

2 mom. Kommer vid fördelning av ersättning, som enligt lager om dikning och annan avledning av vatten tillkommer vattenverksägare för skada eller intrång, eller av lösen för mark, som jämlikt bestämmelserna i gruvestadgan avträtts till gruvägare, betalning att utfalla å huvudstolen av inteckning i egendomen, eller utfaller vid fördelning av medel, som jämlikt föreskrifterna i utsökningslagen skola fördelas mellan rättsägare i fast egendom ändå att försäljning av egendomen ej skett, betalning å huvudstolen av intecknad fordran, för vars gäldande försäljningen skolas, vare inteckningen till motsvarande belopp utan verkan; och varde därom, sedan fördelningen visats vara godkänd eller hava vunnit laga kraft, anteckning gjord i inteckningsprotokollet som nyss sagts.

Vad sålunda stadgats skall jämväl tillämpas, där enligt gällande bestämmelser om expropriation intecknad egendom tages i besittning av den exproprierande före expropriationens fullbordande eller allenast till en del varder till honom avträdd eller ock nyttjanderätt eller servitutsrätt till intecknad egendom upplåtes samt i något av de fall nu sagda äro vid ersättnings fördelning betalning utfaller å huvudstol av inteckning, så ock där enligt gällande bestämmelser om ändring eller utrivning av vattenverk allenast en del av intecknad egendom avträdes och vid fördelning av lösekillingen betalning utfaller å intecknings huvudstol.

36 §.

1 mom. Har egendom, som gemensamt med annan häftar för in-teckning, blivit såld i den ordning utsökningslagen bestämmer, skall egendomen, sedan auktionen vunnit laga kraft och köpeskillingen erlagts, icke vidare häfta för större del av intecknade beloppet än köparen enligt 131 § utsökningslagen kan hava fått avräkna å köpeskillingen eller som enligt 117 § 1 mom. samma lag skall innestå i egendomen; och varde därom, efter ty i 23 § sägs, anteckning gjord i inteckningsprotokollet.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Varda av gemensamt intecknade egendomar en eller flera utmättningsvis sålda, skola de övriga ej vidare häfta för vad av inteckningen kunnat utgå ur köpeskillingen för de egendomar, som sålts; skolande därom, när det visas, huru köpeskillingen fördelats och att fördelningen blivit godkänd eller vunnit laga kraft, göras anteckning i inteckningsprotokollet.

2 mom. Ej heller skola i det fall, att enligt gällande bestämmelser om expropriation en eller flera av gemensamt intecknade egendomar helt eller delvis avträdas till den exproprierande eller av honom före expropriationens fullbordande tagas i besittning eller ock nyttjanderätt eller servitutsrätt till en eller flera av gemensamt intecknade egendomar upplåtes, eller att en eller flera av gemensamt intecknade egendomar varda helt eller delvis avträdde enligt gällande bestämmelser om ändring eller utrivning av vattenverk, eller att frälseränta, som gemensamt med annan fast egendom häftar för inteckning, varder inlöst för statsverkets räkning eller avlöst, de övriga egendomarna häfta för intecknat belopp, varför betalning utfallit vid ersättnings fördelning; skolande jämväl därom göras anteckning i inteckningsprotokollet enligt vad i 1 mom. andra stycket sägs.

45 §.

Har den tid, för vilken nyttjanderätten upplåtits, gått till ända, eller visas, att nyttjanderätten av annan anledning upphört, må på begäran av fastighetsägaren inteckningen dödas, även om inteckningshandlingen ej företes.

Har egendomen blivit utmättningsvis försäld utan förbehåll om nyttjanderättens bestånd, då skall, sedan auktionen vunnit laga kraft och köpeskillingen erlagts, inteckningen vara utan verkan; skolande därom, sedan från auktionsförrättaren inkommit uppgift om förhållandet, göras anteckning i inteckningsprotokollet, å landet å nästa rättegångsdag under lagtima ting och i stad å nästa rättegångsdag för inteckningsärenden.

Vad i 24 § 1 mom. är stadgat med avseende å inteckning för fordran äge motsvarande tillämpning i fråga om inteckning för nyttjanderätt, som på grund av egendomens avträdande skall upphöra att gälla.

63 §.

Inteckningsärende må av rätten upptagas, å landet endast på lagtima ting samt i stad endast å måndag eller, om helgdag då inträffar,

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

nästa söckendag därefter; dock att fråga om inteckningsförnyelse må av rätten handläggas på landet, så som i 20 § andra stycket sägs, och i stad jämväl å annan rättegångsdag än måndag.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1918.

2:o) Lag

om ändrad lydelse av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten.

Härigenom förordnas, att 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten skall erhålla följande ändrade lydelse: .

Är fast egendom, för vilken löseskilling blivit nedsatt, intecknad, åligge Konungens befallningshavande att, sedan egendomen blivit avträdd, därom ofördröjligen göra anmälan å landet hos domaren och i stad hos rätten. Häftar den avträdde egendomen gemensamt med annan egendom för inteckningen, eller utgör det som avträtts allenast en del av den egendom, vari inteckningen är meddelad, och har vid fördelning av löseskillingen likvid utfallit å inteckningens huvudstol, åligge ock Konungens befallningshavande att därom, sedan fördelningen godkänts eller vunnit laga kraft, göra anmälan efter ty nyss sagts och tillika insända fördelningsslängden. Har vid fördelning av ersättning, som i 67 § avses, likvid utfallit å huvudstol av intecknad gäld, vare lag samma.

Utän hinder därav att fördelning av löseskilling eller av ersättning, som i 67 § avses, ägt rum och blivit godkänd eller vunnit laga kraft, äge inteckningshavare, vars fordran icke blivit till fullo betäckt, den rätt, varom i 69 § 3 mom. förmäles.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1918, men skall ej tillämpas, där egendomen blivit avträdd före nämnda dag.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

3:o) Lag

om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

Härigenom förordnas, att 1 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skall erhålla följande ändrade lydelse:

Har, för någon ords förseende med belysning eller drivkraft eller för dylikt ändamål eller för beredande av drivkraft åt sådan industriell anläggning, som finnes vara av större betydelse för det allmänna, Konungen prövat nödigt, att jord eller lägenhet, som tillhör enskild man, menighet eller inrättning, användes till framdragande av elektrisk starkströmsledning, skall vad för ändamålet erfordras, emot ersättning, avstås eller upplåtas.

Menighet vare dock ej pliktig att inom område, för vilket byggnadsstadgan för rikets städer äger tillämpning, eller inom fastställt hamnområde avstå eller upplåta gata, torg, allmän plats eller vattendrag.

Ej heller vare, där ledningen skall inom område, för vilket nämnda stadga icke är tillämplig, framdragas på mindre avstånd än etthundrafemtio meter från boningshus eller annan vid gård uppförd byggnad eller tomtplats eller trädgård, som tillhör jordens eller lägenhetens ägare, denne skyldig något avstå eller upplåta, utan så är, att Konungen finner annan sträckning för ledningen icke kunna utan synnerlig olägenhet användas.

Skall enligt vad i denna paragraf är stadgat jord eller lägenhet avstås eller upplåtas, äge vad i lagen om expropriation i allmänhet stadgas samt de i nämnda lag meddelade särskilda bestämmelserna om expropriation för elektriska svagströmsledningar motsvarande tillämpning; dock att, där jorden eller lägenheten skall användas för annans räkning än kronans, förhöjning i ersättningen skall äga rum med hälften av det belopp, som jämlikt de i samma lag stadgade grunder skall utgå.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1918.

B) att de i ämnet väckta motionerna, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet under moment A) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 13 april 1917.

På lagutskottets vägnar:

ALBERT PETERSSON.

Reservationer:

a) av herrar *Lindhagen, Persson* i Norrköping och *Lindley* i Söderhamn, som anförde:

Med åberopande av motionerna nr 271 och 286 och i viss mån motionen nr 37 få vi hemställa:

1:o) att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte till nästa riksdag framlägga *definitivt* förslag till lag om social expropriation, innefattande bestämmelser om expropriation i erforderliga fall av jord från fastigheter av i motionen nr 271 angivet slag för att bereda

1) torpare, bolagsarrendatorer och andra på liknande sätt beroende jordbrukare tryggad förfoganderätt över jordbruket med erforderlig skog, odlingsmark, bete eller annat nödigt tillbehör;

2) den jordlösa obemedlade befolkningen jord med nödigt tillbehör till nya jordbruk;

3) innehavare av egna hus på ofri grund tryggad rätt till själva marken i den mån en sådan rätt ej genom det nu av utskottet förordade lagförslaget tillerkännes sådana nyttjanderättshavare;

4) synnerligast den mindre bemedlade befolkningen erforderlig tillgång på tomtmark för bostadsändamål.

2:o) att riksdagen med behjärtande av det för många föreliggande nödläge, som ej medger uppskov, ville i avvaktan på en definitiv lagstiftning för sin del antaga den *provisoriska* lag om expropriation av jord för ovan nämnda sociala ändamål, som i motionen nr 271 föreslagits.

b) av herr *Lindhagen*.